

PT
166

CUGETUL ROMÂNESC

REVISTĂ LUNARĂ

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:

EM. ANTONESCU, AL. ALIMĂNEȘTIANU, T. ARGHEZI, ION I. C. BRĂTIANU,
CONST. DIAMANDY, HORIA FURTUNA, DR. MARIUS GEORGESCU, N. IORGA,
PROF. N. LEON, ALEX. MACEDONSKI, ION MINULESCU, V. MUNTEANU,
ION PILLAT, SEXTIL PUȘCARIU, FRANCISC ȘIRATO, V. VOICULESCU.

FEBRUAR

No. 1.

ANUL 1922

Colaboratorii „Cugetului Românesc“

Em. Antonescu, prof. universitar, I. Athanasie, prof. universitar, Al. Alimăneștianu, G. Adamescu, P. Antonescu, arhitect, Tudor Arghezi, Alfred Alexandrescu, Ion I. C. Brătianu, C. Banu, Vintilă Brătianu, Lucian Blaga, Ștefan Bogdan, prof. universitar, N. Bănescu, prof. universitar, Alexandru Băbeanu, Dr. Ciugureanu, G. Constantinescu-Sonica, P. Cancel, prof. universitar, A. Castaldi, Nichifor Crainic, N. Petrescu-Comnen, Dr. D. Danielopolu, prof. universitar, D. Drăghicescu, Const. Diamandy, ministru plenipotențiar, Mircea Djuvara, prof. universitar, George Enescu, Horia Furtuna, V. Goldiș, P. Gârboviceanu, I. Găvănescu, prof. universitar, Dr. Titu Gane, prof. universitar, Dr. Marius Georgescu, C. Hamangiu, consilier la Înalta Curte de Casație, N. Iorga, I. Inculeț, membru al Academiei Române, Al. Lepădatu, prof. universitar, membru al Academiei Române, N. Leon, prof. universitar, Traian Lalescu, prof. universitar, G. N. Leon, prof. universitar, I. Mrazec, prof. universitar, membru al Academiei Române, Simeon Măndrescu, prof. universitar, C. Murgoci, prof. universitar, Adrian Maniu, Istrate Micescu, Ion Minulescu, C. Moisil, V. Meruțu, prof. universitar, Duiliu Marcu, arhitect, V. Munteanu, I. Nistor, fost ministru, prof. universitar, membru al Academiei Române, Sextil Pușcariu, prof. universitar, membru al Academiei Române, G. Proca (O. Carp), prof. universitar, Ștefan Popescu, D. Pompei, prof. universitar, Ion Pillat, I. Popescu-Voitești, prof. universitar, Mihail Popovici, V. Rusu Șirianu, General C. Ștefănescu-Amza, I. Simionescu, prof. universitar, membru al Academiei Române, I. Steriadi, Vasile Sassu, Victor Slăvescu, Francisc Șirato, Theodor Solacolu, G. Tătărescu, Dr. N. Tomescu, G. Vălsan, prof. universitar, I. Valaori, prof. universitar, Dr. V. Voiculescu etc.

■ Manuscrisele greu de descifrat se distrug neciuite. Autorii sunt rugați să le trimită de preferință copiate cu mașina.

Pentru orice lămurire cerută prin corespondență se vor adăoga timbrele trebuincioase.

■ Autorii și editorii interesați să li se facă dări de seamă complete, vor trimite cărțile în câte 2 exemplare, din care unul aparține redactorului recenzent. Un singur exemplar dă dreptul la o inserție în „Bibliografie“.

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Pasagiul Comœdia, Scara 2 B în fața intrării Teatrului „Regina Maria“.—

Orele de birou: 5—7 p. m.

TOATE DREPTURILE REZERVATE

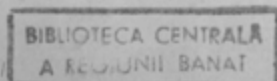
CUGETUL ROMÂNESC

Până la marele nostru război, care a fost un război universal, literatura românească izbutise să intre în sfera de mare dizolvare a literaturii mondiale. Se precizau accente sufletești vecine, în subordine, cu cele mai înaintate nuanțe de rafinament steril. Cuvintele își pierdeau tot mai mult mirezmele inițiale, ca niște flori ce treceau dincolo de viață prin ierbar; ideile deveneau fumurii, concepțiile, tot mai anemiate, își uitaseră originile. O tocire generală a formei și a gestului a caracterizat ultimele timpuri premergătoare războiului. Lupta începea să semene cu dragostea și antagonismul cu simpatia... O toleranță universală slăbea resorturile vieții și niciodată nu s'a scris și nu s'a vorbit cu neurastenii ca până la război.

Războiul a surpat dintr'odată etajele unei civilizații prea depărtate de pământ și omenirea s'a găsit scufundată și încăerată, timp de mai mulți ani, în subsolul veacurilor artificializate. Războiul a fost un fenomen unic: dela el încoace toate ideile merg într'altfel și toate concepțiile s'au schimbat: ori câte sforțări s'ar face pentru a dovedi o continuitate și pentru a lega pe acel ieri, situat pare că, în extrema depărtare a trecutului, cu acest azi, atât de nou, rezultatul lor rămâne, cel puțin în generațiile actuale, cu totul deșert.

Continuitatea e atât de absentă din senzațiile noastre, încât mulți dintre supraviețuitorii războiului se descopăr având două memorii și două serii de amintiri: una foarte veche, ca și cum ar fi aparținut unui ascendent, unui strein; și alta cu totul recentă. Războiul a fost, înainte de toate, un extraordinar fenomen psihologic: clopotul sufletului dă alt sunet astăzi de cât acum șase ani...

1407

Poporul românesc, în deosebi, și-a întreit, prin războiul trecut, puterea de a trăi. Cu războiul lui de calamități fără pereche, au coincident trei evenimente: unirea tuturor Românilor într-o țară de trei ori mai mare, exact așa cum a visat-o poetul; votul universal, care l-a făcut într-o zi din slugă stăpân, și exproprierea, care i-a dat noului stăpân avere. Nici un alt popor din câte au participat la război nu a cunoscut în același grad aceste trei emoții într'un singur moment. Ne găsim și prin definiție și de fapt în fața unei lumi absolut noi. Vigorile fiecărui Român au sporit, prin definiție, în proporție cu țara și fiecare gând românesc prezintă astăzi o curbă de creștere mai adâncă decât până ieri. Singur sentimentul că străbați în patru zile o țară prin care până ieri trenul trecea în patru ore, da ideilor o perspectivă și o sonoritate nouă.

Până ieri am fost un Regat: astăzi suntem o patrie. De aci înainte munca noastră va avea de scop să facă din fiecare Român un cetățean real al patriei sale și cu fiecare să meargă suflătește, pretutindeni unde el se duce, patria întreagă. Cuvântul a fost cam uzat și a ieșit cam jerpelit din condeele și buzele celor ce până la noi l-au întrebuințat ca trei silabe scoase din vocabular. Azi Patria a căpătat un sens viu și poporul nostru trebuie identificat cu el.

Dacă astăzi, pornim din negreala tiparului și din nesimțirea hârtiei această revistă, este ca să o semănăm cu câteva scântei și nu pentru bucuria deșartă de-a pune slove pe pagini și de-a ne iscăli dedesubt. Liniile noastre sunt destinate să străbată cu nervi și foc materialul tipografic, cu credințe, speranțe și sincerități; și avem impresia, scriind aceste prime rânduri, nu că ne satisfacem pe noi înși-ne, care putem cu entuziasm să rămânem niște anonimi, dar că indicăm cu degetul pe aer sborul viitor al neamului nostru, văzut cu o zi mai de vreme.

Literatura românească, viața românească nu vor mai fi, credem noi, încă prea puțin degajați de un trecut intelectual disolut, cecăce au fost și cecăce poate că încă mai sunt.

Dascălul, poetul și omul politic au încetat de-a mai fi niște cercetători melancolici, niște cântăreți de reminiscențe palide și niște domni cu ghiozdan în automobil. Datoria intelectualului românesc este să provoace creșterea până la extrem a voinței, a voinței de putere și a încrederii în sine. Am fost un popor de jăluitori: vom deveni un popor de brațe tari, de conștiințe aspre și de rectitudini grave. Am fost o ușa legănată moale pe țățâni: vom deveni un lacăt.

După război, mulți povestesc iarăși, de-o vârstă istorică de concesiile către noi înși-ne, de dulci slăbiciuni pentru prieteni, de congratulări pentru adversari. Dacă trăim o epocă de glorie, trăim și timpurile cele mai primejdioase din povestirea neamului nostru—și trebuie să privim lucrurile drept, fără șovăeli. Trebuie să facem onoare deplină primejdiilor noastre, printr-o atitudine. Să nu ne temem, să nu ne simțim îmbătrâniți: bătrânii și famenii să călătorească și să doarmă. Poporul nostru începe să fie mare și să ducă viața de popor mare, numai de atunci de când viața lui s'a complicat și s'a îngreuiat. Să fim bucuroși că vom cunoaște de aci înainte o existență de luptă permanentă.

Fără șovinism și infatuare, știm că suntem un popor foarte inteligent și artist care intrăm în cultura universală cu un profil personal, cu o individualitate clară. Vom munci să devenim un popor fizicește și moralmente puternic și victorios—și vom izbuti. Toate scrisele, toate cuvintele și actele noastre se vor inspira dela această atmosferă.

Cu asemenea preocupări apare «Cugetul Românesc» care poate să fie acuzat de virtutea misticismului și de dărnicia exagerării. Fie acestea singurele noastre păcate. Ne vom ține însă de ele cu energie și ele vor forma lumina centrală din care vor purcede dibuirile noastre.

Cugetul Românesc.

NOAPTEA DE AUGUST

Atâta știu: că era noapte dar nu și veacul când era...
Terasa de granit înaltă părea 'n lumină că plutește
Și pe un cântec de theorbă că urcă și se 'nsuflește
Pe când, mai jos, nedeslușirea unui oraș se respira
Treptat mai ștearsă și mai stinsă, pe când, în sus, fără 'ncetare
Curgea o 'ntreagă adâncime și se lărgea o 'ntinsă mare,
O mare ce, neșărmurită, se tot ducea, cu gând cu tot,
Sub însărarea viorie și înstelarea 'nfloritoare
Când spre-o planetă, când spre alta, și dintr'un soare spre
[alt soare...

Șatâta știu: că era noapte, și ca să știu mai mult nu pot
De cât c'acea terasă albă și largul cântec de theorbă
Erau și sbor nebun de aripi, erau și sbor de'naltă vorbă.
Dar spre-a cuprinde clipa de-aur n'a fost Parnas și nici Olimp,
Și de-a fost ieri, sau cine știe în ce trecut de loc și timp,
Se desprindeau din armonia ce depărta de ea pământul
Priceperi ce'n eternitate își împingeau mereu avântul
Și ce, spirale nesfârșite, 'nălțimea nuși mai măsurau
Neprăvălindu-și-o vre-o dată, nici chiar atunci când coborau,
Și hotărând că'n tot ce este nu e nimic de cât cuvântul,
Căci singur el, mișcare sfântă, în ori-ce parte să'l trimeți
Ființă dă ori-când voinței schimbând-o'n sori și în planeți,
Sau peste tot fluidizând'o în proteismul cugetării
Ce poartă timpul ca și locul în revărsările mișcării
Și ce din ea destăinuiește colori și forme și simțiri
Alcătuind chiar vecinicia prin ne'ncetatele'i clădiri,

*Căci vecinicia ce nu 'ncepe și nu sfârșește nici-o-dată
Se zămislește 'n toată clipa printr'o zidire ne'ncetată.*

*Dar punți de stele peste-abisuri muiau adâncu'n strălucire
Și se simțea că'n ori-ce parte e Dumnezeu—că'n ori-ce parte
Aceiași viață neînvinsă își duce valul mai departe...
Că sori ce n'ar fi din lumină pentru privirile-omenești
Mai sus asvârl această viață ce'n veci de-a noastră se desparte...
Că forme care n'ar fi forme trăiesc sub alte bolți cerești,
Că ochi privesc din ori-ce goluri dar că nu'ncap în orice minte,
Pe când nemărginirea 'ntreagă e o 'ncâlcire de cuvinte,
Cu tâlcu'n repede schimbare a trecătoarelor clipiri
Și că e 'ntotdeauna altul, ce minte 'n veci și'n veci nu minte,
Căși potrivește înțelesul pe-ori-ce vârtej de 'nsuflețiri...
Și, fie că priveam abisul și fie că priveam pământul,
Răpit de-aceiași adâncime, sporit simțeam că mi-e avântul...
Urcam spre culmea Prea Tăriei—eram pe sânul Prea Tăriei,
Și noaptea se urca cu mine spre culmea vecinicei lumini,
Cu chei de aur deschiseseam porți ce pe veci păreau închise
Pe Isis nudă o sčosesem din cupa florilor de crini...
Din taina sfântă a mișcării înțelegeam pe Dumnezeu
Căci o trăiam în întregime trăind pe-a sufletului meu...
Ghiceam în pulberea de aștrii nenumărate oști de îngeri,
Iar bucurii ce au să vie se desprindeau din ori-ce plângeri;
Știam că Dumnezeu e vecinic și vecinic mă simțeam și eu.*

Alexandru Macedonski.

(Poezie inedită)

CRIZA MORALĂ MONDIALĂ

I.

Țin să încreptălesc întâiu titlul acestor considerațiuni care n'au pretenție de a fi nouă, de și ca și soluția pe care aş înfățişa-o eu, poate contribui să soluționeze teoretic o chestiune care stă în inima tuturilor pentru că de dînsa atîrnă în-suși viitorul omenirii, căci o omenire care e degenerată, demoralizată, nu poate trăi.

Să nu se atribuie o prea mare importanță cuvîntului de „mondial”. N'am găsit altul mai puțin pretențios. Țara, în momentul de față ne este așa de plină de concepțiuni mondiale și de bărbați mondiali... Criza morală se întâlnește pretutindeni: ar fi o mare greșeală să se creadă că o întâlnim numai aici. Ne-am calomnia zadarnic. De la războiu încoace am străbătut deosebite țeri și mai mult sau mai puțin, pot spune că se întâlnește și aiurea ceea ce constatăm la noi. Despre criza aceasta nu cred că este nevoie să se amintească și în elementele materiale din care se compune: o vedem, ne înconjoară de toate părțile, ne lovim de dînsa la fiecare pas; ea ne inspiră desgust, și une ori ne și obosește, fiindcă evident că acțiunea deșănțată supt raportul etic de care suntem înconjurați și din care nu putem scăpa, pe care n'o putem răspinge cu un gest, nici distruge cu un cuvînt, constituie un fel de povară pe care o purtăm fiecare dintre noi. Acțiunile acestea sunt supt ochii fiecăruia; singurul lucru care s'ar putea încerca ar fi o clasificare a lor. Deci, înainte de a încerca să arăt motivele crizei morale mondiale, voi să încerc o clasificare a fenomenelor pe care această criză le prezintă, în țara noastră și la nația noastră, poate mai mult în regatul vechiu care este mai „mondial”, și mai puțin în regiunile celelalte cari sînt mai puțin mondiale, fiindcă sînt mai patriarhale și de aceea socotite ca mult mai înapoiate. Trebuie să adaug însă că sînt persoane pe care le sperie caracterul patriarhal, „nemonial” al acestor ținuturi și cari, venind dela noi, în orice caz, dacă nu din București, din Vechiul Regat, încearcă să introducă și în ținuturile acelea cât

se poate mai multă „modernitate mondială”. Să dau un exemplu: ieri am primit prin poștă patru impunătoare volume tipărite, natural, cu budgetul Statului, scrise, două din ele, în rusește și două în românește, dar coprinzând același lucru. Adresându-mă la partea românească pe care singură o înțelegeam, am priceput că e vorba de o carte de propagandă pentru locuitorii ruși din Basarabia — și în românește pentru acei cari știu și limba românească, — în folosul literaturii noastre. Autorii sunt, unul, un nuvelist pe care l-am cunoscut la „Sămănătorul” pe vremuri, om de talent, foarte tânăr atunci și care acum a căpătat o maturitate specială în domeniul literar, d. Dunăreanu; cellalt, care face prefața pentru culegerea de nuvele românești, care se cheamă „Prozatorii români”, este fiul unui eminent folklorist bucovinean, d. Liviu Marian, profesor în Basarabia. Nuvelele sunt alese după principiul, foarte obișnuit, că cine împarte parte își face, și evident că sunt nuvele și de ale d-lui Dunăreanu și de ale d-lui Marian și, de oarece primul are talent de mai multă vreme, extrasele din opera d-lui Dunăreanu sunt mai întinse decât din a d-lui Marian. În această „antologie a prozei românești estetice”, Kogălniceanu nu figurează, de și a scris și nuvele și nici „Cântarea României”, probabil pentru că nu este estetică apoi, probabil din alte motive, nici un critic, nici un cronicar, căci aparțin numai istoriei literare” și nu sunt „estetici”. Dar vom vedea că între o anume „estetică” și o anume lipsă de moralitate este o legătură foarte strânsă pe care o să o fixăm și o să o explicăm îndată, căci imoralitatea, când este „estetică”, nu mai poate spune nimeni nimic, nu rămâne decât să i se facă o adâncă închinare și să se claseze între produsele cele mai alese ale frumuseții moderne.

În prefață, Liviu Marian, autorul expunerii despre întreaga literatură românească, în proză, făcea observația că trecutul nostru este foarte modest, că până n'am avut contact cu Apusul, viața noastră intelectuală nu valora nimic; pe la 1840 am început să cunoaștem Apusul, dar nu l-am înțeles tocmai adânc și, pe lângă aceasta, n'am știut ce însemnează libertatea gândirii și de aceea literatura pe care am făcut-o n'avea fără îndoială savoarea, n'avea adâncimea, înălțimea de idei a literaturilor apusene. Avea o tendință a substratului național și tendința aceasta nu era „mondială”; dar dela o bucată de vreme, de câteva decenii, literatura românească a început să aibă caracterul acesta „mondial” și, cum cartea este de propagandă, se spune că aceasta s'a întâmplat mai ales de când scriitorii

noștrii au cunoscut pe scriitorii ruși. Se poate o mai bună recomandare pentru cultura românească decât să se spună înaintea unor cunoscători ai scriitorilor ruși că, înainte de a-i fi cunoscut și noi pe scriitorii ruși, erau niște imbecili? Dar se adaugă că nu este numai acesta motivul pentru care ne-am „mondializat” îndată ce am intrat în contact cu literatura rusească — pentru că se pare că mondială este mai mult toată viața culturală, socială și economică de dincolo de Nistru; acolo s'a mutat „mondialitatea” de o bucată de vreme — dar mai este ceva: „scriitorii moldoveni cei mai buni au și sânge-slav”. Așa încât, după aceste două recomandări: că literatura noastră a început să fie mondială când am cunoscut pe Ruși și că e cu atât mai bună cu cât scriitorul nostru are și sânge slav, scopul operei de propagandă este absolut atins.

Ori care străin rus din Basarabia n'are decât să întrebe pe un scriitor român: D-ta ești cumva în legătură cu scriitorii ruși, ai sânge slav? Dacă da, ești mondial și aștepti, la sfârșit, ca problema mondială, intrată în sensul întâi prin d-l Duiliu Zamfirescu și alți scriitori mai noi, să dea un caracter cu totul nou literaturii românești care începe acum.

Înainte era substratul național, acum este caracterul general, și, prin urmare, literatura noastră merită să stea alături de alte literaturi. Poate cuvântul mondial să-l fi întrebuințat și supt influența unor lecturi atât de apropiate cum] a fost a prefeței la Antologia d-lor Dunăreanu și Marian.

Dar, revenind la aceeace spuneam. Dacă faptele acestea n'au nevoie să fie etichetate numai supt raportul național, de oarece se întâlnește pretutindeni o atmosferă de imoralitate sau o lipsă de orice preocupare de caracter moral în faptele individuale sau sociale, să încercăm totuși a fixa, și pentru țara noastră ca și pentru alte țări unde se pot întâlni fenomene asemănătoare, oarecare clasificare.

Omul imoral și acțiunea imorală nu seamănă totdeauna în caracterul și originea lor. În momentul de față avem, fără îndoială, un foarte mare număr de acțiuni imorale fără vinovăție. Și nu există condamnare mai grea a împrejurărilor de acum decât imoralitatea care se face împotriva conștiinței acelor cari, deși nu sunt imorali, cu toate acestea sunt siliți să facă o viață imorală. Legăturile dintre oameni dinnaintea războiului s'au rupt; sprijinul pe care omul îl găsea în alt om, în mare parte a dispărut. Atâtea existențe sunt deslipite, aruncate în haosul unei lumi înnebunite. Existențele acestea, cari nu pot să găsească nicăieri nici un îndemn și nici un

reazăm sau mângăiere, cad, fără ca omul să fie rău, cad prin faptul îndepărtat în categoria aceeași a imoralității contemporane. Exemple sunt atâtea și poate că la noi, din această categorie, s'ar găsi exemple mult mai multe decât alturea, în care altele și pentru că, dacă și la noi se găsec fel de fel de asociațiuni, nu cunosc până acum — deși sunt multe societăți femeiești, care îndeplinesc un rost foarte folositor — nu cunosc societatea, foarte folositoare, care, cu bunățatea femeii, cu blândețea femeiască să se găsecă în drumul ființei, în special al ființei femeine, care șovăie între viața pe care n'ar părași-o și altă viață spre care îndeamnă asprimăa traiului. Bucurșii e plin de femei care ar dori fără îndoială să trăiască altfel de cum trăesc, în alt mediu decât cel în care le-a strămutat soarta. Alăcea ar putea fi întoarse înapoi, dar până acum duhul bunății, spiritul de milă omenească care ar fi putut să le împiedece în momentul când au schimbat drumul, nu s'a apropiat. Sunt multe feluri de filantropie, dar cred că un fel de filantropie ar fi mult mai potrivit decât atâtea altele, acela care ar căuta sufletul omenească se zădușcă între bine și rău și ar avea și curajul de a merge spre sufletul omenească care a pătruns în rău și pe care, și în mijlocul răului, îl urmărește a-mintire timpurilor mai bune și dorința ca acele timpuri să se întoarcă. Un suflet de om este un lucru nespă de scump și de sfânt, și am scris odată un gând de care nu-mi pare rău nici acum: din omul pe care îl duci la moarte încă este toată putința de a face un sfânt. Cred că, și în afară de criminalul pe care-l duci la eșafod, între ființele care suferă și ele chinurile eșafodului moral spre care le-a îmbrăncit soarta, sunt atâtea altele care merită o soartă mult mai bună decât aceea pe care o au.

Este fără îndoială o imoralitate silită pe care o impune haosul produs de războiu, sfărâmarea legăturilor vechi, împrășterea familiilor, dispariția barierelor dintre clase, înlăturarea solidarității umane, individualizarea, pulverizarea în indivizi a societății întregi.

A fost odată societatea romană și greacă ce era clădită din marmură cum astăzi se mai vede după coloanle rămase pe același pământ pe care apăsase odată templul; societatea medievală avea solidele ei castele, măreșle ei biseric. Numai în artă, dar același lucru se întâlnește și în așezămintele sociale, în legăturile care unesc oamenii între dinși. Am avut pe urmă, în societatea aceasta contemporană, un fel de casă de spectacol și în domeniul social și moral, dar acum

până și casa de spectacol, mare, anonimă, gata pentru ori cine, nepotrivită pentru nimeni, chiar această casă s'a sfărâmat și acum impresiunea pe care mi-o face viața este a unei dune de nisip. Ți se pare, în fața grămezei imense de nisip, că vezi ridându-se o movilă, dar a doua zi găsești în loc o groapă. Capriciile curenților atmosferici schimbă în fiecare moment înfățișarea societăților actuale. Vă puteți închipui cât curaj îi trebuie cuiva pentru ca, în această nesiguranță de fiecare zi, de fiecare clipă, să-și caute el singur, cu biata cultură pe care o poate da școala timpurilor noastre, într-o societate nouă, revoluționată, fără tradițiuni cu trecutul, neașezată, calea față cu nevoile viitorului în țara noastră. Așa încât, pentru toate sufletele acestea care se pierd nu este o răspundere individuală a lor, ci este o răspundere colectivă, a societății întregi; a tuturor; nu numai a familiei care are așa de puțină putere, pe care o bat atâtea nevoi, încât, atunci când este familia mai mare este o adevărată minune, o binecuvântare de talent sau de puteri pentru ca această familie să fie hrănită.

Este însă o mare răspundere a școlii. Școala — eu așa înțeleg — trebuie să se îngrijească nu numai de ceea ce se face de elvi până în momentul când ei o părăsesc, ci adevărata școală va fi aceia care va priveghea desvoltarea tuturor existențelor care au plecat dincolo de marginile anilor de școală. Un sămănător care nu s'ar întoarce să vadă ce s'a ales din grăuntele pe care l-a aruncat în brazdă, ar fi fără îndoială un ciudat sămănător, și tot așa sămănătorul în sufletele oamenilor care nu caută să vadă până la capăt ce s'a ales din grăuntele bun pe care l-a aruncat în sufletul copiilor, sămănătorul acela de lumină este fără îndoială un foarte rău gospodar al câmpului asupra căruia a cheltuit o parte din munca lui, sau munca i-a fost o simplă formalitate și tot ce se face numai pentru formă este mai rău decât dacă n'ar fi fost făcut nimic.

Responsabil este proprietarul de moșii de viața morală și materială a celor de pe pământul lui; responsabil este proprietarul de fabrică pentru viața morală a celor cari lucrează în fabrica sa; responsabil este șeful de administrație pentru viața particulară morală a tuturor ființelor omenești întreținute acolo. Nu sunt oamenii mașini și dacă ai primit pe un om, l-ai primit cu sufletul lui și ai răspunderea acestui suflet, căci ai mijloacele materiale cu care poți întreține și de multe ori salva acest suflet.

Pe lângă această categorie a imoralității silite este cate-

goria imoralității inconștiente. Sunt mulți oameni cari nu-și dau seama de viața pe care o duc, din conformația sufletească, din alcătuirea lor sufletească specială, din condițiunile cu totul particulare ale existenței lor dar și din lucrurile în legătură cu momentul de față. Războiul continuă și până acum între deosebitele națiuni într'altă formă decât forma dinnainte, dar sunt și acum în umanitate imense câmpuri de bătălie și sunt morți cari cad grămadă la popoarele care nu se pot apăra. După morții din tranșee, noi avem morții boalelor și mizeriei

Nu știu dacă mulți au obiceiul să se uite în lista zilnică a morților din București; ei bine, cine o face, va constata că mai mult decât în orice capitală din lume, afară numai de Infernul care este Rusia sovietelor, la noi este mare numărul copiilor născuți morți, al copiilor morți în fragedă vârstă, a bărbatilor și femeilor morți în plinătatea puterii lor.

Da, războiul urmează și acum, urmează cu concurența sălbatecă dintre națiuni, urmează prin întrebuințarea tuturor armelor, și valuta este un teribil tun cu care se trage asupra anumitor națiuni cu siguranța că se produce o distrugere de bogății cu mult superioară distrugerilor de bogății pe care le-a făcut războiul însuși. Și, în același timp, în acest războiu, care urmează neconținut, este zăpăceala, fenomenul psihologic de pierdere a oricărei conștiințe a datoriei, pe care îl produce războiul.

Sunt oameni scoși din lumea lor și cari n'au găsit altă lume și atunci, în beția aceasta de fiecare zi, beție mai teribilă decât a nopților în mare parte nedormite, în tovărășia oamenilor asupra cărora s'a năpustit același sălbatec vânt de pasiune veșnic nesatisfăcută, e natural ca atâta lume să nu-și afle nici un fel de judecată de sine însuși precum nu-și află un program al existenței sale acel care a scăpătat în felul acesta și suferă toate urmările scăpătării sale. Am foarte deseori impresiunea de a fi întâlnit oameni cari au trăit ani de zile într'o perpetuă beție. Poate că una din cele mai zguduitoare drame ar fi drama care ar înfățișa pe cineva pe care, o urcare repede l'ar fi ridicat la o situație la care n'ar fi visat să se ridice vreodată, la o treaptă de bogăție pe care nici măcar în speranțele sale n'a zărit-o vreodată și unde poate satisface unele patimi pe cari numai norocul acesta nebun i le-a putut sădi în suflet, care străbate viața ca și cum ochiul lui ar fi neconținut închis asupra realităților, și omul acela, care doarme mergând, urmărind un vis interior, s'ar găsi deodată înaintea cuivă cu puterea de a trezi într'însul conștiința. Ar fi o groaznică zguduire când omul și-ar da deodată seama unde se găsește; ar fi

poate același lucru ca un somnambul care, cu dibăcia-i specială, proptindu-se de cele mai neînsemnate asperități ale zidurilor unei clădiri, ajungând la cine știe ce înălțime amețitoare, strigat odată pe nume, s'ar trezi, și-ar da seama de locul unde se găsește și ar cădea prăpăstuit în lungul clădirii pe care izbutise să se ridice.

Prin urmare, alături de imoralitatea pe care o impune reaua alcătuire a societății, cu imposibilitatea de a găsi în mijlocul acestei societăți un drum bun sau de a se întoarce de pe un drum greșit, se găsește cealaltă formă a imoralității, imoralitatea inconștientă, produsul acelei turburări de spirit care va dura încă foarte multă vreme. Dar există, fără îndoială deși într-o măsură mult mai mică, la mult mai puține persoane, o altă formă de dorință imorală făcând parte și ea din criza morală a timpului nostru. Există fără îndoială o pornire de perversitate pe care timpurile noastre o au mult mai mult decât au avut-o alte timpuri. Perversitatea a existat totdeauna în omenire, numai că oamenii înaintea aveau obiceiul de a o ascunde; pe când perversitatea în timpul nostru este una care se expune fără cea mai mică sfială de lumea care își poate da seama de caracterul urât al acestei imoralități. Sunt oameni cari își fac o glorie dintr'însa. Această perversitate din nenorocire a trecut și în domeniile vieții sufletești a omului care pot să contribuie la îndreptarea moravurilor; o întreagă literatură și artă este atinsă în momentul de față de această perversitate; suflete perverse scriu pentru alte suflete perverse. Când cititorul cărților literare sau vizitatorul unei expozițiuni de pictură sau sculptură, sau acel care ascultă o bucată de muzică nu e destul de pervers, se lucrează prin mijloacele magice de care dispune orice literatură, orice artă făcută de oameni de talent, pentru ca perversitatea să fie neconștient crescută.

Nu știu dacă se urmărește atent o anumită literatură care a invadat lumea, care se întâlnește mult mai puțin decât se crede și în unele cercuri de esteeți dela noi, care se află însă în mai toate țările cu o cultură mai puțin așezată, având mai puțin simț de datoriile ei, unde terenul este mai mult câștigat de această literatură perversă.

Acum câțeva vreme, într-o conferință făcută la o foarte frumoasă asociație cu scop moral a femeilor americane care au aici un așezământ în legătură cu alt așezământ susținut din contribuțiile băieților de școală americani, în acea conferință, în legătură și cu rostul așezământului unde eram găz-

duit, am încercat să pun în lumină caracterul nesănătos al unei anume literaturi contemporane. Citam, după un articol al lui Alexis Tolstoi, un foarte bun cunoscător al împrejurărilor din Rusia de azi, lucruri cu adevărat extraordinare: poezii total lipsite de orice sens, din care cel mai mare deslegător de visuri n'ar fi fost în stare să scoată nimic. Alexis Tolstoi dădea în același timp biografia unuia din acești inovatori ai poeziei contemporane rusești, care își dedica volumul „Cleopatrei și mie” și înfățișa bucăți de un caracter atât de lucid încât aveai nevoie de interpretări astrale. Omul făcuse lucruri de acestea până în momentul când s'a amoretat de dânsul o bogată negustoreasă din Moscova, o persoană foarte sănătoasă și grasă dispunând și de o avere foarte importantă; până în momentul acela poetul nostru obișnuia să meargă pe străzile Moscovei cu părul foarte lung și niște unghii extraordinare pe care le innoda la degete, ca să semene mai mult cu Satana; iar, în ce privește îmbrăcămintea, umbla cu blană foarte scumpă și cu pantaloni roz. Perversitate amestecată cu șarlatanie, căci poți face poezii oricât de simboliste, să frecventezi totuși destul de regulat pe bărbierul d-tale și să procedezi la toaleta unghiilor într'atâta cel puțin încât să poți atinge epiderma altuia fără pericol; iar cât despre pantalonii roz, ei pot fi excelenți pentru un usagiu absolut intim care nu este al sexului nostru. Când însă poetul a cunoscut pe negustoreasa cea bogată, și-a tăiat și părul, și unghiile și n'a mai făcut literatură de loc; cred chiar că a renunțat și la pantalonii roz.

Acum, scriitori de felul acesta întâlnim și aiurea ba chiar și la noi, câțiva mai tineri cari cred că poezia fără rimă, fără ritm și fără logică, nici un element de naturaleță într'însa, poate fi o poezie. O astfel de poezie o citeam deunăzi într'o revistă de la noi care în legătură cu sentimente diafane, pomenea de nu știu ce stropitoare. Cam în același timp cu publicarea acestei poezii, Universitatea din Cluj, Facultatea de litere, dădea un premiu unui poet distins care publicase o culegere foarte frumoasă mai de mult, d-l Lucian Blaga — eu cel d'întăiu i-am lăudat versurile. Părți din poemul „Zamolxis” al d-lui Lucian Blaga au fost citite de eminentul filolog care este d-l Sextil Pușcariu, și mă va scuza că nu împărtășesc gusturile lui. Acolo Dumnezeu era o apă care trece peste piciorul nostru, era un orb pe care fiecare din noi îl ducem de mână... Pentru acest poem sărbătorirea poetului? D. Lu-

cian Blaga este un om care poate da lucruri din cele mai sănătoase cum a dovedit-o odinioară, dar a încercat un gen și altul și, dacă a văzut că lumii îi place așa, scrie și așa. O adevărată pervertire a unui om de talent îndemnat pe calea aceasta a da lui Dumnezeu definițiuni care se întind când în domeniul hidraulic când în acela al asistenței publice. Ne putem închipui, dacă Dumnezeu într'adevăr ar orbi sau ar închide numai ochiul lui cel mare care este soarele, ce mai poezie am face noi când razele de sus nu s'ar mai preface în inteligența și puterea creatoare a omului!

În Apus se face și astfel de poezie. Urmăresc foarte atent fenomenele, și bune și rele, în calitatea mea de istoric preocupat de dezvoltarea spiritului public ori unde și, deci, urmăresc și în domeniul literar, asemenea fenomene. Dar ele sunt excepții. Există „dadaismul” și în Italia, formula Italianului Marinetti, care presintă semnele unei degenerescențe morale; „Dadaismul” se întinde pe mai multe terenuri, frate în domeniul picturii cu cubismul. În domeniul literaturii marinettismul înseamnă să legi lucruri fără nici un fel de raport între ele să le înfățișezi publicului care, tocmai pentru că lucrurile acestea n'au nici un sens, găsește o distracțiune extraordinară văzând batjocurirea elementelor fundamentale ale cugetării umane. În materie de muzică se întrebuințează toate instrumentele în același timp, și fiecare e făcut să scoată sunetele cele mai disparate; este un urlat nemai închipuit, cum nu mai poate fi decât în Infern, când Satana prezidează cine știe ce adunare pentru reforma constituțională, de exemplu.

A ieșit și o gramatică marinettistă acum câteva luni de zile la Paris, și se pare că se cumpără, căci altfel nu văd cum ar fi avut editorul curajul s'o publice.

În ea se spune serios că adjectivul, adverbul, verbul sunt lucruri de prisos, un singur element al vorbirii poate fi, și trebuie să fie, întrebuințat în literatură, și acela este substantivul. Așa de pildă: „Dimineată, soldat, trîmbiță, măcel” aceasta ar însemna descrierea unei bătălii în Africa; „amiază, cald, orez, supă, somn” aceasta ar însemna că, după ce au isprăvit lupta soldații au mâncat. „Buf! buf! Krrr!”, aceasta ar însemna un bombardament de artilerie și de mitraliere.

Acest șarlatanism însă nu este decât un element al crizei morale de care suferă omenirea.

N. Iorga.

BĂTRÂNII

Așteptându-i.

*Pădurea arde 'n toamnă cu flacări vegetale —
Și plopii până 'n ceruri ca facle rituale,
Și ulmii lui Virgiliu, eminescanii tei,
Cireșii — roșii focuri cu foile scânteii —
De la vânosul carpen la frageda ferigă,
Pe limba frunzei sale în fața noastră strigă
Durerea anuală și grea de-a veșteji.*

*Vă înțeleg eu singur, aprinse elegii,
Colori sfâșietoare ca note muzicale,
Și inima-mi se strânge pe pietruita cale
Din via de pe dealuri la casa de la cramă,
La sunetul dramatic al frunzelor de-aramă.
Aud cum suflă 'n luptă, trufaș, din tibicină
Stejarii, legionarii cu coiful de rugină, —
Și fagii, albi Cimbri cu păr însângerat,
Cum naltă 'n agonie peanul lor curat.
Văjăitor vibrează un vuet viu de coarde:
E vaetul de ducă al galbenelor hoarde,
Și frasinii, arinii, alunii și gorunii
În vânt își lasă coama să fâlfâie ca Hunii...
Iar plute cu frunzișuri argintuite par
Că 'n fiecare frunză ascund un strop lunar:
Un clopoțel ce sună, slab clinchet de cleștare,
Trezindu-ne în suflet nocturna tremurare,
Melancolia vagă a nopților de vară —
Și-alătura mesteceni subțiri se profilă,
Svelți călușari ce 'n raze țesute mai revin
Cu zurgălăi de aur și în cămăși de in... —*

Dar drumul brusc cotește : în ochii mei câmpia
 Cu petici de-arătură 'și-îmbracă sărăcia —
 Văd Argeșu 'n zăvoaie, cu case mici Pitești.
 O, deal de la Florica, acum ce drag îmi ești,
 Când, fumuriu, Brumarul își lasă 'n văi tămâia,
 Când, scorburoși, cu foaia lor lucie ca lămâia,
 Stau la răspântii nucii cu trunchiul centenar
 Păzind butuci de viță și rod de chihlibar —
 Când văd din deal, sub mine, albind pe sub trei plute,
 Prietenoasa casa a zilelor trecute,
 Cu strașina ei lată, cu plopul ce nu știe
 Că, de aici, e-o pană pe-un vârful de pălărie...
 Priveliște totală, pe amintiri te razimi —
 Te-ai copt încet în suflet ca miezul unei azimi,
 De când privi copilul la tine 'ntâia oară.

Și pas cu pas și drumul și seara se coboară....

Și iată că pe dealul copilăriei mele
 Trecutul ancorează cu-albastrele-i vintrele....
 În inima vrăjită 'și-înfige vechiul ghimp:
 Privirea mea din spațiu alunecă în timp,
 Și — străbătând prin lucruri ca printr'un clar cleștar
 Lărgind cu vremea toată al clipei strâmt hotar, —
 Îmbracă ce atinge cu stranii prelungiri....
 Și nu știu, văd cu ochii sau văd în amintiri,
 M'am îmbătat cu vise sau cu seminți de mac,
 Pe drumuri cunoscute de rătăcesc buimac.

Sub pasu mi, somnoroase, ca potârnicchi iau sborul,
 Din ierburi, zile moarte zărindu-și viitorul.
 Eu stau, pândind cu teamă, zorit și nedibaci,
 Cu sufletu 'n ochire și-un deget pe trăgaci:
 Ah! una după alta se 'nalță 'n vânt și zboară....

Și pas cu pas și drumul și noaptea se coboară. —

*În liniștea odăii tot mai visez la lampă:
 Pădure, deal și vie s'au șters ca 'ntr'o estampă,
 Dar ochiul meu lăuntric de magică lanternă
 Le dăruiește viața în forma ei eternă....
 Și beată de coloarea frunzișului barbar,
 Când, inimă, descoperi al versului ierbar —
 Simțind doar foi uscate, te miri și te ferești....*

Dosoftei Mitropolitul.

*Afară luna plină brumează pe ferești....
 Din ce stihii venită pe-a stelelor potecă
 Să'mi scotocească până și în bibliotecă? —
 Cercetătoare lună, cu mâna ta de var
 Ștergi, pe furiș, pe rafturi un prăfuit slovar.
 Domneasca întărire, pecetea nu-ți pun stavili:
 Pe zapise aluneci, pe condici și pe pravili,
 Te vâri prin Letopisești, pătrunzi în Uricari.—
 În legături de piele și lemn mâncat de cari,
 Stă vorba ce deschise a cerului hotar:
 Te razimi de-o Cazanie sau de-un Penticostar.
 De tine dăruite cu argintate muchii,
 Străfulgeră din umbră un univers de buchii.
 O, lună, nu le-atinge și lasă-le să doarmă:
 Intorci o foaie numai — și-un veac uitat se darmă;
 Abia desmierzi o filă — și-un suflet îl răscoli,
 Ce odihnea în tihnă prin galbenele coli,
 Păstrat ca micșuneaua din dragoste culeasă.
 Din fiecare carte un mort are să iasă
 Cu gândul lui de-atuncia și haina lui de ieri.*

*Dar lunei cărturare zădarnic e să-i ceri
 Să-și curme dorul slovei și setea de cetire.
 Apleacă fruntea albă pe vechea mea Psaltire,
 Urmându-i stihuirea cu 'n deget diafan;
 Scandeață versul tainic în ritmul unui an*

Și veac de veac se 'nchiagă pe pagini....

Cine oare

*— O simt — și-ascunde, vie, privirea arzătoare?
Ce suflet de pe vremuri a revenit stingher?
Ce umbră se 'ntrupează în umbra din ungher?—
Din razele de lună au scăpărat scânteii:
Patriarhal, în cârjă, se 'naltă Dosoftei.
Păinjenișul vremii cu mâini uscate rumpe;
Se-aprind, ca nestemate, odăjdile'i scumpe,
Și barba pieptănată pe piept i se desface,
Și dreapta și-o ridică în biblic semn de pace....
Și pacea și vecia și luna sunt cu el.*

*— Ai fost „deplin călugăr și blând ca și un miel;
Adânc din cărți știut-ai“, — dar azi ți-e moartă slova,
Păstorule de inimi ce-ai păstorit Moldova.
Pentru-ai tăi fii nemernici nu-ți părăsi tu raiul:
Noi ți-am uitat credința și sufletul și graiul.
Jelim goniți departe de țara Domnului,
Ca 'n valea blestemată a Vavilonului.
Vă plângem datini sfinte și, tu, cinstită țară,
Pe care o credință și-un neam le înălțară...
Pământ sfințit cu moaște în fiecare cută
Și — pomenind mândria și jertfa lor trecută —
Cu cruci pe la răsپântii, în lanț ca șirul salbii....
Bătrâna țară, unde, 'n al râurilor albiei,
Ca pietre aruncate prin vad din loc în loc,
Găsea truditul suflet metoc lângă metoc,
Și unde mănăstirea — precum o cloșcă bună
Sub aripa ei caldă toți puii își adună
Când vede că se-apropie hrăpareșul erete —
Își găzduia credința cu neclintit perete....*

*In Probota, — cetatea simbolică și vie,
«Cu zid înalt de pace și turnuri de frăție» —
Și ca o lumânare de ceară de albine*

*Îți mistuiai ființa să luminezi mai bine.
Curat ca și dimia bătută 'n râu la puiă,
Senin la gând că raza când stă să fie ziuă —
Creștea cuprins de rugă și plin de taine mari,
Și'n sfintele amurguri, prin brazii seculari,
Ori unde'ți duceai pașii dădeai de Dumnezeu*

*Și văd iar primăvara, citite Dositeu,
Și cerul dimineții lucind: cristal de apă,
Cu norii: turturele ce 'n soare se adapă....
Și simt iar clipa clară a visului tău, când,
Ca un izvor de munte din stâncă izvorând, —
Din ritmul unei inimi și-argintul dintr'o zi,
Intâiul vers, psalmistul, pe buze îți trezi ...
Cu limpezimi sfioase de început de lume,
Suna în tine viersul și încă n'avea nume;
Creștea tăcut cuvântul cu rost și cu răgaz —
De ce ai rupt, Părinte, al rimelor zăgaz?
Nu'i nici o poezie să fie ca tăcerea*

*Atunci grăi cu glasul mai dulce decât mierea:
„Eu am adus în țara ta rumâneasca limbă
De bun neam și ferită de la o cale strâmbă“.*

*Și cum pieri cuvântu-i așa pieri și el —
Doar luna prin hrisoave umbla încetinel.*

Ghenadie Cozianul.

*Redobândind trecutul, tăcuse-a lui voroavă
Când se-auzi afară un sgomot de potcoavă.
Sub picurarea lunii prin frunze de salcâm,
Pe-un cal mărunt de munte venea, pe caldarâm,
Cu barba de zăpadă a Sfântului Nicoară,
Ghenadie Cozianul la mine 'ntâia oară.
Desprins din ce icoană, cu monahală rasă,*

*Cu ochii supți, ca fața lui palidă și trasă, —
Curatul, cuviosul și cărturarul stareț.*

*— Părinte, veacul nostru'i viclean și pismătareț;
Prin alte vremi mai bune credința ta îți plimbă.
Cu stihuri scoase de pe „moscovitica limbă”,
Cum vrei să lupți, bătrâne, cu Bergson și cu Kant?
Azi un copil de școală ca tine'i mai savant.
„Frumoasă, 'ți fu voroava și cuvioasă foarte”,
Dar nu uita că „vremea — o spui — aduce moarte”.
Dar nu; nu poți pricepe. Atât de tare crezi
Încât, plecând în veacu-ți, mă binecuvântezi.*

*Te văd în soare-apune ieșind de prin chilii
Când toaca toacă vremea de a te umili,
Și când o rază cade ca o Bună-Vestire
Să poleiască crucea din vârful de mânăstire.
Pe ceruri porumbieii albesc spre porumbar....
Dar tu, visând la aripi ce 'n ochi nu mai apar,
Presimți în juru-ți cerul — al stelelor năvod.
Biserica ți-arată pe vechiul Voevod,
Ce-o ctitori în umbră de munte și de brazi:
Ce mică odihnește pe palma lui! — Dar azi
Vezi zugrăvit doar iadul pe zidul schitului,
Cum urlă blestematul în gura chitului, —
În flăcări cum se sbate de draci înfipt în furcă
Acel ce sfântul nume al Domnului îl spurcă, —
Scrâșnind din dinți, păgânul în foc cum se prăvală,
Cum verzi și roșii demoni să'l prindă dau năvală
Și cum îi fierb trufia smintită în cazan....
Și crezi în sărăcia acestui iad uman!*

*Acum de slujba serii cucernic te gătești:
Ai sărutat cu-evlavie icoane 'mpărătești
Și stai în strana naltă citind la Molitfelnic —
Dar ce nălucă 'n tine revine 'n zbor sfielnic,*

În tine ce iubire se 'naltă ca o iasmă
 Și-ți umple anii searbezi cu-a nopților mireasmă?
 Prin afumata boltă transpare cerul veșnic;
 Un licurici palpită în fiecare sfeșnic;
 Tămâia aburează ca pajiști de păduri;
 Făcliile 's mesteceni cu stele 'n frunzături....
 Și iată-te pe scoarța 'nflorită a poienii,
 Purtând la gât colanul de brațe al Ilenii.
 Simți vâlurându-i părul molatec, ca o gărlă;
 Simți tremurând tot trupul ei tânăr de șopârlă....
 Și te ferești cu groază și faci o cruce mare:
 „Mă scapă de ispită, Prea Sfântă Născătoare!”
 Și vezi în straiuri albe, la dreapta Domnului,
 Pe cei ce lepădară dulceața somnului
 Și așternutul moale și trupul de femee,
 Ca la altar pe lespezi îngenunchiați să stee,
 Pe cei în care crucea ca un copac crescă,
 Pe cei în care oaia lui Dumnezeu păscă,
 Toți Binecuvântații ce adormiră ca să
 Se scoale din țărână, în rai la ei acasă
 Pe iarba luminată de pene de arhanghel...
 Și-ți adâncești nădejdea din nou în Tetravanghel.

Vestește aleluia un dangăt larg de clopot,
 Răspunde aleluia al Oltului lung șopot,
 Și aleluia piere pierdut din stâncă 'n stâncă...
 De-i stins în zare svonul, în inimi cântă încă
 Și ca un zbor de aripi se suie cum suia
 Vuind prin inserare ale... aleluia!

Și te închini, în tine slăvind făgăduința,
 „Căci silnică-i iubirea dar tare e credința”.

Ion Pillat

AMINTIRI DIN VIAȚA DIPLOMATICĂ

I. În drum spre temnița dela Petropavlovsk.

Din pricina armatelor bolșevice, către sfârșitul anului 1917, la Iași, situațiunea devenise foarte încordată.

România suferise dela aliații moscoviți toate mișeliile, toate mizeriile, toată batjocura.

Dar în războiul cumplit ce încinsese lumea, se hotăra soarta noastră. Legați de război, nici o sfortare nu era cruțată. După câte îndurasem, ni se cerea mai presus de toate, răbdare. Și atât cât un popor poate să rabde, am răbdat. Am răbdat, inghesuiți pe un petec de pământ între Siret și Prut, suprapopulat de mii de refugiați, luptând cu boala și foamea, cu oastea în refacere și înăbușiți de o armată de aproape un milion de soldați ruși, cari, în debandadă, păraseau acum frontul în înțelegere cu dușmanul, revărsându-se, puhoi, spre miază-noapte, jefuind și distrugând totul în drumul lor.

Pe când, îngrozită, populațiunea românească megieșă implora ajutorul și salvarea, care numai dela noi îi puteau veni, armata noastră, neclintită la datorie, era amenințată în existența ei de anarhia provocată de Ruși.

În acele clipe de chin și îngrijorare guvernul dela Iași ia cea mai îndrăzneță hotărîre, poate, din tot decursul războiului: din preajma liniei noastre de apărare dela Siret, desprinde trupe, le întoarce cu spatele la front și le îndreaptă în urmărirea hoardelor cari, în văpăi de incendiu, treceau Prutul în Basarabia.

Pentru prima dată, după mai bine de un veac, oastea

română pune piciorul pe vechile ținuturi ale Voevozilor moldoveni ocupând centrele de aprovizionare pentru armată și liniile de comunicație.

La Petrograd, presa bolșevică clocotea. La întruniri și în ziare, se denunțau cu violență, excesele săvârșite de «Oligarhia românească» și de «Armata ei de mercenari», împotriva «tovarășilor». Dintre toți aliații, [Românii fiind singurii în contact direct cu trupele bolșevice pe front, ura era contra lor mai îndârjită.

Intr'o asemenea atmosferă nu e de mirare că s'au produs la Petrograd incidente, fie cu supuși români, fie cu membrii Legațiunii, în urma cărora am interzis ofițerilor noștri de a se arăta în uniformă pe stradă. Prietenii, colegii și necunoscuții chiar, ne sfătuiau prudent, să nu mai eșim în oraș, și chiar să părăsim Rusia. Dar era oare aceasta cu putință? Puteam noi să fugim, și să fugim, unde?... În țară nu mai era chip. Să ne izolăm? Să nu mai știm ce se petrece, să nu mai căpătăm nici o informațiune?

Eram siliți de meseria noastră, de necesitățile vieții curente, imboldiți de curiozitate și poate chiar împinși de atracția tainică pe care primejdia o exercită, uneori, asupra noastră, să rămânem și să perseverăm.

De altfel cu revoluția ne obișnuisem. Văzusem atâtea! Trecusem prin atâtea! Viața noastră nu era oare amestecată cu ea? Zgomotul focurilor de tun ori de pușcă și ritmul mitralierelor nu ne mai impresionau. Le auzeam din casă, pe stradă, la răspântii, răsunau de ele orașul. Nici nu știai de unde vin, necum să te ferești.

Legația noastră din *Zakharievskia* era situată în apropierea căzărnilor de unde porniseră, răzvrătite, intr'o dimineață frumoasă de Martie și în sunetul muzicilor, regimentele de rezervă; unii dintre soldați își agitau armele și șepcile; alții trăgeau focuri de armă în aer. Fără a fi în

dezordine, ei păreau dezorientați și cereau ofițerilor, cu cari se întâlneau pe stradă, să pornească alături cu ei. Plecașeră, îndreptându-se către *Liteniy-prospect*—colț cu strada noastră—pentru a pune mâna pe arsenalul Direcției Artileriei. Nu cred că știau ce vor face în urmă și care va fi programul lor viitor.

De partea cealaltă, eram vecini cu *Palatul Tauridei*, unde se țineau ședințele Dumei. Mai departe, către Neva, se găsea Institutul *Smolny*, fost pensionat al domnișoarelor din noblețe, devenit în urmă Cartierul General al sovietelor bolșevice; așa încât Legațiunea era o fereastră deschisă spre revoluție. Chiar în fața noastră căzuseră, loviți de gloanțe rătăcite, primele victime ale revoluției din Martie; trecători nevinovați.

În aceleași zile, pe străzi și piețe, o mulțime imensă de oameni în șiruri lungi, nesfârșite, pășea, încet cu o gravitate religioasă. În capul cortegiului, strâns și ordonat, erau purtate, flamuri mari roșii cari, în mers, legănate, se atingeau fraternizând. Pe flamuri, în alb, slove rusești și caractere ebraice. Nici o icoană, nici un preot.

Era procesiunea uriașă a îngropării morților revoluției în capitala Rusiei; — aceeași Rusie care, eri încă, fusese țara *pogromelor*, a popilor și a metaniilor...

Imi reamintesc multe scene văzute, dintre cari unele m'au impresionat puternic și pe care le copiez în cele ce urmează, de-adreptul din însemnările mele.

9 Martie 1917.

Mă duc să văd pe sora Reginei noastre, Marea-Ducesă Kiryll, care locuia împreună cu familia sa, dincolo de Neva către *Teatrul Marinsky*. Voiam să aflu dacă toată familia era în viață, dacă nu li s'a întâmplat celor ce o compuneau nimic și să mă pun la dispoziția lor, în caz când le-ași fi putut fi de vre-un folos.

În cartierul nostru nu se știa ce se petrece dincolo de apă.

Dela primele cotituri văzurăm că nu putem urma intinerariul obișnuit: străzi baricadate și pustii, pe alocuri aglomerații de nu se putea trece, pocnete de pușcă, lume fugind zăpăcită în toate direcțiunile. Facem un ocol. Indreptându-ne către Teatrul Marinsky, văd ca o geană de lumină: se miștuia în flăcări casa contelui Friederichs, cel mai înalt dregător al Curții Imperiale.

Ajungem la Palatul Marelui Duce. Toată familia era sănătoasă. Marea Ducesă, pe deplin stăpână pe sine și cu mult curaj; putui transmite știrea la Iași.

A fost mai greu însă la întoarcerea acasă. Abia părăsim Palatul, că suntem salutați de o salvă de focuri dinspre Piața Marinsky. Cărmim la dreapta: altă salvă. Șoferul ia la stânga; acolo ne primesc focuri de mitralieră. Eram imobilizați; dar nici stând pe loc nu eram mai la adăpost. Strigai șoferului:

— Ia drumul cel mai scurt, la noroc.

Inserase. Automobilul, deși purta fanionul român—aliat—atrăgea par'că împușcăturile. Eram oare bănuți? Ajunși la cheiul Nevei trăsura fu literalmente încadrată de gloanțe. Șoferul și ajutorul lui săriră, fugind să se adăpostească sub bolta unei case. Rămăsei singur.

Această scenă s'a repetat de două ori. La colțul cheiului cu *Voskresensky-prospect* suntem luați în primire de focul a două mitraliere așezate pe casa din față. Ne mai având incotro, coborim cu toții și, furișându-ne pe lângă ziduri, încercăm să ajungem pe jos la Legație, care era în apropiere.

La un moment dat, șoferul se împiedică: lovise ceva cu piciorul. Era un soldat rănit, care zăcea cu trupul îndoit, văitându-se cu glas slab și târăgănat: «Oh, mati, oh, mati». Il ridicăm. Mai încolo zărim un grup de soldați făcând roată: în mijloc doi dintr'ei lor zăceau răniți. Focurile conțeniseră. Favorizați de întuneric, transportăm răniții în automobil, și ajunși în sfârșit la Legație, le dăm primele ajutoare.

9 Noembrie 1917.

Tropot de cai, pocnet de pușcă, larmă. O patrulă de cazaci călări. De pe acoperișul unei case se trage asupra lor. Caii se poticnesc și, într-o alunecare, sunt trântiți la pământ ca lighioaele vâdate la goană. În pripă se închid ușile și obloanele. Călăreții dispar, lăsând în urma lor trei cai. Pe pavajul străzii singuratece par umflați. Prin geamul ferestrei dela Legație văd un Cazac cu brațul drept după gâtul unui civil care-l sprijină; cu mâna stângă se ține de piept; iar șapca, tot pe-o ureche, îi acoperă chica bălaie.

11 Noembrie 1917.

Mie nu-mi era îngăduit să pun în practică ideia poate ingenioasă a Principelui Juri Trubetzkoi, care, în propriul său palat, intrase în pensiune... la servitorii săi, constituiți de către dânsul în *soviet*. Grație cuvântului magic, ușile depozitelor de provizii se deschideau ca prin minune și hrana îi era asigurată lui și «tovarășilor» săi.

În cartierul nostru proviziile lipseau câte odată. Mă duceam atunci să prânzesc la *Yacht-Club*, pe strada *Morskaia*, ceea ce îmi permitea să mai răsuflu și să aflu ce se petrece în partea orașului. În ziua aceea trăsurile și automobilele nu circulau. Însoțit de-o ordonanță, soldat din marina noastră, care știa bine rusește, coteam tocmai colțul lui *Neviski-prospect*, când furăm opriți de un cordon de sentinele, *jun-keri* (cadeți) din școala de infanterie care apărau, din ordinul lui Kerensky, oficiul poștal din față. La celălalt capăt al străzii, pe piața *Sft. Isaac* erau postați marinarii bolșevici, unii adăpostiți la hotelul Astoria, alții... la picioarele autocratului printre autocrați, prin drept divin și mai ales prin firea lui, statua Țarului Nicolae I, un anahronism în bronz.

După parlamentări îndelungate, unul din cadeți ne permite să trecem:

— Pe răspunderea D-voastră, ne zise el.

Nu facem 20 de pași și împușcăturile reîncep dinspre Sft. Isaac. Cadeții răspund. Gloanțele plesnesc pe pavaj, sparg geamurile și înseamnă, cu găuri cenușii, zidurile caselor. Un automobil blindat iese pe poarta oficiului poștal, îndreptându-se către piață și este primit cu focuri. Deși ne găsim pe stradă, nici unul din noi doi nu este atins. În momentul însă când intrăm, pe din dos, în curtea clubului, un glonț venind din partea cadeților, care se înșelau, probabil, asupra naționalității marinarului nostru, izbește în poarta de fier, găurind-o și rănind la picior pe fiul *dvornicului*, ascuns în spatele ei. Intrăm în club.

Începută astfel, ziua aceasta sfârșește lugubru. Automobilul blindat, rămânând în pană, cei din lăuntru se coboară să examineze motorul. Marinarii din garda roșie se strecoară, lipindu-se de ziduri, înaintează până la automobil și-l împresoară. Sub ochii noștri, cari privim pe ferestre, servanții mașinii sunt masacrați.

Pentru a vedea mai bine, împreună cu principele Karageorgievici, fratele defunctului Rege Petru I al Serbiei, mă duc pe veranda Clubului, unde se prânzea în serile de vară. O canapea și, pe perete, un portret mediocru al Țarului Nicolae al II-lea, președintele de onoare al Clubului, constituiesc singurul mobilier al verandei.

Marinarii întesc focul, pe când, treptat, al cadeților slăbește. Strada se umple de bolșevici, cari ajung la poarta clădirii poștei. Se aud pocnetē de armă dinăuntru, strigăte, urlete. Vedem cum trupuri în uniformă sunt aruncate de sus, pe fereastră, în curte, bălăbănindu-se în aer.

Dar observatorul nostru este descoperit, ori, poate, numai suspectat. Cum stăm în genunchi, pitulați, două gloanțe sparg un geam deasupra capetelor noastre: un glonț găurește zidul, celălalt străpunge ochiul stâng al potretului împăratului. Ne refugiem în apartamentele de jos ale Clubului. Drama era pe sfârșite. O rumoare de mulțime viermuind pe stradă, glasuri, ocări, invective: într'un pătrat, încadrați de marinari cu puști, o ceată de copii este mânăta la moarte:

Convoiul de cadeți, palizi și tăcuți, trece... În lașitatea generală, fermecați de vorbitorul romantic Kerenski, ei făcură singurul gest de rezistență, apărând Poșta, în așteptarea trupelor de ajutor ale Guvernului, care n'au mai venit niciodată.

Prinsese a însera. Era vremea mesei. În spatele nostru în sala de prânz, auzim un zgomot ca de ceva trântit jos. Pași pripiți, glasuri alarmate de servitori... Pe parchet zăcea înțepenit trupul *junkerului* cu care parlamentase ordonanța mea, cu câteva ceasuri mai înainte: marinarii aruncaseră cadavrul în Club, pe fereastră. Între buzele învinețite ale feciorului de vre-o 18 ani, spuzeug clăbuci de sânge. Făcuse și el gestul romantic și murise apărându-și jurământul. Fu pus pe targă și acoperit cu o pătură.

— Poate părinții vor veni să-și reclame copilul..

În seara aceea, nimeni nu se atinse de masă... Eram la priveghe de mort...

Dintre toate ambasadele, aceea a Franței era cea mai apropiată de noi.

În cei patru ani, cât a durat misiunea mea în Rusia, (februar 1914 — februar 1918) s'au perindat la Petrograd trei ambasadori francezi.

Primul, Paléologue, diplomat de carieră, fusese numit odată cu mine pe lângă Țarul Nicolae al II-lea. Avusesem prilejul să-l cunosc mai înainte la Sofia, unde, ca mai în toate capitalele mici, între diplomați, trăind mai mult în cerul lor, se stabilesc mai lesne relațiuni cordiale; și, deși pe acele vremuri, țările noastre aparțineau unor constelațiuni politice diferite, am strâns de pe atunci cu Paléologue legături de prietenie.

La Sofia ca și la Petrograd, gustam conversațiunea lui plăcută, variată, plină de reminiscențe literare și istorice, presărată de anecdote și portrete vii ce caracterizează câte

odată, mai bine o situațiune, decât o expunere amănunțită; Paléologue era și literat.

Studiul său despre Dante și mai ales acel despre Vauvenargues, fusese apreciat în Franția. El scrisese și mai multe romane. Predominanța literară a spiritului său îi ușura partea stilistică a meseriei noastre.

El era înzestrat cu o aplicare firească spre acele subiecte cari erau de natură a produce mai mult efect și senzație și a satisface gustul literar. Stăpânirea desăvârșită a formei și arta cu care reușia să gradeze efectele, mențineau totdeauna viu interesul, în cele scrise de dânsul. De sigur, pentru un diplomat, scrisul meștesugit nu înlocuește nici recunoașterea fără greș a terenului politic, nici aprecierea justă a situațiunilor, nici iscusința în vreo negociere dificilă, cari pot contribui la îndrumarea politicii externe.

Dar forma are și ea prerogativele ei, și se creiază, pe nevrute, un fel de drept de precădere. În noianul de rapoarte și comunicări ce primește zilnic Departamentul afacerilor străine, scrisul frumos atrage preferința și contribuie poate chiar câte odată să obție mai multă crezare.

Familiarizat cu analiza psihologică a caracterelor, Paléologue avea un gust deosebit pentru scrutarea mobilelor intime ale personagiilor. Chiar cu amicii săi, atunci când bănuia că se ivește vre-o reticență sau rezervă, el recurgea la adevărate „punerî în scenă” pentru a desluși rostul lor. El avea o egală atracțiune pentru efectele teatrale ca și pentru a descoase individualitățile complexe, întortochiate, în cari se încrucișau însușiri protivnice: amestec de perfidie și de lașitate cu aparențe de sentimente nobile, fizionomii prefăcute și compuse,—gesturi și atitudini false, dar istorice, de comedianți. Când prilejul îl punea în preajma vre-unui personagiu care juca un rol, a vre-unui rege ca Ferdinand al Bulgarilor, atunci se punea la pândă, cerceta toate actele lui, urmărindu-l pas cu pas, fără a-i lăsa răgaz, informându-se de ori unde și de la toți cu o pasiune

întărită, până ce, satisfăcut, îl ținea, însfârșit: înfipt cu un bold pe o tăbliță, cu un teanc de însemnări clinice alături, gata să-i scotocească până și măruntaele.

Grație poate naturii lui artistice, el găsea câte odată, printr'o simplă intuiție, ceace alții se străduiau să găsească cu ajutorul cugetării, raționamentului. Am observat aceasta în două împrejurări. Paléologue a fost unul din cei dintâi, dintre colegii mei, cari a presimțit izbucnirea revoluției în Rusia; și n'a greșit nici atunci când, cu toate asigurările ce veneau din partea guvernului provizoriu al Principelui Lvov, el a zărit neputința rușilor de a duce, în aceeaș vreme, războiul și revoluția. Nu a greșit pentru că în Rusia, revoluția, în cele din urmă, a ucis războiul.

Deși avusese de notat pățania unui predecesor al său, care, în calitate de ambasador al Franciei, pe vremea Țarismului intolerant, a trebuit să-și părăsească postul pentru simplul — dar caracteristicul motiv — că intrase în relațiuni cu membri din nuanța liberală a Dumei (cadeții), Paléologue nu s'a sfiit să lărgască cercul cunoștințelor sale printre Ruși, fără să fie stingherit de precedentul creiat.

În chestiunile noastre, prietenia ce ne lega, nu împedica să se ivească divergențe de păreri între noi, și adesea îi făceam invinuirea că, în calitatea sa de reprezentant al alianței franco-ruse, apăsa prea mult accentul pe Rusia, privind România prin prizma rece de la Petrograd.

Dacă ar fi să se ghicească, de la cari dintre oamenii trecutului i-ar fi plăcut să se inspire, ca scriitor și ca diplomat, căci, în persoana lui, aceștia se confundau printr'o transpunere a impresionismului literar în politică, — ar fi pronunțat numele Vicontelui de Chateaubriand, fost și el în misiuni diplomatice, și al Marchizului de Montebello, unul din predecesorii lui la curtea Țarului Alexandru al III-lea, al cărui gust pentru fast, atitudini și solemnitate au lăsat o amintire de strălucire în saloanele din Petersburg.

Paléologue a fost primul dintre diplomații aliați în Rusia, care, după căderea regimului țarist, a fost sacrificat de

către revoluție, pentru motivul că întreținuse relațiuni prea strânse cu familia imperială și cu oamenii trecutului, iar Kerensky, care i-a cerut rechemarea la Paris, a interpretat-o, într'un discurs public, ca un succes al politicei noului curs revoluționar.

După plecarea lui Paléologue, Albert Thomas, cunoscutul socialist și ministru al munițiilor în guvernul Briand, a fost trimis la Petrograd în misiune specială, ca reprezentant al Republicei.

Prima preocupare a lui Thomas a fost să revoluționeze.. ambasada: mobilierul Ludovic al XVI, încadrat de tapi-seriile „Gobelins“, a fost suit în pod. Birourile, dosarele, mașinile de scris, telefoanele invadează saloanele de stil. Peste tot, secretari, tâlmaci, specialiști, gazetari, dactilografe mișună ca într'o uzină de . . . propagandă. Printre ei, neobosit, șeful: cu privirea plină de duh sub ochelari, cu plete și o barbă nedisciplinate, Thomas are înfățișarea unui preot misionar. El dictează, scrie, telefonează într'una rapoarte memorii, discursuri, interviewuri.

Totdeauna vesel și de o veselie molipsitoare, el aducea un curent de aer proaspăt în cancelariile diplomaților de carieră, învechiți în proceduri și „chinezării“, ca și în mentalitatea lor. Apreciat de toți colegii, el plăcea tocmai prin stângăcia lui în noua sa meserie, de care, el însuși și cu mult spirit, făcea haz cel dintâi.

În cele câte-va luni cât a fost la ambasadă, Thomas n'a neglijat nici o sfortare pentru a apropia cercurile socialiste rusești de cauza aliaților și a găsit la unii dintr'înșii, și mai ales la Plekanoff un sprijin prețios: la bolșevici însă o ură neîmpăcată, care ține încă. Asupra lui Kerensky înrăurirea lui a fost covârșitoare și a contribuit, mai ales în chestiunea războiului, să mlădieze doctrinarismul ministrului rus. Amintirile istorice ale războaielor purtate de armatele Revoluției franceze, cari au dus la o analogie pripită, n'au fost însă suficiente pentru a creia o asemănare

reală între soldații francezi dela 1792 și „tovarășii“ din 1917. Le-au lipsit acestor din urmă mai ales trei lucruri: patriotismul, avântul și . . . victoriile. Rolul de căpetenie al lui Thomas a fost de-a căuta să menție cât mai mult Rusia în război; reușita misiunii lui nu atârna însă numai de dânsul. Dacă în mod general și în urma întorsăturii cari au luat-o lucrurile, a fost la aliații noștri din occident o idee nimerită de a trimite personagii socialiști la Petrograd, voi avea prilejiul să vorbesc altădată.

Față de România Thomas a avut totdeauna un interes priceput și sincer și vizita pe care l-am rugat să o facă la Iași a lăsat la noi o amintire de caldă simpatie.

Noulens a fost cel din urmă ambasador francez la Petrograd. Deprins cu afacerile statului, fost ministru de Război, cu o judecată cumpănită ce pornea dintr'un bun simț sănătos, dușman firesc al oricărei politici de inspirații și, înainte de toate om rânduit și de ordine, Noulens, venind direct dela Paris, a avut nenorocul să cadă la Petrograd, într'o zi de mare dezordine și de zăpăceală generală, în Iulie, când maximaliștii au încercat lovitura lor nereușită. Nu puteai să ieși din casă, necum să te prezinți guvernului, ai căruia membri de altfel, afară de Kerensky, care se afla pe front, se refugiaseră și săteau pituliți în localul comandamentului militar de pe *Dvortzoi-Ploșed* de frica bolșevicilor—și tot frica de adversari, pe de altă parte, a împiedicat mișcarea acestora să reușească încă de atunci.

Cu venirea lui Noulens, ambasada reîntră în ordine: mobilierul își reia locul de onoare și grație prezenței Doamnei Noulens se creiază acolo un centru de agreabilă ospitalitate colegială.

Nu voi rezista la plăcuta datorie de a exprima de pe acum recunoștința mea față de Noulens, care, în împrejurări grele pentru mine, s'a arătat nu numai un coleg afectuos și sincer dar și un om de inimă, dând dovada unui înalt

sentiment de curagioasă demnitate, după cum se va vedea în paginile ce urmează.

■

În urma evenimentelor dela Iași și a situațiunii din sudul Rusiei, începând din Decembrie 1917, comunicația directă cu țara era tăiată. În ultima telegramă ce primisem dela Brătianu, el făcea — în termeni afectuoși și măgulitori — apel la tot ce mai puteam da pentru țară. Mă asigura de deplină sa încredere, dar partea finală a telegramei lăsa să se întrevadă o despărțire fără termen și... Dumnezeu să te ție. Nu mai rămăsese decât legătura anevoioasă prin telegrafia fără fir a turnului Eiffel din Paris și, grație doar amabilității lui Noulens și a facilității ce ne procura vecinătatea, mai puteam afla câte ceva din țară.

În luna Decembrie ziarul *Novoia Jizn* (Viața Nouă) de sub direcțiunea lui Maxim Gorki, publică un comunicat în care se invoca arestarea în România a lui Roșall, președinte al Republicii soldaților și marinarilor din Kronstadt, și represiunea exercitată de către autoritățile române împotriva revoluționarilor, fapte care contribuiau a înăspri la extrem relațiunile ruso-române. Dacă, spunea comunicatul, România nu răspunde satisfăcător la cererile guvernului rusesc, acesta va recurge la măsurile cele mai energice.

La 20 Decembrie 1917, apăru în *Pravda*, organul oficial al guvernului bolșevic, o notă adresată Ministrului României. În termeni violenți, *nota protesta contra ocupării de către trupele noastre a Leovei, în Basarabia, pe teritoriul republicii Sovietelor*. Ni se imputau excesele făptuite de România împotriva armatei roșii, ni se cerea retragerea imediată a trupelor noastre și liberarea «tovarășilor» arestați. Nota sfârșea amenințând cu represalii și făcând direct responsabil «persoane» «oricât de sus puse ar fi ele în erarhia oligarchiei românești».

Aluzia era transparentă. Cum maximaliștii nu puteau să-și răzbune pe guvernul dela Iași, nu era nevoie de mare per-

spicacitate pentru a înțelege că amenințarea era îndreptată împotriva mea personal. Știam că, în privința amenințărilor personale, bolșevicii se țin de cuvânt. Din discuțiile cu colegii mei în privința perspectivei ce mă aștepta, reieșea că alternativele sunt două... și cea mai rea nu era închisoarea.

Corpul diplomatic se afla față de bolșevici într-o situațiune echivocă. Locuind în Capitala Rusiei, cum îl apucaseră vremurile, el nu recunoștea Guvernul Sovietelor, și nu intrase nici în contact personal, nici în corespondență directă cu guvernării zilei.

Cu toate amenințările ziarului *Pravda* și, socotind că menținerea frontului era prima datorie, am cugetat că se cuvine să evităm tot ce ar fi putut contribui la înăsprirea situației. Am luat hotărîrea să răspund și, convocând la Legatie pe unul din ofițerii misiunii noastre militare, care știa bine rusește, i-am dictat răspunsul meu.

Intâmpinarea mea, releva, în treacăt, tonul nepotrivit al notei rusești și arăta că tocmai purtarea soldaților ruși în retragere, cari comiteau acte anarhice și jafuri în dauna populațiunei pașnice a țăranilor noștri, dictase măsurile luate de Guvernul Român, indicate și de nevoia de a se aproviziona frontul. Cât despre incidentele dela Leova, ele îmi erau complet necunoscute din pricină că ni se interceptase orice legătură cu România. La sfârșit, exprimam părerea că, ori cum ar sta lucrurile, datoria reprezentanților diplomatici este, nu de a înăspri raporturile, ci de a contribui la aplanarea conflictelor, veghind la păstrarea bunelor relațiuni între aliați. Nota, nesemnată, era scrisă într'un ton calm, stăpânit.

Trimisul meu se prezintă, a doua zi, la *Smolny*, și, cerând să vadă pe *Trotsky*, îi citi textul întâmpinării mele, tradus în rusește, limbă neîntrebuințată în relațiuni diplomatice, pentru a scoate orice aparență de caracter oficial demersului meu. La sfârșit, dictatorul bolșevic ceru și obțină să i se lase întâmpinarea, declarând totodată că răspunsul «nu era satisfăcător».

În ziua următoare, întâmpinarea mea apăru, redată exact și integral, în *Pravda*, fiind înfățișată însă ca un răspuns în scris adresat oficial Guvernului Sovietelor.

Asemenea travestiri erau întrebuintate adesea de bolșevici, cari pe vremea aceea nu neglijau nimic pentru a arăta masselor că erau într'adevăr recunoscuți oficial de către Statele aliate.

Mărturisesc că, în zilele cari au urmat, m'am făcut vinovat de o intențiune malițioasă, pe care, dealtfel, am deținut-o colegilor mei.

Bănuind că de-asupra capului meu atărnă eventualitatea unei arestări, mi-a venit în gând că ar fi mai izbitor și că ar sublinia încă mai mult violațiunea de drept internațional ce se premedita la *Smolny*, dacă, odată cu mine, ar fi fost arestați și ceilalți reprezentanți ai Statelor aliate. Și în ziua de 30 Decembrie st. v., am poftit la prânz la mine, pe Noulens, pe Francis, ambasadorul Statelor Unite, pe Marchizul dela Torretta, reprezentantul Italiei, pe Destrée, Ministrul Belgiei, prieten politic al Ministrului socialist Vandervelde și pe Lindley, însărcinatul de afaceri al Angliei, pe care îl cunoscusem ca Secretar al Legațiunii britanice la Sofia; mai erau de față câțiva ofițeri englezi și personalul meu.

În tot timpul prânzului, foarte vesel, glumele n'au încetat și, de câte ori ni se părea că se sună la ușă, neîntrebam dacă ora fatală a unei invitațiuni colective nu sosise dela *Smolny*.

A doua zi, pe la 11 dimineata, mi se telefonează de la Ambasada Angliei, că Lindley dorește să mă vadă fără întârziere. Îl primese imediat și, după primele cuvinte, îmi spune:

— Scumpe Ministre, vin să-ți fac o comunicare; ești în mare primejdie.

Scoase apoi din buzunar următoarea telegramă, pe care mi-o remise:

„Brest Litowsk 319/31/12, în Capitală. Smolny.

„Autoritatea militară română a tăiat divizia 49 de Infanterie de restul armatei, a lăsat-o fără aprovizionare și a arestat pe ofițerii austriaci care se găseau ca oaspeți ai diviziei: A dezarmat un întreg Regiment.

„Propun arestarea imediată a Legațiunii României și a Misiunii Militare, precum și adresarea unui ultimatum guvernului român pentru încetarea imediată a tuturor exceselor. Vă rog răspundeți imediat.—Trotzky“.

— Cum vezi, îmi spuse Lindley, ești amenințat de o mare primejdie. Vin să-ți propun să te refugiezi la Ambasada noastră. Cred că nu ai altceva mai bun de făcut și că nici timp de pierdut nu este.

Mulțumii călduros amicului meu pentru azilul ce-mi oferea, fără să pot însă primi propunerea lui.

— Judecă și D-ta, îi zisei. Eu nu sunt un simplu particular, ci reprezint țara mea. Apoi, nu pot părăsi Legațiunea, la voia întâmplării: Am un personal numeros, o întreagă colonie în care sunt femei și copii și socotesc că datoria mea e să rămân, neclintit, la postul meu.

Rugându-mă să păstrez cea mai desăvârșită discreție în privința interceptării telegramei și a izvorului de unde îi fusese împărtășită, îmi strânse mâna cu afectuoasă emoțiune și plecă.

În seara de 31 Decembrie era prânz mare la Legațiune; ajunul anului nou.... Poftisem, în afară de personalul meu, pe ofițerii misiunilor noastre, cari treceau, prin Petrograd, spre Londra și Paris.

Rugasem oaspeții să vină pe la orele 9, pentru ca prânzul să nu se prelungească prea târziu peste miezul nopții. Cei dintii invitați tocmai soseau—între ei era și Locotenentul Craiu din misiunea atașatului militar—când ușile camerei unde mă găscam se deschid cu violență, iar servitorii și ordonanțele se năpustesc, strigând :

— Bolșevicii au venit să aresteze pe Domnul Ministru. Prin ușa principală, prin aceea a cancelariei, prin bucătărie, din toate părțile, pătrund în apartament soldați strigând: „*Poslanik, Poslanik*“ (Ministrul). Auzind zgomotul pașilor lor în salon, deschid ușa: Fojiau, îmbrăcați cu mantale și căciuli mari de blană, vre-o 80 de soldați... miros de iuft și de mahorcă.

În ruseasca mea stricată, întreb:

— Ce doriți?

— Am venit să arestăm pe Ministrul României, răspunse un soldat bărbos.

— Eu sunt. Aveți hârtia?

— Nu, dar va fi adusă de un tovarăș.

— Bine. Când va sosi hârtia, voi fi gata să vă urmez.

Trecui în camera de culcare și dădui ordin să mi se pună într'o mică valiză câteva obiecte necesare și cărți de citit.

După vre-o 10 minute, sunt chemat în biroul meu. Dintr'un pâlce de soldați se desprinde un tânăr cu înfățișarea simpatică, îmbrăcat într'o uniformă îngrijită, dar fără însemne, ca și tovarășii lui, și-mi citește pe rusește textul reprodus aci în traducere:

ORDIN

Smolny 31 Decembrie 1917

„Din ordinul Guvernului Comisarilor poporului, Ministrul României, Constantin Diamandy, este arestat pentru a fi închis în fortăreața Petropavlovsk, împreună cu tot personalul diplomatic, consular și cu misiunea militară.—Lenin“.

— Ați înțeles? Știți rusește? mă întrebă cititorul.

— Nu știu bine, dar cred că am înțeles.

Intorcându-se atunci către Johann, curierul Legațiunii, care se afla lângă dânsul și care, conform uzului, era im-

brăcat într-o uniformă strălucitoare, pe umeri cu epoleți largi ca de general, îi zise, întinzându-i hârtia :

— Traduceți.

Johann Madisson, Estonian nemțit, din provinciile Baltice, de serviciile căruia nu avusesem să mă laud în timpul din urmă, avu un răspuns demn de un personaj istoric :

— Sunt slugă și nu traduc ordinul de arestare al stăpânului meu!

Pe un ton răstit, bolșevicul cu înfățișarea simpatică, strigă, făcând un amenințator către Johann :

— Arestați pe acest om; el este un contra-revoluționar. Johann fu înșfăcat.

Sufragiul meu, care știa că masa era comandată pentru orele 9 și căruia, probabil, întâmplarea neașteptată îi strica toate socotelile, se apropia de bolșevic, care, deși purtând acelaș costum ca și ceilalți, se arăta a fi șeful lor, de vreme ce era ascultat, și îi șopti la ureche, că înainte de a merge... acolo, Domnul Ministru trebuia să stea la masă cu invitații săi.

Auzii pe bolșevic răspunzând :

— Ministrul poate mânca repede, dar nimeni n'are dreptul să șadă la masă cu el.

Impunerea acestui nou protocol, conform căruia, oaspeții mei ar fi trebuit să stea de o parte și să mă privească mâncând, mă supăra.

Pe un ton enervat, spusei tare, ca să fiu auzit :

— Nu primesc. Sunt gata să vă urmez, și, cu aceste cuvinte, trecui în camera de alături ca să-mi iau valiza, având grije să închid ușa după mine. Acolo, găsind pe una din ordonanțele noastre, scrisi repede cu creionul, pe un petic de hârtie, următoarele cuvinte în franțuzește :

„Sunt arestat și voi fi condus la fortăreața Petru și Pavel“.

Dădui ordonanței biletul, însărcinând-o să-l ducă imediat la Ambasada Franței. Camaradul îl mototolește și vârându-l în gură ca pe un hap, se furișază printre soldați.—

În salon, însoțitorii noștri, patru la număr, ne așteptau cu puștile și revolverele în mână.

Coborărăm scările cu toții.

Vestea se răspândise repede. Din toate apartamentele, prin crăpăturile ușilor, se ivesc capete curioase.—Auzeam șoapte de compătimire. O femeie ducea batista la ochi.

Automobilul porni cu noi, împreună cu cei patru soldați care ne păzeau.... Cheiul, apoi podul...

Imi reaminteam priveliștea fortăreței, văzută de atâtea ori de pe celălalt mal al Nevei, de pe cheiul englezesc al Ambasadelor. Cu zidurile ei în muchii, înegrite de vremuri, lângă care curgeau, lin, apele mărețe ale fluviului, cu săgeata ei aurie, înfiptă drept în creștetul cupolei și care, din depărtare, sclișea la razele soarelui, fortăreața avea înfățișarea unui castel oriental de pe vremea Sarazinilor. Știam din cele citite și din cele ce mi se povestiseră că, undeva, acolo, se țin, închise ca într'un mormânt, tainele politicei rusești....

Văzusem fortăreața sub aspectul ei de sărbătoare. În incintă — la dreapta — biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel, sub lespezile căreia zac, îngropați, Impărații din dinastia Romanoff. Acolo, nu de mult, asistasem la solemnități și Te-deumuri. Rânduri de soldați stăteau aliniați în ținută de paradă, cu cămașa stânjenie prinsă la o parte. Clopotele sunau puternic asurzitor, toate privirile erau ațintite, în odăjdii, ieșiau preoții ca să întâmpine cu metanii pe Țarul tuturor Rusiilor, înconjurat de cortegiul aurit al fastului imperial...

Dar, ajungem la poarta citadelei. Soldații dau parola. Poarta scârțae greoi pe țățani. Automobilul apucă..... la stânga.

Idrici.

Constantin Diamandy

STROFE PENTRU LUMINĂ

Și se făcu lumină....

Și iată-te stăpână

Pe cei ce-aveau să fie stăpâni pe 'ntreg pământul,

Și iată-te 'mpreună cu ei, pornind de mână

Ca să-i deprinzi cu focul, cu ploaia și cu vântul....

Și le-arătași albastrul însângerat de soare,

Pădurile cu cedrii și munții cu cărbuni,

Câmpiile cu grâne, și mările cu sare,

Livezile cu poame și iarba cu căpșuni...

Și le-arătași viața multiplă-abia creiată

Și din pământul umed, treptat, treptat, cum naște

Și pasărea ce zboară, și peștele ce 'nnoată,

Și lupul rău ce urlă, și mielul blând ce paște.

Și le-arătași puțința refugiului prin peșteri,

Și trestia să-și facă colibe pe lacuri,

Și cremenea cu care lucrară primii meșteri

Oțelul pentru sulii și lemnul pentru arcuri.

Și le-arătași minunea ce'nfiorează noaptea

Pe cei ce stau cu ochii țințiți în luna plină

Și taina 'mpreunării rostită 'n ziua-a șaptea

Și le-arătași urmașii...

Și se făcu lumină!..

Ion Minulescu

CRONICA INFORMATIVĂ

Cazul Doctorului Puțureanu

Subt aparențele unei indulciri a moravurilor, se repetă în ora de față un fenomen, pe care satisfacția de a trece drept civilizați, a semenilor noștri, ne obișnuise să-l atribuim exclusiv unui trecut urât, abandonat de insistențele istorice ale cărturarului modern. Sunt insinuări leneșe ale timpului nesupravegheat, pasări fugare încăpute în aerul nostru din greșală, pe care câteodată suntem datori să le verificăm și să le atribuim faunei adevărate.

S'a vorbit, cu accent, de virtuțile noi, pricinuite de studiul științelor în sufletul servitorilor ei. Aceștia au blamat spiritul bisericesc, îndărătnic în fața cercetătorilor cu drepturi recunoscute de a se îndoi de adevărurile lui imutabile. Stări morale religioase, dispusă a considera în încercarea liberă de gândire erezia și să o condamne ca o insultă adusă lui Dumnezeu, i s'a opus starea morală științifică și obiectivismul laic al inteligenței.

În realitate, s'a schimbat numai terenul: personagiile, în costume varii, sunt aceleași întrupări de pasiuni. Omul de știință — vreau să zic: omul rezultat al studiului științei — e tot atât de intolerant ca episcopul din secolele catolice și cu atât mai vehement și mai dărz în intoleranță cu cât obiectul furiilor lui e mai apropiat, în spațiu, de el.

În realitate, tendința tuturor atitudinilor și ideilor noi, odată încăpute pe mâna specialiștilor, este și astăzi să devie invariabile doctrine și corpuri. Sectele cele mai persecutate, care au în trecutul lor martiri și frumuseți morale, imposibil de reeditat la două vârste deosebite ale aceleiași vieți istorice, capătă de la succes și de la puterea acordată de succese, îndrăsneli și exclusivisme, menite să le asigure stăpânirea perpetuă a terenului pe care s'au manifestat. Poate că dintr'un punct de vedere pur științific apucă-

turile aceste coincid chiar cu momentul falimentar, cu începere de la care noua doctrină îmbătrânește și devine o piedică în drumul progresului normal. Vreau să spui că știința unei epoci ajunge, grație luptătorilor ei, o biserică și că oamenii de știință, ankilozați în preceptele primitive, sfirșesc prin a compune un cler care își apără cu sălbătecie, digestia, privilegiile, domeniile și prestigiul.

Omul de știință și, mai cu seamă, specialistul, se închistează la un moment al evoluției lui în coaja noțiunilor caștigate, și se odihnește: spiritul lui deprimat reprezintă maximum de cunoștință la care se poate parveni. Îndată ce un om de știință mai neliniștit, mai viu și nemulțumit cu maximum epocii, umblă să deranjeze lâna saltelelor pe care au adormit, solidari, confrății, adormitul devine agresiv cu picioarele și atunci se deslănțuiește lupta, acea luptă folosită de știință și omenirii, în timpul căreia știința recunoscută și oficializată, cu toate forțele ei, organizate pentru înăbușire prin constrângere și calomnie, dă inevitabil înapoi.

Nu vom face niciun reproș acestui mecanism al eroismului noilor veniți; el e inevitabil și constituie condițiunea de tinerețe și de optimism a intelectului, care, între o înfrângere și o victorie, merge totuși înainte și trece, din mâinile unei generații pe plecare, vâpaia sfântă în mâinile generațiilor sculate. E jignitoare însă forma ce se mai dă și astăzi acestui soi de război, pe care ipocrizia culturală îl credea terminat. La descoperirea Neo-Salvarsanului, D-r Doyen publica articolul faimos și ridicul «606 = O» în *Le Matin*. Descoperirea serului Puțureanu dă prilejuri unui medic de tuberculoși să-și întindă competența și vanitatea blesată pe nesfârșite pagini de ziar.

La Olăneștii Olteniei, un sat depărtat în Valcea, trăiește un pustnic al științei, doctorul Puțureanu. De douăzeci de ani, acest izolat de ambițiile vicioase ale multora din confrății săi, urmărește într'un laborator improvizat subt casă, niște probleme ciudate, care pe confrății lui satisfăcuți și instalați pentru o rumegare definitivă, nu-i turbură și nu-i lasă gânditori.

Este într'adevăr, să faci o jertfă pe care poate că, din punct de vedere al egoismului existenței, contemporanii nu o merită câtuș de puțin; să renunți la posibilitățile politice

incalculabile ale situației tale, să renunți la limuzină la mondanitate, la gazetărie și la toate deșertăciunile decorative ale timpului tău; să vrei să rămâi simplu și singuratic.

Doctorul Puțureanu întreține în persoana lui această jertfă, consimțită de toate pornirile lui de om sănătos, fără să se fi plâns cuiva de decepțiile sale de cercetător și de timpul pierdut în ipoteză și între himere. Din medicină nu și-a făcut drumul sigur care duce la onoruri și avuție. În meseria lui de medic, Craiovenii își aduc aminte, pe cei bogați și susceptibili de maladii literare, care bântuiesc pe opulenții fără căpătai, oridecâte ori rămân singuri, la crepuscul, fără parteneri la poker, i-a neglijat întotdeauna; și tocmai această clasă socială procură unui medic care știe să exploateze nazurile și să jongleze cu persoana lui profesională, putere și situații în Stat. Doctorul Puțureanu a primit însă întotdeauna să-și întrerupă studiile pentru a scăpa de suferință un trup de om sărac, și numeroase sînt cazurile când, odată cu rețeta, doctorul lăsa pe masă și banii cu care bolnavul plătește pe farmacist.

Se degajază din această conduită nu prea obicinuită, a unui medic, altceva decât că practicantul ei e un savant autentic și un bărbat neasemănat de onorabil și de bun?

Și, totuși, acest om identificat cu știința lui, a fost arătat ca un impostor, ca un șarlatan și ca un escroc, iar autoritatea medicală constituită l-a clasificat suspect turburător de sieste, pentru că și-a permis să descopere un tratament poate că foarte imperfect al tuberculozii și, ceeace-i mai bizar, să vindece și tuberculoși.

Medicina oficială ajunsese la dogma tuberculozei incurabile—o dogmă de ordinea infailibilității papale—și deci la consecința ei naturală, că cine își va permite să afirme contrariul trebuie excomunicat.

Când a început valva descoperirii doctorului Puțureanu, medicii l-au mustrat deocamdată pentru un număr de nevrozii: că neglijează să ție registre, că nu are fișe cu coloane tipărite, tip A. tip B. sau tip W., cu linii transversale pe rubrici și că nu le prevede cu câte o foaie de hirtie carbon. Apoi, i-au adus invinuirea că nu dă o reprezentare la Teatrul Național cu compoziția serului său și că nu-l împarte gratis, pe calea Victoriei; și s'au supărat pe D-rul Puțureanu, ieșit din ermitagiu după 20 de ani de umbră, unde a lucrat singur cu nădejdea lui, că nu ține socotală de carta lor de vizită, că nu-l emoționează autorita-

tea lor sportivă. Starea de seninătate a doctorului, care, biet, își cunoaște lumea și o prețuiește la valoarea ei exactă, a supărat pe medicii de salon și calomnia medicală a curs ca o gârlă de imondice. Colegii lui au mers până la impertinența că Doctorul Puțureanu face un vulgar oficiu de șarlatan, ca să scoată bani dela naivi. O anchetă discretă îndreptată în acest sens a dat rezultatul că: din 300 de bolnavi în tratamentul d-rului Puțureanu, la Olănești, 30 erau căutați cu plată și..... 270 gratuit!

Dar pentru noi alta e problema decât serul și eficacitatea lui și în acest fapt medical, noi căutăm ceva mai puțin și ceva mai mult. Că serul vindecă sau nu, că creștinismul a izbutit sau nu să înfrățească lumea, nu ne privește. Ceeace primează terapeutica, e aci importanța morală a faptului științific. Poate să fie permisă, *mai ales la noi* condamnarea unui efort cultural de 20 ani, fără o repercusiune brutală asupra educațiunii? Este de ajuns ca serul doctorului Puțureanu să fie ineficace, pentru ca aplicarea cumplită a savantului care l-a urmărit să nu reție și să nu impuie? Dacă în artă prețuiește numai rezultatul, care-i operă de revelație pură, în știință și în toate disciplinele întemeiate pe muncă și stăruință, mijlocul are o valoare mai importantă chiar decât scopul zădărnicit; căci, independent de rezultate, munca intră în patrimoniul național al civilizației.

— Voi fiți fără grijă, tineri ingineri, chimiști sau numai lucrători, încovoiați cu speranță și cu un vis profesional, pe uneltele voastre. Doctorul Puțureanu, care v'a dat o pildă glorioasă de abnegare și tenacitate, nu este pungașul prezintat pe grătarele detractorilor lui din medicină și presă; tipul lui social e o achiziție superioară pentru țară. Continuați efortul vostru penibil, lent și admirabil, fără descurajare. În jurul vostru nu este numai indiferență sau numai ură. Că izbutiți sau ba în muncile voastre, voi rămâneți dascălii noștri de voință biruitoare binecuvântați.

T. Arghezi

IN SÂRMELE GHIMPATE

Pe insulă răsună...

*Pe insulă răsună un poligon de trageri...
In sufletul meu ochii erau odată ageri
Erau o rândunică ieri,
Și se târăsc acum fricoși pe înserate...
Ce-aștepți, sărmane suflet, în sârmele ghimpate?
Nu-ți vine rândul nicăieri.*

*Intreabă-te mai bine ce vei mânca diseară
Când o să vie foamea pe pâinea de secară —
O, pâinea ce se dumică.
Ași face ca și Essau și-ași linge 'n bliduri linteă,
Căci simt că nemâncarea m'a umilit și mintea
Mi-o rupse și mi-o sdrumică...*

*Ah, ochi secați pe lacrimi ce-ar izbucni în trâmbă,
Priviți: căzutul soare și-aruncă raza strâmbă
Și insula se 'ntunecă;
Pe înmiite valuri ca zale de înele,
Corabia — peniță cu vârful către stele —
Ca melcul lin alunecă.*

Oraşului Stralsund.

De la ferestrele cazărmei priveam în serile de Mai
 Cum, îndoindu-i arcul în depărtarea lină,
 Cu luna te diadema,
 Cum, pe-asfinţitul zilnic şi schimbător de-apururi,
 Îţi profilai înaltele contururi
 De aur şi rugină,

Cum degete dibace, pline de migăleli şi poezie
 Puneau praf rar de fîldeş, de cretă şi de-orez
 Pe-un cer de ţiplă străvezie,
 Cum semiluna, — geană pierdută de-o cadână —
 Plutea ca'n basme otomane până
 Lua simbol de crez...

În câte feluri fermecate se ridica pe ceruri zarea...
 Ne da apusul ceea ce nu ne da robia:
 Năluca, sborul, depărtarea...
 Ardeau atâtea pajişti în vatra înserării.
 În aerul supus desgrănişării
 Plutea melancolia.

Nelămurită şi bogată, o, ţară a făgăduinţii,
 Cânta în tine pieptul — o, dor de libertate,
 Scrâşneau în tine dinţii...
 Dar flămurile negre ştergeau în urmă cerul
 Şi rămăneai, oraş, doar Temnicerul
 Sub largi bolţi deşertate...

Acum Octombrie'şi munceşte stârnite vânturi boreale.
 Tu stai în miezul nopţii, sub visul larg de stele,
 Cu felinarele reale,
 Şi tremuri, luminându-ţi singurătatea mută,
 Sub vântul care mâine o s'asmută
 Talazurile grele...

Dar colo spre ostrovul Rügen e-o noapte fără de hotar
 Doar un grăunte palid se-aprinde şi se şterge
 — O casă de pescar? Un far? —
 Un dig opreşte valul şi'l face să murmure,
 Răsare cornul lunii pe pădure,
 Şi Noaptea 'n noapte merge...

Noaptea de Crăciun.

Deschid spre stele geamul rece
 Și mă isbește vântul,
 Pe cer stau candelă răzlețe
 Păzindu-ne mormântul.

Ostrovul unde locuim
 E alb acum la chip:
 Căzu o insulă de nea
 Pe una de nisip.

O mare fără de lumini
 A înghețat sihastră
 Și se 'ncovoie-un câmp de stele
 Pe lespede-a-i albastră.

Se odihnește-acum acel
 Cuvânt al mărilor
 În veșnicul desnodământ
 Al zbuciumărilor...

Ce limpede e noaptea. Firea
 Nu poate să-și ascundă
 Acea tăcere care-o face
 Grozavă și profundă...

Spre țărmul meu, spre țara mea
 Când voi ajunge, când?..
 Și steaua care-a dus pe magi
 Așteaptă tremurând.

Strivite 'n straturi groase zac
 Steluțe cristaline
 Prin vis îmi spune-omătul mut:
 — Fii rece ca și mine.

Iar când mă rog cu ochi de om
 Aud un glas pierdut,
 Ameștorul gol de sus:
 — Ca mine fii tăcut.

Horia Furtună

1917/18. În lagăr la Stralsund.

JUSTIȚIA ÎN ROMÂNIA MARE

1. Modul greoi în care se face și astăzi distribuirea Justiției în țara noastră nu mai poate dăinui. Voci din ce în ce mai numeroase se ridică din toate cercurile, atât ale Juriștilor cât și ale profanilor, cerând îndreptarea și arătând că problema nu așteaptă decât voința care să o rezolve. Nu atât în oamenii noștri, în bună parte și ei vinovați, cât mai ales în sistemul nostru de procedură stă cauza principală a quasi-denegării de dreptate în care trăim.

O procedură care inlesnește puțința ca un proces să dureze ani de zile, e întocmai ca un tratament medical care ar lungi boala pacientului. Cu un asemenea sistem de procedură, un debitor care achită la termen, apare ca un fenomen; din momentul ce i se oferă mijlocul mult mai comod și mai practic, de a-și trimite creditorul la proces și de a-l târăgăni ani de zile până să-i plătească, și atunci mai puțin chiar decât ar fi trebuit să-i dea la scadență, plata la termen apare ca o naivitate.

În această stare de lucruri trebuie căutată explicația numărului incomparabil de procese, în continuă creștere în țara noastră. Debitorul cu o doză de ușurătate morală, este ademenit să recurgă la inexactitate și incorectitudine sub egida justiției îngăduitoare, unde șicana și reaua credință sunt oblăduite uneori până la complicitate. Nu doar că judecătorii ar dori acest rezultat; dar fie printr'un spirit de *laissez faire, laisser passer* semioriental, fie mai ales din neputința legală de a împiedica triumful incidentelor și al șicanelor; faptul grav este că am ajuns acolo unde ne găsim.

Mersul Justiției a devenit mai lent decât al unui ghețar. A câștiga un proces în țara noastră, echivalează astăzi,

mai întotdeauna, cu o pierdere, căci pe deoparte banii, la cari aveai dreptul, ți-au fost ținuți ani de zile de către debitor, iar, pe de altă parte, ai fost silit la cheltuieli însemnate pentru ca, la urmă, judecata să-ți acorde pomana unor cheltuieli de judecată derizorii — și pentru ca, pe deasupra, să te alegi cu nervii oboșiți și poate că și de-a binelea bolnav.

Ce trebuie făcut pentru ca această stare de lucruri cu adevărat scandalosă să înceteze cât mai grabnic și în mod definitiv?

Cred că îndreptarea trebuie să pornească dintr'odată în 3 direcțiuni: a *personalului*, a *organizării magistraturii* și a *sistemului de procedură*.

2. A devenit aproape banal să repeți că învățământul nostru juridic a rămas înapoia vremii.

Trăim la Facultatea noastră de drept încă sub sistemul *învățământului integral*. Disciplinile juridice toate sunt turnate împreună cu acelea ale științelor de Stat, pe capul bieților elevi care — dacă sunt conștiincioși — rămân absolut năuciiți sub balastul materialului colosal, iar dacă sunt ușuratici găsesc, tocmai în confuzia acestor materiale, prilejul să se învârtască și să nu facă nimic serios.

Cei muncitori sunt victimele noastre; rețin din toate câte ceva provizoriu, și cad istoviți la sfârșitul examenelor, inchizitoriale, menite să vădească nu atât ce știu cât ceea ce nu știu și nu au știut candidații. Cei ușuratici se strecoară prin nesfârșitul șirag de examene, argumentând față de profesorii de Drept pur, că s'au înscris la Facultate numai pentru a putea intra în administrație, comisari de Poliție de pildă, iar față de cei de Științele economice, că urmăresc visul de-a deveni juriști...

Că nu vor ieși nici una nici alta și că vor fi totuși de amândouă felurile în viața socială și de nimeni nu este singura alternativă adevărată.

De asemenea trăim la Facultățile noastre de Drept sub regimul *învățământului dogmatic pur*.

Dela înălțimea catedrelor se toarnă nemiluit cu pâlania și cu tulumba lichidul abundent al teoriilor de drept, fără să ne preocupăm câtuși de puțin de capacitatea vaselor receptoare. Numai pe ici colea, câte o încercare fără sistemă pentru a sili pe elevi să prelucreze și să aprofundeze singuri materialul.

Slabele începuturi de seminarii nu fac decât să mai mărească dogmatismul, punând numai într'o infimă măsură la contribuție activitatea și inițiativa personală a studentului.

Despre o stăpânire a Dreptului din punctul de vedere al practicei, al ciocnirilor lui cu viața reală; despre un studiu al Dreptului, prins în conflictele de interese; despre Dreptul în mișcare, nici pomeneală, deși Dreptul, pe lângă că este o știință, mai este și o artă, ca Medicina, Chimia etc., și este, mai ales, o știință aplicată.

3. Remediul acestei stări de lucruri se impune cu scindarea încă dela început a studiilor Facultăților de Drept în mai multe secțiuni, în orice caz în secțiunea Dreptului pur și în aceea a *Științelor de Stat*.¹⁾

În acest chip vom putea da atenția cuvenită atâtor ramuri științifice diverse, astăzi complet neglijate, cum ar fi Sociologia, Morala, Politica, Ziaristica etc. pentru secția Științelor de Stat, Dreptul special (agrar, al muncii, etc.), Medicina legală etc., pentru Secția Dreptului Pur²⁾.

1) Pe lângă cursurile pentru studenți cred că trebuiesc introduse, tot sub egida Facultății, cursuri elementare de Drept și de Științe de Stat pentru viitorii funcționari inferiori. Trecând prin atmosfera universitară, viitorii funcționari vor conserva desigur ceva din demnitatea academică, din spiritul critic, dezvoltat în prelegerile universitare, iar contactul cu elemente superioare le va da mai multă siguranță de sine în mijlocul curenților sălbatice sau demagogice în care vor trăi în viața socială.

2) O combinație inteligentă de cursuri comune va complecta cultura generală pentru candidații fiecărei secțiuni.

Se impune, în al doilea rând, reînființarea de *Cursuri practice* alături de cele teoretice.

În Universitățile americane, Dreptul teoretic se bucură de o considerațiune secundară, toată atenția fiind îndreptată asupra Dreptului aplicat, concepție tot atât de extremistă și deci greșită ca și a noastră, îndreptată în sensul opus. Aceste cursuri de *Drept practic* vor avea un rol asemănător cursurilor de clinică dela Facultățile de Medicină.

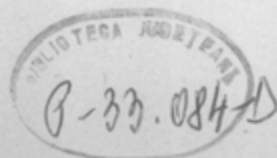
Am propus, și nădejdiesc că se va admite, ca pe lângă profesorii actuali, însărcinați cu ținerea cursurilor teoretice, să fie invitați magistrați superiori și адвоаți distinși pentru ședințe de Drept practic. Invitățile s'ar face pe câte un period de 3 ani, pentru ca prin reînnoirea continuă a personalului, cursurile să fie neincetat însuflețite de curente moderne, de tendințele noi în jurisprudență, și predarea lor să fie rezervată elementelor care ar sta în practica Dreptului numai în rândurile de frunte.

Acestor invitați li s'ar conferi titlul de *Profesori extraordinari* și ei vor fi plătiți și de către studenți și de către Facultate. Cătă emulație și ce viață mereu reîmprospătată s'ar aduce astfel în mediul universitar, este ușor de închipuit.

Absolvenții facultății, — licențiații de astăzi, — înainte de a obține titlul de doctor, — necesar în viitor pentru magistratura Tribunalelor și pentru advocatura înaintea instanțelor superioare, — ar urma să continue practica, începută încă de pe băncile școalei, ca *asesori* pe lângă instanțele prime, deci ca elemente auxiliare ale justiției.

Deasemeni, intrarea în magistratură, ca și în advocatură, va trebui să fie neapărat precedată de acest stagiul efectiv în viața Dreptului aplicat.

Pentru examenul și teza de doctorat urmează să se lase câmpul cel mai liber candidatului pentru dezvoltarea și manifestarea înclinărilor și aptitudinilor lui pentru specializare.

4. Cu privire la organizarea magistraturii, motive de ordin *moral* și *economic* impun iarăși o prefacere radicală.

Desigur că idealul ar fi ca orice instanță să fie constituită dintr'un număr de judecători cât mai mare, pentruca astfel cauzele aduse înaintea lor să fie privite pe toate laturile.

Fată însă cu lipsa momentană a unui număr suficient de elemente bine pregătite și bine selecționate pentru a îndestula întreaga țară mărită; față și de greutatea financiară ale Statului de a plăti cum se cuvine un număr așa de mare de judecători, nu ne rămâne altceva de făcut decât să revenim în ce privește organizarea Tribunalelor la *sistemul judecătorului unic*, introdus pe vremuri prin reforma d-lui Toma Stelian, iar pentru Curțile de Apel și Casațiune să se reducă simțitor numărul constitutiv al complexurilor.

Trebuie însă, în același timp, găsit mijlocul de a înlătura relele, pe care sistemul judecătorului unic, de odinioară, le-a relevat. Lipsa de deliberare provoacă adesea ori scăderi în valoarea juridică a hotărârilor. Acest rău se va putea obvia în viitor prin introducerea *asesorilor* de care vorbesc mai sus, toți licențiați, cei mai mulți doctoranzi în Drept, aduși în Tribunale pentru desăvârșirea studiilor.

Acordându-li-se acestora dreptul de a asista pe judecător, cu rol consultativ, precum și dreptul la opinie separată, care ar urma a se preda în plic Președintelui, vom creia deliberări, iar pe de altă parte vom posibilita surprinderea și selecționarea de talente viitoare. În același timp judecătorul, rămânând stăpânul unic al hotărârei, se va obișnui a câștiga curajul răspunderii, azi împărțită.

Nu numai Judecătorii de instrucție dar și Procurorii vor trebui să fie pe viitor chemați a lua parte la distribuirea justiției în pricinile în care n'au anchetat.

De asemenea, menținerea Judecătorilor Sindici cu un rol așa de limitat și de străin de meseria juristului, este un lux; ei vor trebui înlocuiți cu sindici profesionali. Tot ca

un lux trebuie socotită și cerința legală ca *Portăreii* să fie titrați în drept.

La Curțile de Apel un complect de 2 consilieri și în caz de divergență de 3, este suficient.

La Casație un complect de 5 consilieri este deasemenea suficient. În acest chip vom face libere atâtea energii, din cele de elită, pe care le-am putea întrebuința cu folos în noile țări eliberate, în locul străinilor neprieteni. La rândul lor, noile țări eliberate nu vor mai fi nevoite, ca astăzi, să primească și elemente neselecționate, unele chiar de contrabandă, care în vechiul Regat nu fuseseră în destul de calificate pentru a fi primite în magistratură, dar care le-au fost trimise la cererile stăruitoare ale fraților eliberați, cum e cazul în Ardeal.

Firește că înainte de a fi trimiși în noile provincii, magistrații trebuie să primească o grabnică dar și severă pregătire în dreptul provincial, pentru a nu se mai prezenta acolo în condițiunile de inferioritate de astăzi. Când în Germania s'a introdus Noul Cod Civil, în toate centrele mari s'au ținut asupra noilor dispozițiuni, cursuri la care asistau, cu rândul, magistrații și avocații, din toată țara, dela Tribunale până la Înalta Curte de Casație. La fel trebuia făcut și la noi, atât pentru magistrați cât și pentru avocații cari vor să treacă în noile provincii; Dreptul nu se relevează, ci se învață; iar faptul politic al Unirei nu ne poate face să știm și ceeace nu am învățat.

Dacă Statul are dreptul de a mobiliza în timp de război aproape întreaga societate pentru a o trimite la cel mai mare sacrificiu, al vieții, el are desigur, același drept de a mobiliza energiile în momente excepționale cum sunt acelea prin care trecem. Pe lângă armată și administrație, întregul corp didactic și al magistraturii trebuia mobilizat îndată după Unire și distribuite valorile în toate colțurile țării mărite, mai ales în cele expuse. Ne-am fi înfățișat, noi cei din Regat, în alte condițiuni cu totul, în fața fraților eliberați. Dar așa suntem noi, procedăm ușuratic în

chestiunile delicate și cu o scrupulozitate ridiculă în problemele secundare.

Firește că Statul ar fi trebuit și trebuie să facă sacrificii mari pentru a înlesni acestor elemente sarcina grea ce li se impune în interesul Patriei; dar mult mai la locul lor ar fi fost și sunt atari sacrificii decât atâtea altele nesăbuite care s'au făcut și se continuă din nenorocire a se face.

Prin aplicarea sistemului preconizat mai sus, pe lângă *economia de personal* s'ar realiza *mari economii bugetare*, care ar permite o așa de mare *urcare a salariilor* încât magistratura să poată deveni o adevărată carieră, o carieră de elită care ar atrage elementele cele mai valoroase, și nu ar fi, ca astăzi, un prilej continuu de privațiuni neîngăduite. E bine să se știe că *în țara defectelor* dar și *a virtuților uriașe*, care e vechiul Regat, avem magistrați cari, pentru a-și păstra nebănuită și neispită conștiința, mănâncă, din lipsă de mijloace, odată pe zi!

Acest scandal trebuie să înceteze neîntârziat; altfel, vom pierde și elementele bune pe cari le mai avem, fără puțința de recrutare a altora pe viitor.

5. Intrarea în magistratură trebuie să fie îngăduită numai după împlinirea stagiului de asessoriat, intrarea în Tribunale trebuie să fie condiționată și de obținerea titlului de doctor în Drept.

Seleționarea se cade a se face print'un examen, mai ales asupra *dreptului practic*; la apreciere va sluji și raportul instanței unde a funcționat, ca asesor, candidatul.

Numirile, dintru început, să nu se poată face decât *la țară* și aceasta în ordinea clasificării.

Dacă am dat țaranului în mână arma votului universal, deci puțința de a dispune de soarta patriei, trebuie să ne pornim cu toții, cei buni, asupra sufletului lui, atâta timp neglijat și umilit, pentru a-l trezi, a-l lumina, și a-l îmbuna.

Numai trimițând rând pe rând la sate tot tineretul nostru

bun și entuziast din toate specialitățile, în administrație, în justiție, în învățământ, în medicină, în cler, în armată etc., vom face să incolțească lumina și în bezna satelor noastre atât de uitate până acum și vom suprima scurt fătul monstruos ale demagogiei. Dreptatea adevărată și la timp dată, e cel dintâi dar pe care îl putem face poporului românesc.

6. Sistemul actual al înaintărilor trebuie, de asemenea, repede revizuit ca întemeiat pe umilință și ipocrizie, că să nu zic pe nedemnitate.

Înainte, când n'aveam inamovibilitate în magistratură, judecătorul era mai independent decât astăzi. Lucrul pare curios și totuși este adevărat. În acea vreme, dacă apăreau la bară doi advocați cu influență politică, magistratul se uita la cel din dreapta, se uita și la cel din stânga, și făcându-și socoteala că și unul și celălalt l-ar putea da afară, n'avea altceva mai bun de făcut decât să-și îplinească datoria pentru ca, și dacă va cădea, să cadă cel puțin cu conștiința împăcată că și-a împlinit datoria.

Astăzi, în aceeași situație, magistratul privește la dreapta, privește la stânga, și își zice: nici unul din voi nu mă poate da afară, căci sunt inamovibil; își pune însă imediat, în sine, întrebarea utilitară:

«Care din ei doi m'ar putea mai repede înainta?»

Odată răspunsul dat și alegerea făcută, dreptatea și independența s'au dus. Candidatul, la înaintare, se agață de pulpana hainei celui pe care și l-a ales, se urcă în cărucia lui, ca să-l ducă sus, și, în schimb, devine omul lui; ba lasă chiar să se știe aceasta, pentru ca astfel să servească și el la rândul său pe protector, procurându-i și trecere și clientelă. Firește că nu aceasta e majoritatea cazurilor, dar și ce spun eu aci nu e doar basm ori închipuire, este lucru real și rău care trebuie cât mai grabnic îndreptat.

Inițiarea consiliului superior al magistraturii, cu prerogativa de a face recomandări, n'a îndreptat întru nimic situația de mai sus, cel mult a mai complicat procedura.

înaintării și prin aportul ipocriziei. Ministrul — prin urmare influențele politice — a rămas ca și mai înainte a tot puternic; s'a dat doar Ministrului puțința de a se apăra de orice răspundere pentru numirile proaste, aruncând vina întreagă pe consiliu, căruia i-a smuls și care a lăsat să i se smulgă recomandarea; iar consiliul la rândul lui, fiind o adunare, e lipsit ca atare și el de orice responsabilitate.

7. Se impune să introducem două feluri de înaintări: înaintarea în leafă, — *gradația* ca la corpul didactic, și înaintarea în rang.

Odată cu trecerea timpului, greutatea magistratului cresc și ele; întemeierea unei familii, copiii, boalele etc., formează cortegiul inevitabil al surprizelor vieții. Din moment ce te servești, independent de meritul lui, de un magistrat, dar te servești, trebuie să-i mărești și leafa, amăsura cu trecerea vremii, spre a-l pune în situație să facă față nevoilor. De aci condiția *gradației*, a creșterii în mod automatic a lefii, prin trecerea vremii. Prin acest sistem cum recunoaște cu drept cuvânt colegul și prietenul meu Andrei Rădulescu, vom evita atâtea umilinte și cerșeli de înaintare, pe care le întâlnim astăzi.

A doua înaintare este aceea în rang. Aceasta, în schimb, trebuie făcută numai după criterii *severe* și pe cât se poate *de sigure* și *obiective*. Luarea în considerație a activității magistratului trebuie să constituie criteriul de competență. Nu poți ține pe oameni sub presiunea examenelor toată viața. Acest sistem chinezesc al examenelor nesfârșite n'a dus nicăieri la ceva bun; chiar în Franța unde găsește cea mai largă aplicare, el începe să fie părăsit în toate ramurile vieții intelectuale. Este cunoscut că Francezii abuzau de memoria și de nervii candidaților ca nici un alt popor european. Socot însă că avem la îndemână alte mijloace mult mai simple decât examenele, pentru a surprinde elementele de elită. Fiecare magistrat să fie de pildă, obli-

gat să înainteze la sfârșitul anului un tablou cu hotărârile pe care le-a dat în acel an, cu mențiune despre soarta pe care au avut-o hotărârile lui în instanța superioară. Să mai fie obligat să prezinte și copii după hotărârile lucrate de el în acel an, întovărășite și de concluziunile avocaților.

În dosarul fiecărui magistrat vom avea prin urmare oglindirea exactă și întreagă a activității lui. Pe baza acestei activități și a altor lucrări științifice pe care le-ar mai avea, o Comisiune instituită pe lângă fiecare Curte apelativă, plătită special pentru această muncă și compusă, pe lângă magistrați, și din reprezentanții Baroului și ai Universității, va face recomandările de înaintare și clasificările.

Consiliul superior n'ar avea de controlat decât respectarea formelor, iar Ministrul ar face numirile după aceste raporturi, fiind obligat să motiveze respingerea recomandărilor făcute de comisiuni.

Inamovibilitatea, care astăzi este un scut numai pentru magistrat, ar deveni în sistemul de mai sus o garanție și pentru societate. Demnitatea și independența magistratului ar deveni astfel o realitate, căci ar dispărea motivele cari îl obligă astăzi să alerge după bunăvoință. Firește că și în acest sistem se vor comite abuzuri; firea omenească învățată la rău nu se dă învinsă cu una cu două; dar numărul abuzurilor va fi foarte redus și va deveni, probabil, cu timpul, o excepție.

8. Recunosc că prin acest sistem, pe măsura asigurării independenței magistratului, odată cu prestigiul va crește și puterea acestuia, în mod vertiginos. Recunosc iarăși că unii, poate că chiar mulți dintre dânsii, temperamente mai slabe sau pornite, vor fi înclinați să confunde onorurile și autoritatea cuvenită situației lor sociale ca un drept al lor personal. Puterea ametește și popoarele, necum firile slabe.

Trebuie, de aceia, paralel cu garantarea inamovibilității

și a independenței, să se avizeze la luarea de măsuri de apărare împotriva samavolniciei și atotputerniciei. Nu numai pentru tăgadă de dreptate, pentru părtinire sau rea credință cum este astăzi, dar chiar pentru o simplă nedelicatete, un magistrat trebuie să poată fi cenzurat. Existența acestui drept de cenzurare, îi va ține pururea trează amintirea că puterea pe care o are în mâinile sale nu e a lui ci a țării, iar cinstea de care se vede înconjurat, mai presus decât persoanei sale, e datorită rangului și situației sociale cari i-au fost încredințate.

Pe lângă fiecare instanță trebuie să existe comisii de cenzură pentru magistrații instanței inferioare. Ele nu trebuie să fie compuse numai din pairi. Magistratura nu se poate bucura în această privință de aceeași autonomie ca și Universitățile. Acestea din urmă n'au decât o autoritate morală iar părerile emise la cursuri nu obligă pe nimeni, rămânând supuse discuțiilor și criticei. Magistrații, dimpotrivă, dețin o porțiune din puterea materială a Statului iar părerile lor devin hotărâri, cărora toți trebuie să li se supună. Și cum cei cari dețin puterea sunt de obicei înclinați să o dețină întreagă, neștirbită și cât mai puțin controlată, se impune ca în constituirea comisiunilor de cenzură să pătrundă și alte elemente de cât cele colegiale.

Firește că, în același timp, va trebui să punem pe magistrați la adăpostul resentimentelor celor înfierați de dănsii în exercițiul atribuțiilor lor precum și să-i ferim de pericolul de a fi în continuu și pentru orice capriciu târați înaintea acestor comisii și distrași dela datoria lor.

9. În ce privește personalul inferior, nu cred să existe ceva care să nu ceară încetarea, cât mai neîntârziat, a rușinii de a se ține în serviciul Justiției un personal neplătit și care în mod oficial este îndemnat a întinde mâna spre a trăi din bacșișuri.

Printr'un sistem inteligent de supra-taxări la formalitățile de procedură, la falimente, la autentificarea actelor, la

administrarea tutelelor, a averilor puse sub sechestr, direcțiuni în care o muncă și un control mai serios decât cel de până acum ar deveni binefăcător, vom găsi fonduri suficiente pentru a plăti și pe asesori și personalul inferior al grefelor, al arhivelor și al registraturilor.

10. Vin la buba cea mare a justiției noastre, la procedură.

Procesul este o boală, și boalele trebuiesc grabnic lecuite, altfel devin endemice și ruinează cu siguranță și pe cei atinși și întregul organism social. De aceea, prin viitoarea procedură va trebui urmărit cu stăruință neinduplecată gândul de a grăbi cursul judecăților.

Procesul trebuie, în al doilea rând, să devie o luptă legală iar nu un război de viclenii și surprize. De aceea se impune ca încă dela începutul conflictului, părțile, după o primă înfățișare, ca în dreptul austriac, pentru luarea interrogatoriilor și a declarațiunilor, — să fie obligate a prezenta în termen scurt, în scris, apărările și a arăta probele de care înțeleg a se servi. Sancțiunile să fie așa de tari încât nerespectarea acestei cerințe să ducă la pierderea dreptului din lipsa de probe în acea instanță, iar în instanța a doua să nu fie primite probe care s'ar fi putut administra la începutul procesului. Probele se vor administra prin urmare toate înainte de pertractarea cauzei în sedință, rolul asesorilor poate deveni și aici salvator, iar acela al Președintelui Tribunalului, cu adevărat important. După ce părțile și-au prezentat în scris temeiurile și au arătat și mijloacele de probații pe care se razimă; după ce s'au comunicat în termene scurte, cererile și apărările reciproce, asesorul va prezenta Președintelui un raport asupra cauzei; acesta va încuviința sau va respinge probele putând la nevoie să invite și pe părți spre a i se da lămuriri. Afară de cazuri excepționale, asesorul va fi cel delegat cu ascultarea martorilor, facerea de cercetări la fața locului etc.

Termenele și ședințele nu trebuie să mai fie de acum

încolo ocupate cu procedurile antemergătoare judecăței și cu discuțiunile nesfârșite asupra lor. Când procesul se va înscrie în ședință publică, aceasta va fi pentru a se judeca neapărat. Părțile vor fi invitate la judecată iar nu ca astăzi pentru a auzi amănări nesfârșite. Pe rol, nu vor figura decât pricinile gata de judecată.

Printr'un întreg complex de măsuri practice și energic aplicate se va putea ajunge cu siguranță la împuținarea proceselor.

Așa, se impune în primul rând reprimarea șicanei atât în intentarea de procese temerare cât și prin rezistarea cu rea credință la dreptul celeilalte părți. Tribunalele dețin în mâna lor averea, onoarea și chiar viața noastră; de ce să nu aibă și dreptul, când sunt izbite de reaua credință sfidătoare, să se constituie imediat ca procuror să dea cuvântul părților asupra acestui incident ridicat fie din Oficiu fie de partea atacată în acest chip nelegal și să pedepsească?

Trebuie, în al doilea rând, să penalizăm o bună parte din acele manifestări îndrăsnețe, caracterizate astăzi ca fraude civile, cum e înstrăinarea averii în fraudă creditorilor, simulațiunile frauduloase, păcălirea cumpărătorilor, substituirile prin insolvabili, ascunderea sarcinilor și a litigiilor etc. etc.

Se impune iarăși restabilirea părții câștigătoare în toată întinderea dreptului, lezat prin stăruința nejustificată a adversarului într'un proces nedrept, deci condamnarea la daune integrale—la bani, nu numai moratorii ci și compensatorii, la cheltuelile ocazionate de proces, între care să intre obligatoriu și un *onorariu minim* fixat de lege, independent de convențiile dintre părți și advocați și care să treacă în hotărâre, în sarcina părții care pierde procesul.

Tăindu-se apoi dreptul de opoziție, cel puțin pentru reclamant, scurtându-se termenele de citație, apeluri, etc. care contrastează în mod flagrant cu mijloacele de investigație și locomoțiune ale vremii, lărgindu-se dreptul de execuție provizorie, introducându-se executarea pe loc în

materie de contravențiuni cu dreptul de apel și la pedepsirea agenților abuzivi, vom tăia cu siguranță *boala procesivității* care, la noi, din cauza procedurii actuale, a devenit un adevărat *pericol social*.

Nimeni, afară de debitorii de rea credință, nu profită pe urma ei, nici chiar avocații; advocatura serioasă nu trăiește și nici nu trebuie să trăiască din pricini scandaloase și nici din patronarea abuzurilor de drept.

Scurtând și imputinând procesele, vom însănătoși viața economică, vom restabili încrederea în transacțiuni, atât de zdruncinată și în severitatea și promptitudinea Justiției, calități atât de jinduite, astăzi. Numai așa vom putea vorbi de o justiție efectivă; lipsa ei și întârzierea de a o provoca poate constitui un dezastru.

S'a zis și repetăm cu toții mereu dictonul că: „Justiția est fundamentum regnorum“. Ne-am obișnuit însă să operăm cu prea mare ușurință cu atari dictoane fără a ne da osteneala să le pătrundem adâncimea și importanța. Tot așa operam pe vremuri cu dictoanele purtate cu ușurință din gură în gură, că „Armata e scutul națiunii“ că „Rețeaua de căi ferate este sistemul circulator al organismului social“ etc. Puțini sunt cei cari și-au dat seama, pe vremuri, de profunzimea acestor adevăruri; experiența și durerile care au urmat mai pe urmă i-au învățat pe toți și i-au făcut să simță adânc adevăratul lor înțeles.

Nu trebuie să așteptăm ca tot experiența să ne facă să pricepem și profunzimea dictonului privitor la Justiție; efectele acestei experiențe ar putea deveni fatale. În multe părți ale țării lumea fuge deja dela justiția Statului pentru a-și căuta dreptatea în justiția privată, a arbitrilor. Pentru cine simte ce blam se aduce justiției oficiale prin asemenea gesturi, manifestarea lor își câștigă întreaga ei semnificație.

Em. N. Antonescu

Profesor de Drept civil la Facultatea
Juridică din București.

REÎNTOARCERE

*Tot mai ades prin somn mi-aduc aminte
De Îngerul la porți străjuitor
Și dau, în vis, ocol grădinii sfinte,
M'ating de ziduri, bat cutezător...
Dar nu'mi arată poarta, ca 'nnainte,
Focosul Cheruvim flăcărător.*

*E besnă 'n tot și somnul se lungește.
Trăesc și mor, dar nu mai mă trezesc
Și 'n van cat poarta, băjbâind orbește,
Nu-i semnul după care s-o găsesc...
Arar un foșnet; sufletu-mi svâcnește :
E Îngerul? ... și neclintit pândesc...*

*Și stând, fățiș, în besna mea hoină
L'astept să 'nnalțe brațul înarmat
Cu paloșul de fulger și lumină...
Când m'ar trăsni, isbind înviforat,
Tot ași putea să'l rog de jos, din tină, :
«Te du și spune-i că m'am înturnat.»*

V. Voiculescu

O DATORIE

Ca o încoronare a muncii și a patriotismului mai multor generații, soarta cea deapururi dreaptă ne-a hărăzit o Românie-Mare.

O Românie-Mare însă, în care ar dăinui sistemul de viață, tolerabil, până la un punct, pe vremuri, ar fi o nepotrivire absurdă. Țară fertilă, așezată ca o punte spre a lega și transmite civilizația din Apus Răsăritului, a căruia proaspătă vigoare de viață așteaptă un plan de organizare și un ideal spre care să năzuiască, România are neîndoelnica menire de a fi cel mai înaintat focar de lumină al Apusului.

Pe lângă o Românie-Mare dar, o Românie nouă.

Ce trebuie pentru aceasta? Apoi, nimic mai mult decât ceea ce se predică, de o vreme, pe toate cărările, dar se predică numai: trebuie *suflet*.

Ne trebuie sufletul entuziast și idealist, sufletul care înalță o aceeași țință luminoasă sus de tot, așa de sus încât din toate colțurile s'o zărească licărind toți fiii pământului nostru. Și literatura nu e oare comoara sufletului celui mai neprihănit?

Literatura presupune însă literați; și iarăș știm cu toții că, la noi, a fi scriitor e tot una cu a te gândi îngrozit la ziua de mâine, cu a-ți ucide talentul prin ocupații nepotrivite, în nădejdea, rareori realizabilă, de a-ți strânge visurile în volum. Câtă durere, câte decepții și câte renunțări!...

Și, totuși, e cea mai poruncitoare datorie grija aceasta pentru sufletul neamului, manifestat întâiu și lămurit apoi prin literatură; avere, inteligență, cultură, sunt clădiri su-

brede de nisip câtă vreme la temelia lor nu stă sufletul idealist și dornic de adevăr.

Să se valorifice talentele literare dându-se vigoare proaspătă de viață aceloră cari au desnădăjuit și să se iea seama că, aici ca oriunde, condiția esențială, care hotărăște calitatea rezultatului, este munca statornică și planul bine cugetat care adună jertfele—până aici imprăștiate—intr'un mănunchiu impunător, inzecindu-le puterea.

Stat, Academie, instituții de editură, societăți literare, oameni de bine, toți laolaltă să creieze o Instituțiune, una dar puternică, înzestrată cu aceeași unică țință: înălțarea și valorificarea talentelor literare.

Grea operă și care oferă largă și spinoasă carieră celor chemați, celor pătrunși de dragoste și de dor de muncă dreaptă și curată!

Sunt în țara noastră multe Instituții și mulți oameni de bine, cari, pentru asemenea scop superior și odată asigurați că obolul lor merge unde trebuie, și-l dau cu drag și priosință.

Pentru realizarea unui asemenea ideal, „Cugetul Românesc” se simte dator să-și depună contribuția.

Al. Alimăneștianu

CĂLĂTORIM, CĂLĂTORIM.....

*Pășim înfrigurați, din clipă'n clipă
— Parc'am păși dintr'un sicriu într'altul —
Și — ca'n azurul biblic subtilul heruvim —
Vâslind în timp cu aripe de suflet,
Călătorim, călătorim, călătorim.....*

*Ne-am smuls din sborul turburelor vremi,
Invăluți de-al cerurilor aier,
Ca'ntr'o fașe,
Și'nfricoșați de propriu-ne vaier,
Cu suflet nou dar gârbov sub povară
Obscură de trecut
Necunoscut,
Ce-i fuse dat în spate s'o tot poarte,
O rupem orbi la goană și nu ne mai oprim
Căci sântem un avânt: spre moarte
Călătorim, călătorim.....*

*Tot înflorim
Cu galeșe și roze primăveri.....
Simțim în suflet mugurii pocnind.....
Dar ne'nmormântă floarea troienind
În primăvara galeșă din suflet....
Vin toamnele rodirii și-ale morții:
Se sbat prin suflet aripi ruginii
De foi ce cad,
Căci dat ne-a fost asemeni lor să fim,
Și-asemeni lor — cum clipele ne scad —
Călătorim, călătorim, călătorim....*

Incet,
 Ne'nmormântăm în flori de primăveri
 Cu abur miresmatec de tămâie....
 Ne 'nmormântăm în negură de toamne
 Cu lacrimi mari de suc plângând din roade
 Și suspinând din foaia care cade...
 Noi înflorim, ne stingem și rodim
 Ca să 'nflorim din nou și să rodim,
 Și 'n simfonii de zumzete de lumi
 Călătorim, călătorim....

Și sufletul își cară greu în spate,
 Imbătrânit 'nainte de-a se naște,
 Povara de trecut
 Necunoscut,
 Ca niște moaște,
 Înrmormântat în primăveri și 'n toamne,
 Rodind și aiurind
 Spre veșnicia-adâncului „Departe”,
 Călătorind, călătorind, călătorind
 Trecutul mort să-și înmormânte 'n moarte....

Vasile Munteanu

PAGINI VECHE

Opşteasca tânguire.

De câte ori trec peste hotare către Apus şi revăd vreo ţară, căreia veacurile i-au fost mai puţin vrăjmaşe decât ţării noastre, din asemuirea pe care, fără voie, gândul o face, îmi naşte în suflet un simţământ de amărăciune şi de descurajare.

Pentru a ne regăsi nu la înălţimea aspiraţiunilor gândirii contemporane, dar chiar la nivelul Occidentului actual, drumul de străbătut e atât de lung, atât timp pierdem pe căi greşite, şi în frământări primejdioase, atâtea patimi rele ne stau împotrivă, atâta mişei ne amăgesc.

În contra acestui simţământ, un singur leac cunosc. El nu m'a înşelat nici odată, căci mi-a îngăduit totdeauna aprecierea exactă a energiei şi a capacităţii neamului nostru pe care n'o dă nici distanţa dintre noi şi societăţile mai pătinate de vremuri, nici poticnelile şi rătăcirile vremelnice. Dreapta lor măsură ne-o înfăţişează spaţiul parcurs de Români, de când s'au refăcut stăpâni pe destinele lor. Ea reiese limpede ori de câte ori ne reamintim de unde am plecat şi privim unde suntem.

Intru cât mă priveşte, nu ştiu nimic mai înviorător decât cercetarea apropiatului nostru trecut, căci dacă conştiinţa relelor de faţă constituie o condiţiune necesară progresului, nimic însă nu întinde mai puternic resortul energiei omeneşti decât credinţa în izbânzile viitoare, întemeiate pe biruinţele deja dobândite.

Cu cât mai nenorocită apare starea ţării până în prima jumătate a veacului, cu atât mai rodnică se arată munca celor cari au îndrumat-o pe noile căi.

Iată de ce în vremurile de față și întorcându-mă din străinătate am resimțit nevoia de a răsfoi hârtii mai vechi. Ajutat de noroc, mi-a căzut sub ochi o scriere intitulată: «Opșteasca tânguire», compusă la 1818 și care cred că merită a fi comunicată cititorilor D-v.

Ea aparține astfel celei mai mizerabile epoci a istoriei noastre moderne, când urgia domniilor străine și a invaziunilor repetate aduseseră țara în cea mai cumplită jale. Ea urmează de aproape anii, când generalul Langeron călătorea cu busola prin câmpiile noastre pustiite nerecunoscând satele decât după iarba mai verde unde fuseseră vetrele lor; ea este aproape contemporană cronicarului, *care zice că foile pravilei sunt de piele pentru ca mai ușor să se poată întinde în cotro vrea judecătorul*; e din vremea, când nelegiuirile abia mai lăsaseră «bieților țărani ticăloasele suflete în trupurile lor dosădite de necazuri». Data ei este aceea a fugei lui Caragea, penultimul Domn fanariot; stăpânitorul cel mai lacom dintre câți s'au preschimbat pe malurile Dâmboviței.

Opera o cred inedită și numele scriitorului ei necunoscut, dar simțimintele sale îmbrăcate cu un arhaism plin de poezie, cultura clasică pe care o dovedește limba și stilul său, versurile sale cari sună cu acea melodie duioasă a cântecilor bătrâne, dau preț chiar din punct de vedere literar acestor rânduri scrise într-o epocă când manifestările literaturii noastre ciscarpatine sunt atât de rare și atât de slabe.

«Cum că țara românească pururea a înotat în neconținute nevoi ne adeverează însăși istoria ei; dar până ce n'au început să vie domni din Fanarioți, cu toate neprieteneștiile îmbulzeli, eram mai mulți buni întru simpatiotismos.

«Iar după ce au început domniile din Fanarioți cu mijloacele lor cele politicești, prin faptele lor cele diavolești încet, încet ne-au supus cu totul vrerilor lor, ne-au înpomiat cu totul necazului, ne-au înjunghiat sub sarcinele dă-

tilor, ne-au slăbit brațul armelor, ne-au stricat unitrea și c'un cuvânt ne-au adus la o tiranie mai mult decât pe noroadele cele din Africa și America. Strămoșii noștri prin biruință ne-au câștigat slobozenia, noi și părinții noștri prin pizmă și prin neunire am adus țara la cea mai rea stare și tiranie.

«Această tiranie ce ne-o pricinuește Fanariozii de o vom mai suferi mult, vai, ticăloșia țarei.

«Nu numai în curgerea vremii de șase ani, tiranul Caragea alt nu a lăsat bieților patrioți țărani decât numai ticăloșasele suflute în trupurile cele dosădite de necazuri.

«Acest nelegiuit tiran Caragea nu s'a arătat mai puțin întru neamul românesc decât Xerxe cel mândru al Persiei sau decât Dionisie cel tiran al Siciliei. Tirania acestuia a

derăpănat pe norodul cel prost, mândria lui și pompa fa- miliei lui prin afront foarte scăzuse cuviința boerilor celor mari. Cu mijloacele lui cele diplomaticești ca un balaur și

hiarță salbatică au supt toată averea din țară împreună și cu sângele multor nevinovați și alte multe și nenumărate mijloace au înțit povăța sfetnicilor Mării Sale D-lui Post.

Vlahutz și D-lui Logf. Belu, cărui șuntem toți patrioții datori să-i mulțumim scărtind din dinți pentru căi prin sfaturile Dumealui Maria Sa au pipăit durerile norodului

și s'au sigurăzit viața din primejdie, lăsând skiptru și fu- gind ziua namiazul mare, după ce d'abia cu suflēt ne-au lăsat; încă și până la cel mai mic lucru au luat, să le fie

spre îngropare, numai doară vulturul lui rămase carele le era foarte trebuincios ca să le scoață ochii pe drum. Și noi ca niște ticăloși și slabi fără de a-l întreba de această

pornire, l'am lăsat. O! noi cei slăbănogi, câtă dreptate aveam nu numai ca să-l poprim, ci încă și morții eram datori să-l dăm, ca pe un lup mănăcător de norod și prin vărsarea

sângelui lui să răsbunăm inimile noastre. Cu toate suspi- nurile săracilor, blestemele văduvelor și lacrimile tinerilor,

sta ca pe un rău îl vor întâmpina și ca niște fulgere vor trăsni înaintea lui, pentru care nimic nu mă îndoiesc că sfârșirea vieții lui fericire nu va avea.

«Dar pentru ca să izbândim necazul nostru trebuia înșine și cu primejdia vieții noastre, să ridicăm viața tiranului și vrăjmașului nostru și această faptă o punem pildă mare neamului nostru și groasnică frică fanarioților.

«Însă la această pe norodul cel prost nimic nu-l învovățește că toată fericirea norodului atârână de grumaji cinstiților boieri otcărmuitori țarei, care poartă neputințele norodului și au să răspundă înaintea înfricoșatului D-zeu pentru ticăloșia lor. Drept aceia d-voastră, cinstiți boieri, să îngrijiți pentru folosul patriei, de acum înainte prin unire pururea să vă arătați împotrivitori celor ce voesc derăpănarea patriei.

«Ajunge pisina. Nu ca barbari să ne înpismuim, ci să urmăim părințește privilegiuri, bine îndreptând și otcărmuind țara. Să ne aprindem de focul cel părintesc și să micșorăm puterea Grecilor.

«Eu de ași avea meșteșugul condeiului lui Demosthene și al lui Xenofont mai mult și mai adevărat ași scrie și ași plânge ticăloșiile patriei, iar d-vs. cu smerenie și din adâncul sufletesc m'ași ruga să lucrați cele de folos patriei. Nu așteptați la indemnul părintelui Mitropolit, ci înșivă vă uniți la o laltă, puind și aceasta în lucrare ca să încontenească de a mai fi Mitropoliți greci și atunci adevărat putem aștepta fericirea patriei; iar nu să așteptăm la Monitorul franțuzesc. Monitorul zice cum că împărații se adună la o laltă pentru fericirea Europei și izbăvirea din tiranie și această Adunare o numesc sfântă. Ce fel de sfințenie nu putem pricepe, în vreme ce Caragea mai cumplit decât un tâlhar au jefuit țara și hotarele cele dimprejurul nostru îl primesc cu brațele deschise. Apoi ce fel de sfântă adunare? Ni-meni nu poate pricepe.

«Încă lasă și pe oarecare mumbașiri să-i ocrotească oamenii, să-i îplinească cererile și să-i plătească și datoriile tot din ticăloasa țară.

«Boeri simpatrioți,
 Pană când de Fanarioți
 O să fiți așa supuși ?
 Iată prilej bun aveți
 Cereri porții să faceți,
 Să nu fiți ca până acuși.
 Prin unire să îndemnați
 Pisma lor s'o micșorați,
 Din mândrie să-i slăbiți,
 Toți sunt hoți, furi și tâlhari,
 Vulpi viclene de Fanar
 Rău de ei să vă feriți.
 Aveți patriotismos,
 Privind 'nainte folos,
 Țării pildă să lăsați.
 Toți sunt pizmătăreți câini,
 Vulpi viclene din vizuini,
 Diavoli chiar împelițați.
 O, vai, țară ticăloasă,
 În stare ești, să te jelim,
 C'ai rămas friptă și arsă
 Și nimeni nu te căim.
 Cine vine te hrăpește
 Fără milă, fără dor,
 Mici și mari te jăfuește
 Cu dări grele câte vor.

O ticăloasă Dakie,
 Fii tăi plâng cu suspin,
 Că se văd în tiranie
 Și'n mâini de vrăjmași străini.
 Să te plângem toți cu jale
 Ca un pom neîngrădit
 Și ori care trec pe cale
 Rup, te frâng, te lasă, te uit*.

Scriitorul cunoaște bine și resimte adânc și vechia strălucire a biruințelor strămoșești și amărăciunea vremurilor de față, datorite «pismelor și neunirei dintre boieri».

- El compătimește cu ticăloșia «bieților patrioți țărani». Patriotismul său luminat deplânge hotărârile energice, cari s'au luat la fuga lui Caragea și nu se încrede în făgăduelile Sfintei Alianțe și a Congresului dela Viena, ci n'așteaptă izbândirea necazurilor decât dela unirea boierilor pământeni, pe cari-i conjură să «se aprindă de focul cel părintesc și să micșoreze puterea Grecilor».

Accentele sale calde abia au fost atunci auzite de «cinstiții boieri, otcărmuitorii țării, de ai căror grumaji atărnă toată fericirea norodului și care poartă neputințele lui și au să răspundă înaintea înfricoșatului Dumnezeu pentru ticăloșia lor», și, deși autorul lor nu e cunoscut, din Istorie vedem că el n'a dat altă manifestare mai bărbătească simțimintelor sale. Ele însă erau deja ecoul unei conștiințe naționale redeșteptată de însuși excesul răului și pe care trei ani în urmă Domnul Tudor era să o intrupeze cu atâta putere și cu atâtea urmări în scurta, dramatica și glorioasa sa epopee.

Ion I. C. Brătianu

FILOLOGIE

Probleme noi în cercetările lingvistice.

Limba este — după cea mai scurtă și mai precisă definiție — comunicarea gândurilor prin rostire.

Dintre cele trei elemente care constituie această definiție, cele două din urmă au stăpânit cercetările lingvistice din veacul trecut și de la începutul secolului nostru. Procesul fiziologic al rostirii și procesul psihologic al gândirii au preocupat aproape exclusiv pe cercetători.

Știm cu toții ce avânt a luat, cu deosebire de la E. Sievers încoace, *fonetica*. Și azi există filologi care exagerează rostul ei, crezând că ea este mai mult decât o știință ajutătoare a lingvisticii și închipuindu-și că prin ajutorul ei se pot înțelege înseși tainele graiului omenesc.

Alții au crezut că pot desluși aceste taine pe cale *filosofică*, urmărind limba la izvorul ei, gândirea. De la Wilhelm von Humboldt încoace „filosofia limbii“ a devenit o disciplină înfloritoare. În locul aplicării nefirești a regulilor logice asupra gramaticii, filosofii au izbutit să explice unele fenomene lingvistice cu ajutorul *psihologiei*. Dar nici psihologia nu poate fi decât o știință ajutătoare a lingvisticii, căci gândirea nu-i decât una dintre condițiile hotărâtoare ale graiului omenesc. Exemplul lui Wilhelm Wundt ne arată cât de unilaterală este încercarea de a explica orice fenomen lingvistic pe cale psihologică. Monumentala sa operă „Die Sprache“, atât de bogată în amănunte și idei nouă, n'a putut afla aprobarea întreagă a lingviștilor. M. Meillet în *Linguistique historique et linguistique générale* (Paris, 1921, pag. 6) scrie: «Nu există nici un fapt lingvistic care să nu se întemeieze pe un fapt psihologic.

Cățiva savanți au voit să găsească în psihologie explicarea tuturor faptelor lingvistice; iată o greșală gravă, care pleacă de la un punct de vedere just.» Iar H. Schuchardt, într'una din ultimele sale lucrări (*Exkurs zu Sprachursprung* III, p. 194) scrie: «Și eu recunosc în scrierea lui Wundt o operă grandioasă, pe care nici un lingvist nu are voie s'o ignoreze; ea mi se înfățișează ca un tăvălug uriaș, care înaintând cu pas egal, turtește totul în calea sa, spre a putea face un drum solid și neted!»

Fonetica și psihologia sânt, pentru cel ce vrea să înțeleagă limba omenească, științe auxiliare indispensabile; ele nu ajung însă pentru explicarea tuturor faptelor lingvistice. Căci nu ajunge a urmări „gândul pe buze omenești” spre a înțelege graiul uman în toate manifestările sale. Pentru ca gândul rostit să nu fie un simplu monolog, ci grai omenesc, se cere ca el să realizeze însuși scopul fundamental al vorbirii: înțelegerea între oameni.

La întrebarea: cum se naște o transformare fonetică? ne poate da, până la un oarecare grad, răspunsul fonetistul;—la întrebarea: cum se poate fixa o astfel de transformare fonetică prin generalizare asupra întregului material lingvistic? răspunde în cele mai multe cazuri psihologul;—rămâne însă întrebarea: cum se pot propaga astfel de inovațiuni de limbă asupra unei comunități întregi de indivizi grăitori? La chestiunea aceasta va avea să răspundă sociologul.

Sociologia, știința veacului al XX-lea, va trebui deci să devină și ea o știință auxiliară a lingvistice, ca și fonetica și psihologia. Cel ce, în timpul din urmă a deschis cu mai multă stăruință această problemă nouă în cercetările lingvistice, este eminentul profesor de la Paris, A. Meillet, care în cartea citată (p. 232) argumentează astfel: „Dacă mediul în care se dezvoltă limba este un mediu social, dacă obiectul limbii este de a permite relațiuni sociale, dacă limba nu s'a păstrat decât prin aceste relațiuni, dacă în sfârșit, limitele limbilor tind să coincidă cu cele ale

grupelor sociale, e evident că pricinile de care depind faptele lingvistice trebuie să fie de natură socială și că numai considerarea faptelor sociale va permite să substituim, în lingvistică, determinarea unui proces examenului de fapte brute“.

Considerarea momentului social în studiul limbei nu este un lucru nou. Chestiunea fusese pusă însă astfel de H. Steinthal, încât cel mai de seamă teoretician al școalei „neogramatice“, H. Paul, o combătu cu vehemență. Plecând dela constatarea că limba nu există ca ceva autonom, în afară de om, ci se naște în momentul când gândul nostru se exteriorizează prin rostire, și dispare în momentul când închidem gura, Paul combătea pe cei ce făceau din limbă un obiect de studiu al „etno-psihologiei“. Discuțiile sterile, cari urmau, în loc să îmbrățișeze problema însăși, se învârtteau în jurul unor abstracțiuni filosofice. Fr. Mauthner (*Die Sprache*, p. 119) le caracterizează în mod nimerit în modul următor: „Paul a văzut și a descris mai clar și mai bine decât oricine albia și picăturile râului; râul însuși nu-l cunoaște și nu-l numește niciodată. Steinthal stă la marginea râului, cuprins de admirație, privește la râu și tăgăduiește existența matcei lui, pe a cărui țărm stă. Paul nu vede râul de picături; Steinthal nu vede picăturile din cauza râului. Istoric, Paul privește evoluțiunile limbei și nu observă acel sensorium commune, către care etnopsihologul Steinthal întinde amândouă mâinile. Amândoi au dreptate și — se ceartă cu cuvintele limbii ce formează obiectul cerții lor, cu cuvinte de toate zilele, care, în cursul discuțiilor lor chiar, își schimbă forma și înțelesul“. Iar Meillet (op. cit. p. 16) are următoarea foarte adevărată reflexie: „Limba este eminamente un fapt social. S'a zis adesea că limbile nu există în afară de subiectele care le grăesc și deci că nu avem dreptul de a le atribui o existență autonomă, o ființă proprie. Aceasta e o constatare evidentă, dar fără importanță, ca cele mai multe propoziții evidente. Căci dacă realitatea unei limbi nu e ceva substanțial, existența ei rămâne neîndoielnică“.

Dat fiind că limba e vorbită de oameni, fiecare cu individualitatea sa mai mult sau mai puțin pronunțată, fiecare cu felul său propriu de a gândi și cu inteligența sa particulară, este firesc ca limba să varieze de la om la om. Graiul nostru se schimbă, uzându-se, ca orice instrument, prin întrebuințare; el se schimbă fiindcă, vorbind, noi imităm pe alții, iar darul nostru de imitație, oricât ar fi dezvoltat, nu-i perfect; pentru că noi redăm cu organul nostru de rostire impresii acustice, iar urechea și gura noastră au imperfecții; pentru că mintea noastră interpretează adesea cele auzite altfel decât le înțelegea vorbitorul.

Cât timp «gramatica istorică» forma preocuparea de competență și aproape exclusivă a cercetătorilor limbii, deosebirea acestora (care se vădesc în mod limpede când comparăm limba strămoșilor noștri cu a noastră) erau scoase mereu la iveală, iar ideea că limba e supusă unor necontenite evoluțiuni a devenit un loc comun și o întâlnim exprimată în fruntea celor mai multe manuale de lingvistică.

Ceea ce e de mirare însă nu este faptul că limba se schimbă, ci că ea se modifică atât de puțin. Uimitor nu este că un Român din București vorbește altfel decât un Roman din Roma lui Augustus sau decât un Român din Sighetul Marmației, ci că Bucureșteanul de azi rostește—dela depărtarea de două mii de ani—*de carne*, întocmai ca răstrămoșul său roman, și că el se poate înțelege fără greutate—dela distanța de 800 km.—cu concetățeanul său din Sighet.

Conservatismul acesta admirabil, care a înfruntat douăzeci de veacuri; legăturile de sânge care conduc dezvoltarea limbei în același sens peste șiruri duble de munți și peste graniți politice despărțitoare,—iată două fenomene de care lingvistica va trebui să ție seamă cu mai multă stăruință de aci înainte și a căror deslegare tot sociologia este chemată a ne-o da.

Deosebirea între indivizii grăitori și trebuința de a crea forme noi pentru îmbogățirea limbii ca mijloc de comu-

nicație produc inovațiunile unei limbi; necesitatea de a se înțelege între sine face ca la membrii aceluiasi grup social să existe o necurmată împotrivire față de aceste inovațiuni. Grupări mai mici, în jurul unor anumite centre administrative, culturale, religioase, comerciale, etc. produc *dialectele geografice*; aceleași interese zilnice și profesionale dau naștere, la cei ce duc acelaș fel de trai și au aceleași înțelețniciri, *dialectelor sociale*. Alături de acestea există însă *limba comună și limba literară* care redau graiul grupului social, în înțelesul cel mai larg al cuvântului, *națiunea*.

Conservatismul unei limbi se explică prin conformarea omului la legile sociale, care-l împiedecă de a se depărta de fâgașul tradițional, iar desvoltarea limbii se caracterizează prin lupta neconținută între inovațiunile individuale și rezistența colectivă împotriva lor.

Sextil Pușcariu

ȘTIINȚĂ

Despre moartea aparentă și diversele forme ale Fricii

Toată lumea știe astăzi că ființele viețuitoare, adică plantele și animalele, sunt într'o luptă continuă pe care Darwin a numit-o „*lupta pentru trai*”. Din lupta aceasta nu supraviețuiesc decât foarte puține care ajung să se reproducă; majoritatea pier înainte de a ajunge la complectarea lor dezvoltare. Astfel se explică pentru ce din miliardele de ouă de pești nu ajung decât foarte puține la maturitate, căci, dacă ar ajunge toate, în câțiva ani n'ar mai încăpea peștii în ape. Lupta aceasta nu este dată, cum cred unii, numai între ființele viețuitoare unele cu altele, luptă care duce la frică și la moarte reală, ci ea se dă mai crâncenă între ființele viețuitoare și mediul ambiant, căldura prea mare, gerul, umiditatea etc. Unul din mijloacele de luptă ale ființelor viețuitoare cu intemperiiile, este și *moartea aparentă*.

Formele de moarte aparentă sunt felurite și aparțin la cauze de ordin felurit: *anchistarea, revivescența, hibernația, moartea aparentă prin accident, simulată și reflexă din cauza fricii*, etc... Ele ajută ființelor viețuitoare se poată rezista intemperiilor celor mai teribile.

În bălți trăesc diferiți protozoari cari în timpul săcetos își contrag organele de locomoțiune, iau forma sferică și secretează la suprafața corpului lor un învăliș datorită căruia pot rezista intemperiilor celor mai grele. De îndată ce ploaia sau vântul le transportă din nou în bălți, învălișul se desface și ele își reiau toate manifestățiunile vi-

tale care încetaseră. Țara cea mai săcetoasă de pe suprafața pământului este regiunea *Payta* din Peru. Acolo plouă numai din 7 în 7 ani și cu toate acestea speciile inferioare aquatice nu se stâng datorită acestei morți aparente, numite *anchistament*.

Anguilulele (viermi nematosi), *rotatorii* și *tartigradele*, în vreme de săcătă, devin imobile și par absolut moarte; moartea nu este însă decât aparentă; elementele lor anatomice au păstrat o viață latentă, care revine la manifestări normale sub influența umidității. Forma aceasta de moarte aparentă numită *revivescență* se poate observa uneori după doi ani de desicație. S'a experimentat cu *Macrobiotus* (arahnid tartigrad) uscat la o temperatură de 125°; își reia în urmă activitatea vitală în contact cu umiditatea.

Animalele, care petrec iarna amorțite și cufundate într'un fel de moarte letargică (somnul *hibernal*), ca ari-ciul, liliacul etc., stau imobile, inghemuite pe ele însăși.

Circulația și respirația se slăbește, temperatura se coboară. În timpul acesta nu se hrănesc, și trăesc pe socoteala grăsimii pe care au acumulat-o în timpul sezonului calduros. Când gerul dispăre ele revin la viața normală. Și la om se observă uneori un fel de moarte aparentă.

Moartea aparentă accidentală.

Câți oameni n'au fost puși în sicriu și îngropați de vii cu credința că sunt realmente morți, pe când ei nu erau decât în aparentă. În moartea reală încetează definitiv totalitatea actelor vitale pe când în moartea aparentă nu este decât o suspendare a funcțiunilor circulațiunii și respirațiunii sau o slăbire, fără ca proprietățile vitale ale țesuturilor să fi dispărut.

Astăzi se poate ușor recunoaște moartea reală de cea aparentă, dacă injectăm sub pielea cadavrului *fluoresceină*, o substanță colorantă foarte puternică. În caz de moarte

aparentă culoarea se împrăştie cu mare răpezechiune în tot corpul, iar, după două minute, epiderma şi mucoasele se colorează intensiv galben, ca la gălbenirea acută.

Moartea simulată şi reflexă.

Dintre animale, omul şi maimuţele pot simula moartea, căutând a înşela duşmanul lor prin aceea că iau atitudinea unui cadavru.

Thompson povesteşte de o maimuţă care stătea în copac şi vedea cum ciorile, în mod regulat, seara şi dimineaţa, în fiecare zi, îi mâncau hrana. Cu toate crîşniturile ei de dinţi ciorile nu se speriau. Într-o dimineaţă, maimuţa păru grav bolnavă, închise ochii şi îşi lăsă capul atârînd în jos, rostogolindu-se aproape de strachina ei cu mâncare, unde rămase tapănă ca un cadavru. O cioară continuă să mănânce din strachină fără să se deranjeze câtuşi de puţin. Deodată, maimuţa sări, se aruncă asupra ei şi o strivi.

Mai sunt şi alte animale, afară de om şi maimuţe, cari simulează moartea, de exemplu unele miriapode care, când viaţa le este în pericol, se rulează ca o coardă de ceas şi stau în nemişcare; de asemeni, multe insecte: la cea mai mică primejdie se prefac că sunt moarte, rămînînd, mai multe ore, imobile.

Byrrhidae (insecte), când le atingem, sau când sunt ameninţate de o primejdie, îşi contrag antenele şi picioarele, luând forma unei mase hemisferice imobile. *Dermestes* se opreşte de asemeni la cel mai mic sgomot pe care-l aude şi rămâne imobil până trece primejdia.

Graber povesteşte despre o specie de *Rhynchites*, că era atât de sensibil, încât era de ajuns să se vorbească aproape de el, ca să-şi piardă cumpătul şi să cadă jos, ghem de pe frunza pe care stătea. Larvele de licurici încetează de a se mai mişca şi de a răspîndi lumină, îndată ce sunt atinse.

Este suficient — spune Holmes — de a scoate din apă o *Ranatra* (insectă aquatică, hemipter), pentru a o pune într-o stare de înțepenire și imobilitate care durează de ordinar mai multe minute și uneori trece peste o oră. Picioarele pot fi aplicate exact pe corp, așa încât insecta să pară a fi un bastonaș.

Moartea aparentă a acestor insecte nu este tributară psihismului, nu este simulată cu voința animalului, ca aceea pe care o simulează uneori omul sau maimuța; ea este un fenomen involuntar, reflex, dovadă că chiar insecte decapitate se pot aduce în starea această de mobilitate reflexă. Holmes a constatat că *Ranatra*, chiar dacă i se taie capul și prototoraxul, devine rigidă când se excitează printr'un șoc slab (lovitură slabă), și tot el spune că se poate obține aceeași simulațiune normală cu arahnide (păienjeni) cărora li s'a distrus creierul.

Moartea pe care o simulează animalele în natură, o putem provoca în mod experimental. Celebrul jesuit *Athanasius Kircher*, profesor la colegiul Roman, a scos în anul 1646 o carte cu un titlu foarte bizar: *Ars magna lucis et umbrae*. În capitolul intitulat *De imaginatione gallinae*, el descrie următorul experiment: Dacă se leagă împreună picioarele unei găini și se pune pe pământ, ea va căuta, la început, să se deslege prin mișcări ale corpului și bătăi din aripi; după ce a constatat că ori ce tentativă este inutilă, ea stă liniștită (în nemișcare). Trageți atunci pe pământ o linie dreaptă cu cridă, plecând dela vârful ciocului; puteți să-i deslegați picioarele, ea nu va căuta să fugă, chiar dacă o excitați să se miște.

Această experiență este în genere cunoscută sub numele de *Experimentum mirabile* a lui Kircher. Incercarea de explicație a jesuitului este remarcabilă prin originalitatea sa. Găina — spune el — se simte captivă, caută la început se devie liberă; exasperată însă că nu poate, după o sfortare zadarnică, rămâne în nemișcare.

După ce a fost deslegată însă, stă tot nemișcată, fiindcă vede linia trasă cu crida, luând-o drept o sfoară pe care, în imaginația ei vie, o consideră drept legătura cu care este legată.

Această experiență a fost reluată mai târziu de către *Czermak*, într'un memoriu prezentat Academiei de științe din Viena, în 1872, intitulat „*Nachweis echter hypnotischer Erscheinungen bei Thieren*”.

El reușește a imobiliza găina fără ai mai lega picioarele și fără a-i mai trage, cu creta, o linie în dreptul ciocului. El credea că această stare de imobilizare este o stare *hipnotică* sau un somn momentan.

Dar cu această ipoteză nu se explică pentru ce respirația este accelerată și ochii mari deschiși, pentru ce pasărea este incapabilă de a se mișca dacă o atingem, și pentru ce creasta și bărbia rămân foarte palide. Toate acestea nu sunt manifestațiuni ale somnului.

Preyer a fost cel întâi care a demonstrat că această stare este rezultatul fricei și a numit-o *Cataplexie*. Încă de pe cind eram elevul lui la Iena, el făcea numeroase experiențe, punând în cataplexie: găini, porumbiei, cobai, broaște, șopârle și raci. În toate aceste cazuri, cataplexia urma unei escitațiuni tactile puternice, neașteptată, spontană și neobișnuită.

Și animalele mari se pot pune în cataplexie. Boii și caii, când se incarcă sau se descarcă de pe vapoare, li se înfășoară corpul cu o cingătoare lată și pe timpul cit se ridică în sus, cad în nesimțire.

Frica fizică

Frica paralizează animalul și nu-i permite nici să fugă nici să se apere; stăpânirea voinței asupra mușchilor este suspendată.

Nu numai escitațiunile tactile pricinuesc cataplexia ci și acele vizuale: când caii văd tigrul, ei tremură și sunt in-

capabili să fugă; când șoarecele vede pisica, cuprins de spaimă, se oprește în nemișcare; când ochii pasării se întâlnesc cu ochii șarpelui care se îndreaptă spre cuibul ei, de frică, devine imobilă. Uliul, dela distanță, înainte de a se lăsa pe pământ, fascinează puiul de găină cu ochii lui și-l ține în nemișcare până se apropie, de el de-l prinde în ghiare.

La om frica are consecinți mai fatale.

Dubois povestește că doi frați fură mușcați de un câne turbat; unul din ei a trebuit să plece imediat în America, neavînd timp să se mai gîndească la el. Reîntorcându-se după 20 de ani, află dela o persoană că fratele său murise de turbare; el a fost atât de viu afectat de această noutate, încât căzu bolnav și muri prezentând toate simptomele oribilei boli.

Frica se menține prin ereditate la toate animalele, dela cele mai inferioare, ca *amoeba*, până la om. Prin o educație mai îndelungată, de mai multe generațiuni, ea poate să dispară.

Se știe că maimuțele sunt dintre animalele cele mai fricoase: fug îndată ce văd omul; cu toate acestea maimuțele din India (*Semenopithecus netellus*), pe care Indienii le adoră și respectă ca pe ceva sfânt, au devenit atât de obraznice, încât intră prin grădini și jăfuesc totul, pradă locuințele, scotocesc prin dulapurile Europeanilor, le ia carnea de pe masă și din mâni. Un misionar povestește că odată, neavînd ce să le ofere acestor maimuțe obrasnice, ele săriseră pe el să-l lovească, dacă nu s'ar fi apărat, la timp, cu bastonul.

Frica morală și superstiția

La om frica suferă modificațiuni profunde conform cu educația individuală; un copil crescut într-o familie de superstițioși, speriat de mic cu tot felul de strigoi și stafii, va deveni cu mult mai fricos decât un altul, educat într-o

familie care nu dă crezare fenomenelor supranaturale și care, din contra, ridiculizează credința în misticism.

Frica variază dela om la om după gradul de cultură și după concepția ce și-o face fiecare despre viață și moarte.

Unii oameni au păstrat despre viață și moarte credințele strămoșești. Pentru aceștia sufletul este o ființă particulară imaterială care stăpânește corpul atâta vreme cât el trăește și nu-l părăsește decât la moarte, pentru a continua să trăiască într-o altă lume.

Lumea pământească nu este, pentru ei, decât trecătoare. Speranța lor este într-o lume viitoare, mai fericită, în care își vor revedea amicii și pe toți acei care le sunt scumpi și pe care moartea i-a răpit. Asemenea oameni *nu au frică* de moarte; din contra, ei o așteaptă cu mulțumire.

O concepție despre moarte

Există însă o categorie de oameni care, deși au pierdut credințele strămoșești, au reușit să clădească în locul lor o concepție științifică despre lume, despre viață și despre moarte. Pentru aceștia, sufletul nu este decât suma funcțiunilor cerebrale, care s'au dezvoltat paralel cu organul lor anatomic (creierul). Viața nu este decât un schimb continuu între distrugerea și reconstrucția unităților chimice ale protoplasmei. Moartea fiind încetarea vieții, ea nu este decât încetarea acestui joc de construcție și distrucție a moleculelor protoplasmice.

Când cineva are asemenea concepții despre viață, nu poate să-i fie frică de moarte; știe că, după moarte, va deveni ceea ce a fost înainte de a se naște. Unii cetitori, poate, vor exclama: dar aceasta este o concepție materialistă! Da, materialistă, dar trebuie respectată; fiind o concepție despre lume, nu se învață, ea se cucerește. Nu ne putem apropia concepția altuia despre lume, căci ea este rezultatul unei culturi și a unor meditațiuni îndelungate și personale; a încerca această ar fi întocmai ca și cum am îmbrăca o haină

străină îngustă. Fiecare trebuie să muncească să se deprindă cu încetul a se ridica pe picioarele sale proprii, să vadă cu ochii săi proprii și să se ridice la convingerile sale proprii.

În fine, este categoria acelorora, ce și-au pierdut credințele strămoșești, fără a le fi înlocuit cu o concepție științifică modernă.

Aceștia pun cel mai mare preț pe viață și se cutremură la ideea morții. Pentru ei cancerul, alienația mentală sau ori ce altă boală incurabilă este preferată morții, iar între pedeapsa cu moartea și munca silnică pe viață, o preferă pe cea de-a doua.

Toată neliniștea, toată frica de moarte este datorită concepției false pe care o au despre lume; și, fiindcă nu cunosc fenomenele biologice cele mai elementare, ei sunt cuprinși de frica de moarte, căci nu și dau samă că, pe măsură ce omul se apropie de sfârșit, instinctul de viață slăbește și el. Nu se pătrund de ideea că, odată încetați din viață, nu vor simți alt-ceva, decât ceace au simțit înainte de a veni în viață.

Ca ori ce alt instinct, frica fiind rezultatul eredității și al adaptațiunii, o putem, prin educațiune, dacă nu extermina, cel puțin atenua. Pentru aceasta trebuie ca copii să nu fie lăsați într'un mediu de persoane superstițioase cu credinți supranaturale care nu pot avea de cât o influență pernicioasă asupra dezvoltării lor făcându-i superstițioși și fricoși.

Prof. Dr. N. Leon

PICTURĂ

De ce moare impresionismul.

Sensibilitatea omului, excitată de existența unui fenomen, îl îndrumază spre explicația lui prin analiză, cu scopul ca să-l conducă la concluzii lămuritoare. Artă prezentului cu activitatea ei de uzină prosperă, conține un îndemn, pentru noi firească, în acest sens. Într'adevăr, pictura actuală ne oferă spectacolul unei eflorescențe bogate — dacă am prețui valoarea ei artistică în raport cu cota comercială stabilită pe piață și cu numărul expozițiilor; avem peste o sută pe an cu cel puțin câte 60—70 de tablouri fiecare. Valoarea artistică a acestei expansiuni picturale, privită în totalitatea ei, o aflăm întrebându-ne cum este ea?

Procedând astfel, ajungem să fixăm concepția și tendințele noiei mișcări artistice.

Incepem cu o constatare, spunând că ni se pare caracteristic faptul, pentru definirea calităților sufletești ale celor mulți dintre artiștii noștri, că și-au așezat temeiurile artei lor în limitele celei mai impersonale concepții artistice, pe care au produs-o timpurile moderne; aceea a impresionismului.

Intențiile artistice ale impresionismului au fost înțelese, la origine, ca o reacțiune împotriva intelectualismului academic, a simbolismului literar introdus în pictură de către pictorii oficiali înzestrați cu simț gramatical și filosofic. Tradiționalismul calapodului artistic moștenit de ei, stabilizează valoarea eternă a unei capod'opere picturale, între limitele celor doi poli ai planiglobului pictoricesc: Rafael și Velasquez. Pictura oficială fu așezată cu suficientă doctă

pe meridianele zonelor temperate, dintre cei doi poli, de către fanfaroana lor inteligentă care și aflase secretul valorii în sine supreme a operei de artă. Pictorii ajunseseră foarte culti: pictau tablouri de istorie care nu erau tablouri și nici istorie, nefiind decât simple narațiuni pictate, povesteau în imagini și colori scene din viața indivizilor sau popoarelor unde se găseau de toate, minus reflectul victoriei, pictau cu placiditate fără religie, tablouri religioase, alegorii și simboluri, pe care nu le pricepea nimeni, și dacă unele nume se înseamnă, cu merit în istoria artelor, aceasta se datorește calităților lor picturale.

Impotriva acestui convenționalism academic care evita să privească natura în față, luându-și subiectele din cărțile de literatură și istorie, pasișând mediocru tehnicește pe maeștrii trecutului, după reguli de compoziții eclectic combinate, executându-și tablourile în invariabila lumină de nord a atelierului, colorate în tonul sosului de pătlăgele roșii, au reacționat întâi pictorii dela Fontainebleau și Barbizon. Ei lucrau, acolo, la orice oră din zi și aproape numai în plin aer, liberați de sclavia cugetării, în luptă numai cu plenitudinea naturei. Acestui curent i-a trebuit multă luptă până la răzbătare la suprafață, existând subteran și sacrificând discret cultului naturei.

Desăvârșitorii acestei stimulări a sentimentului pentru natură — venit dela Jean-Jacques Rousseau — au fost impresioniștii. Nerecunoscuți, la început, în justele lor intenții și considerați revoluționari de către tagma teosoficea picturale, au sfârșit prin a se revolta de fapt. Dacă pictura pontifilor artei oficiale consta în zugrăveli și tapițerii, compuse savant pe teme istorice sau mitologice puerile și teatrale în sentiment, și pe deasupra ininteligibile din cauza abuzului elementelor zise intelectuale imgrămădite laolaltă, impresioniștii nu voiau să fie de fel intelectuali și nici măcar sufletește angajați în opera lor. S'au coborât, din îndârjire, la nivelul moral al popoarelor primitive cu o viață reflexă în esență, strâmt limitată, și la care *sentimen-*

tul și acțiunea stau în nemijlocită legătură: gândirea nealterând întru nimic excitația sensorială. Impresionistul și-a zis: sunt pictor fiindcă ochiul și mâna mă determină pictor prin aptitudini de a percepe și exprimări speciale mie.

Iată deci toată arta picturii redusă la excitație optică și acțiune manuală, ca să ajungă la purismul pictural care constituie titlul de glorie al impresionismului.

Impresionistul nostru și-a mai zis:

Primele senzații din natură, primite de ochi fiind cele de culoare, voi picta petece de culoare, de mărimi și siluete deosebite. Pictând astfel, în fața tabloului ochiul privitorului va reacționa ca și în fața naturii și va recunoaște în ele un om, pom, cal sau felinar fără ca pictorul să-l determine prin volum sau formă, a căroră existență o stabilim cu alt simț decât cel vizual.

Intellectualitatea lui, artistul impresionist nu și-o va evidenția în operă, ci ea îi va sluji la sistematizarea tehnică necesară exprimării variatelor senzații optice. Aceasta constituie, aparte, o știință meticuloasă și savantă, consistând din acordul colorilor complementare în interiorul tonului general, adică a culorii dominante din tablou, culoarea locală, a obiectelor din natură, în plin aer, fiind distrusă de influența luminei solare. Descoperirile lui *Chevreul*, expuse în cartea sa: *De la loi du contraste simultané des couleurs et de l'assortiment des objets colorés*, au înlesnit pictorilor cercetarea problemelor optice și au pasionat mai ales pe impresioniștii *Manet, Monet, Renoir, Pissaro, Sisley, Cézanne* etc. Rezultatul e o teorie bazată pe legea colorilor complementare, după care orice culoare a prismei reclamă alături de dânsa pe celelalte două reunite și este exaltată de această vecinătate; adică: roșul în vecinătatea imediată a verdelui, care și el e un amestec de galben și albastru; galbenul în vecinătatea violetului, care-i un amestec de roșu și albastru, — și invers. Alăturarea — juxta-punerea — acestor culori în locul amestecului lor, deslănțuie puterea lor expresivă. Aplicarea strictă, sistematică a acestui

procedeu a dus dela sine pe *Georges Seurat* la tehnica divizionării tonului.

Cum vedeți, se urmărește o despersonalizare completă ce duce la anihilarea *individului* și care dacă ar fi posibilă, artistul nu ar depune în opera sa măcar atât: *calitatea și cantitatea temperamentului*. Noroc că talentul impresioniștilor a fost superior doctrinei lor.

Naturalismul coloristic al operei lui *Grigorescu* și *Andreescu*, mai ales, liberase pictura română — multă, puțină câtă exista — de convenționalismul picturii făcute în atelier. Învățămintele extrase din opera lor au călăuzit îndrumările artiștilor plecați în străinătate. Dacă curentul acesta și cel următor, al realismului, e reprezentat prin câteva personalități răslețe, în schimb impresionismul — cu toată amploarea numărului de pictori, — e lipsit de strălucire. Excepând pe d-nii *Dărăscu*, *Steriade*, *Mütznér*, *Bunescu*, pe opera căroră ne vom plasa intențiile acestui articol, restul celor 101 artiști stăruiesc într-o pictură de termen mediocru prin lipsa lor de temperament și ignoranța cunoștințelor tehnice.

Impresioniștii francezi, în ciuda concepției artistice a despersonalizării în artă, a obiectivismului vizual, au fost temperamente cu un puternic sentiment al vieții. Negăsindu-și posibilități de exprimare conforme, în formulele tehnice tradiționale, ei au căutat și au găsit una nouă, vioaie și personală, pentru perceperea de noi efecte vizuale — fugitive, fiind momentane — din natură. Această intenție implică o stenografie picturală, care fatal a dus la schiță, însă la o schiță organizată coloristic. Această organizare, bazată pe o mecanică optică sigură, a permis fixarea evenimentului personal care consta în prinderea efectului de lumină și coloare, singur interesant pentru pictor, cu un verism coloristic necunoscut până la impresioniști. Diferențierea de lumină e așa de completă, la ei, că ne dau până și impresii de timp și temperatură.

În lucrările cele mai reușite ale impresionistilor noștri făcute în țară, culoarea și lumina își pierd vibrația lor iar înfățișările din natură prind o colorație mată, parcă văzute printr'un vâl, și se exprimă printr'o materialitate inconsistentă, de pildă: lucrările d-lui *Steriade* expuse în 1921, și ale d-lui *Bunescu* expuse în 1919. Paleta d-lui *Dărăscu*, când ne înfățișează vederi din țară, din luminoasă cum e în lucrările făcute în străinătate, devine pe dată mohorâtă.

Ori, impresionistul rămas închis în limitele concepției lui și fără să fie o potență coloristică, se află în ipostaza legumei din cutia de conserve față de leguma rămasă pe tulpină.

•Această constatare implică o explicare. Să o încercăm: țara noastră nu oferă condițiile naturale de lumină și atmosferă, propice acestui gen de artă. Atmosfera licăritoare cu sclipiri solare, a ținuturilor franceze, datorită mării ce-i scaldă litoralul, noi nu o avem. Situația geografică determină aceste condițiuni de atmosferă și lumină în sens optic, propice speculațiunilor coloristice.

Căci lumina cu jocul ei capricios în jurul fapturilor și obiectelor din natură, constituie singurul motiv al artei impresioniste. Este semnificativ că afară de Franța numai pe înălțimile munților Alpi, *Segantini*, grație atmosferei reci, de o transparență de cristal, a izbutit a fixa reflexul lumine. solare așternute peste imaginile unei transfigurate realități

Obiectele din natură, din țara noastră, se proiectează cu o neteziciune de volum, formă și culoare pline de expresivitate. Impresionismul însă le disolvă pe acestea conform teoriei colorilor complementare. Din această cauză reprezentările din tablou devenind impersonale, ni se înstrăinează prin aspectul lor incomplet.

Însă, tocmai de acest aspect al realității, pe care îl avem integrat cu plenitudinea înfățișării lui caracteristice și individuale în sensibilitatea noastră, noi nu ne putem lipsi. Impresionismul ne dă numai o fațetă colorată a aspectului sub care ne apar fapăturile lumii.

Despersonalizării preconizate de concepția impresionistă, i se opune *individul* din noi. Artistul simte că individualitatea, înăuntrul sau în afara eului său, e o realitate fără care arta lui e zadarnică. Fie acest sentiment, fie condițiile naturale, cum sunt cele invocate mai sus, fie tradițiile artistice locale, fapt este că, afară din Franța, acest curent nu a dat naștere la opere definitive, care să egaleze în importanță artistică lucrările inițiatorilor.

Azi impresionismul e pretutindeni părăsit. Rămân de pe urma lui, ca moștenire, învățăminte tehnice, de o valoare neprețuită. Depărtarea de impresionism ce se îndeplinește în toate domeniile artistice însă suscită o nouă întrebare.

Care va fi arta care să corespundă sentimentului de viață actual?

Francisc Șirato

M E D I C I N Ă

Putem întineri?

Cel care a văzut murind un om își poate da mai bine seamă de grozăvia morții, de cât acela care vede omul mort. Trecerea dela viață la moarte, te pune într'un timp foarte scurt, în fața a două stări pozitive ale trupului nostru—viață de o parte—moarte de alta.

Cum luăm ființă, de ce creștem, pentru ce îmbătrânim și pentru ce murim?

Sunt atâtea probleme, pe care omul și le-a pus de când există ca animal cugetător, și pe cari a căutat să le lămuirească, cercetându-le din ce în mai amănunțit, mai metodic, mai științific, cu mijloace mai perfecționate.

Dar, în general, dacă înțelegem nașterea unei ființe și creșterea ei, nu ne putem explica îmbătrânirea și mai ales moartea, pe care nu o putem concepe, care ne revoltă, care irită în noi instinctul vieții, prea dezvoltat, și care produce oroare în orice suflet, cât de primitiv.

Nu există om care să nu se cutremure în fața unui cadavru, care să nu se întristeze trecând pe lângă un cimitir—tragică adunare a unei lumi dispărute—sau la simpla priveliște a unui cortegiu funebru—formalitate sinistru a unei societăți învechite.

Îmbătrânirea, cu sfârșitul ei obligator: moartea, a încremunit pe poeți, a desperat pe romancieri, a făcut pe filozofi să emită explicații fanteziste, numai pentru a da satisfacție sufletului nostru turburat de această idee.

Religiile predică resemnarea în fața inevitabilului și au inventat, pentru a liniști pe „cei ce cred fără a cerceta”,

renașterea într-o viață viitoare, mai bună, mai frumoasă și eternă.

Știința însă nu se poate mulțumi cu ipoteze fantastice.

Ea cercetează fenomenele vieții în intimitatea lor, delazându-se pe cercetări și experiențe riguroase. Viața, în definitiv, nu-i decât un complex de fenomene fizico-chimice, cari se petrec în organismul ființei viețuitoare. Cât timp aceste fenomene se desfășură în condițiuni normale, viața își urmează cursul regulat, după legile naturii, organismul trecând printr'o fază de dezvoltare, de maturitate, de îmbătrânire, inevitabile ori cărei ființe, viața ființei fiind condiționată de mediul în care trăiește și de cauze interne cari joacă un rol tot atât de important ca și cauzele externe.

Pentru ce unii oameni trăiesc mai mult, pentru ce alții trăesc mai puțin, în afară de cauzele accidentale și patologice, cari suprimă viața mai de vreme?

Cari sunt deci particularitățile constituțiunii, rațiunile bătrâneții și cauza morții naturale?

Știința n'a ajuns încă să explice deplin toate aceste chestiuni, în jurul cărora există un mare necunoscut.

Nu putem cunoaște încă natura intimă a decăderii organelor noastre, căci în afară de cauza banală a intoxicațiilor mai există și altceva.

Organismul omenesc este compus din organe, acestea din țesuturi diferite, țesuturile din celule, celula fiind elementul primordial al oricărei ființe viețuitoare. Mai multe celule la un loc, formează un țesut, fiecare cu atribuții bine determinate, dintre cari două sunt la baza tuturor—*țesutul conjunctiv*, care formează baza oricărui organ, și *cel epitelial*, care se îmbracă în aspecte diferite, în vederea a diferite funcțiuni. Din combinația mai multor țesuturi, rezultă organul diferențiat în vederea unei funcțiuni bine determinate iar organele toate, cu funcțiunile lor, colaborează la constituirea organismului întreg al omului și la manifestările lui vitale.

Când toate organele sunt normale, când funcțiunile lor nu sunt turburate, când sângele—adevăratul canal de întreținere al întregului organism,—are grija nutriției tuturor celulelor, viața continuă, dezvoltându-se.

Și se dezvoltă cu atât mai mult cu cât excrețiile se scurg în afară în mod normal și cu cât secrețiile interne se varsă în mediul organic interior.

În organismul omenesc, prin însuși faptul activității lui fiziologice, rezultă o mulțime de substanțe, unele necesare nutriției miliardelor de celule, cari constituiesc corpul uman, altele cari nu mai servesc la nimic și trebuiesc eliminate din organism, pentru că altfel vătămă, altele în fine, cari, intrând în circulația generală, contribuie la echilibrul economiei interioare, pentru o bună dezvoltare a facultăților fizice și intelectuale.

Aceste ultime substanțe rezultă din elaborarea glandelor cu secreție internă, adică a acelor glande cari secretă totul înăuntrul organismului, nu în afara lui.

Din buna funcționare a diferitelor glande cu secreție internă rezultă dezvoltarea normală fizică, și intelectuală.

Dacă una din aceste glande suferă, în organism se produc turburări mai mult sau mai puțin mari, după gradul de intensitate al leziunii sau al importanței pe care o are glanda în organism.

Pe de altă parte, organismul, prin felul lui de acțiune, produce substanțe vătămătoare, cari sunt eliminate pe diferite căi. Cu toate acestea însă, o parte oarecare este reținută în organism, care suferă o intoxicație lentă progresivă. Astfel economia întreagă se încrustează de diferite substanțe dar mai ales această încrustare se face la nivelul pereților vasculari.

Ființa evoluiază, se transformă continuu și, din modificările neîntrerupte petrecute dela naștere, se produce uzura organelor, turburări în secreția glandelor, cari, pot merge până la atrofia lor, încrustarea vaselor, intoxicație lentă, toate contribuind la îmbătrânirea ființei viețuitoare și apoi la moartea ei naturală.

Pe o cale mai științifică se poate spune că îmbătrânirea noastră rezultă din lupta care se dă între celulele conjunctive ale corpului nostru, celule simple, contra celulelor diferențiate, specializate, luptă care se termină, prin triumful celor dintâi.

Bătrânețea deci însemnează triumful elementului primitiv contra elementului diferențiat. Este triumful brutalității, al anarhiei, care duce la dezorganizarea tuturor funcțiilor.

În această luptă, glanda cu secreție internă, numită *tiroida*, pare — după unii — că varsă produsul ei de elaborare, care moderează activitatea celulelor conjunctive, iar o altă glandă, *testiculul*, prin secreția ei internă, ajută celulele nobile să țină piept invaziei conjunctive, îmbătrânirii.

Testiculul e glanda, care pe de o parte are o secreție *externă*, al cărei produs e spermatozoidul, cu rolul bine stabilit al reproducerii, iar pe de altă parte, are o secreție *internă* — prin celulele așa numite interstițiale, care, intrând în sânge, influențează organismul întreg, dându-i energie. În testicul stă izvorul vieții individului și al speciei, în această glandă rezidă energia vie a inteligenței omenеști. Și proba doveditoare o formează eunucii haremurilor, scopiții rușilor, cari fiind castrați (prin extragerea testiculului) sunt lipsiți de secreția internă și prin aceasta suferă transformări radicale ale fizicului, au vigoarea micșorată, sunt anemiati, sunt niște adevărați decăzuți fizici, intelectuali și morali.

Se citează cazul poetului Abélard, care n'a mai putut scrie o strofă după ce a fost castrat la 40 de ani din ordinul crudei Héloisa!

Glanda interstițială din testicul deci, întreține aspectul fizic, vigoarea inteligenței, stimulează activitatea cerebrală, energia musculară și focul dragostei. Ea varsă în curentul sanguin un fel de fluid vital, care ridică și întreține energia celulelor noastre și răspândește în organism voia bună, dorința de muncă și de viață sănătoasă.

Omul deci valorează ceia ce valorează glandele lui în-

terstițiale. Atât timp cât aceste glande funcționează și varsă produsul lor în circulația generală, corpul omenesc se dezvoltă și sburdă de viață. Dacă însă se extrag aceste glande, corpul degenerază.

În decursul anilor, glandele interstițiale se atrofiază, se reduc în secreția lor internă. Bătrânii dar, se castrează fiziologicește de oarece glanda interstițială a lor nu mai funcționează.

Aci stă cheia îmbătrânirii corpului omenesc și nu în fermentațiile intestinale toxice, pe cari le acuza și combătea cu iaurt Metchnickof, nici în depășirea prescripțiilor igienice. Declinul glandei interstițiale, al glandei tiroide etc. dă drum liber revoluției elementului brutal intoxicant, care uzează organele și funcțiunile lor, reducând din ce în ce pe omul fizic și intelectual. Pentru ce trăim, noi oamenii, animale atât de superioare, atât de complexe, prea puțin? Puțin mai ales față de alte ființe cu mult mai jos în arborele genealogic decât noi. Așa *Peștii* trăesc până la 250 ani, papagalii, elefanții 100 de ani, iar omul, în mediu trăește până la 80 de ani! Cu toate astea sunt cazuri cunoscute, de oameni cari au depășit 100 de ani, au trecut 114 ani, 146 ani (Drakenberg), 152 ani (Thomas Porri) și fondatorul mănăstirii din Glasgow, Kentigern, care a murit la 165 de ani!

Prin urmare există probe că până la o moarte naturală organismul omenesc poate rezista peste vârsta de 100—150 de ani.

Desigur că adevărata cauză reală a longevității stă într-o particularitate a constituției intime a unor organe, cari au influență directă asupra duratei vieții noastre.

Și aceste organe sunt glandele cu secreție internă, în special glanda interstițială din testicul, ca și glandele cu acelaș rost din ovar.

Pornind dela aceste constatări, diferiți cercetători s'au gândit cum ar putea reînvi aceste glande uzate, dar cu rol așa de important. Cum ar putea să împiedice îmbătrânirea și deci să depărteze pe om de moarte.

Marele fiziologist Brown Séquard (1889) a avut cel dintâi ideea de a da suc de glande cu secreție internă, celor cari aveau lipsuri.

În ultimul timp doi cercetători *Voronoff* și *Steinach* au căutat să rezolve această problemă, recurgând la mijloace deosebite pentru a ajunge la acelaș rezultat.

Voronoff transplantează un testicul de la un animal tânăr la altul de aceeași speță bătrân și în decrepitudine. Rezultatele sunt din cele mai frumoase. Animalul bătrân suferă o adevărată *reinviere fizică*, căpătând vigoarea tinereței, puterea reproducerei sexuale pierdută, regularea sănătoasă a tuturor funcțiunilor organismului.

Steinach, în afară de transplantări, cari i-au dat rezultate prin operație, leagă *canalul deferent*, canalul prin care se scurge în afară secreția externă a testiculului.

Și, consecutiv acestei legături, glanda testiculară degenerază, se atrofiază, în timp ce glanda pubertății, interstițială, cea cu secreție internă, cu totul separată deși în acelaș organ, se hipertrofiază, se mărește și secretă în abundență produsul, în circulația generală. După 18-20 de zile de la operație, animalul recâștigă din greutatea pierdută, părul căzut crește, probele cu femele sunt identice cu ale animalului tânăr. Legătura se face numai într-o singură parte, pentru ca reproducerea să poată continua.

Steinach a prelungit viața la șoareci cu 40 de luni. Iar la doi oameni bătrâni de 66 ani, făcându-le legătura canalului deferent, a obținut rezultate surprinzătoare: o adevărată renaștere, constând în revenirea puterii musculare, a energiei de muncă, a plăcerii de viață, a funcțiunii sexuale.

La femei, după ce a sterilizat ovarele cu raze X, a implantat ovare, obținând rezultate mulțumitoare dar nu atât de satisfăcătoare. Reimplantarea la om, pune problema într-o lumină foarte delicată, de oarece testiculul tânăr nu se poate găsi de vânzare în piață, fără ca interesul vital al individului să nu fie atins profund.

Cât privește operația lui *Steinach*, pare mult mai logică și mai naturală.

În definitiv, această chestiune a întineririi constă în împrumutul pe care trebuie să-l facă organismului bătrân un organism tânăr, sub formă de glandă interstițială.

Toată viața noastră, din punct de vedere fizic și intelectual, este în funcție de secreție internă.

Vigoarea e rezultatul unei secrețiuni interne, normală și intensă.

Să dăm organismului ceea ce îi lipsește din această secreție internă.

Vom opri invazia asupra celulelor nobile, vom întreține schimburile reciproce în organism, vom înceteni îmbătrânirea și ne vom depărta de moarte. Pentru câtă vreme? În nici un caz nu vom ajunge la nemurire. Viața are limitele ei, peste care nu poate trece nici genialitatea dătorilor balsamului întineririi.

Dr. Marius Georgescu

LITERATURĂ

Cum se scrie românește.....

Ion, roman de d-l L. Rebreanu (2 vol. Ed. *Viața Românească*). De observat, poate, înainte de toate că *Viața Românească* și în materie de ortografie caută să impace dela războiu încoace pe toată lumea, adoptând în revistă scrierea cu *i* și în editură însemnarea aceluiaș sunet, cu *â*. Cât despre roman, se știe că el a fost premiat de Academie și acest unic titlu literar al autorului i-a făcut în presă, o primire cu chiote și cimpoaie.

D-l Rebreanu a fost minunat inspirat din punctul de vedere al librăriei, acordând eroului său numele votului universal, care se poartă cu plăcere, de când partidele politice au cărmît-o spre stînga. Propriul său nume, care se articulează pare-mi-se Liviu, se restrînge și el, la o inițială incertă. Numai la dedicație distonează, în atmosfera de cioareci și nădușală, în care și-a învelit autorul pruncul artistic, numele de Fanny. De altfel toată opera e bine chibzuită în sensul ei economic.

De ce însă și Academia și presa au luat, în rîndul al doilea, pe *Ion* drept un miracol literar ar fi o chestiune deosebită, căci numai calitatea de *Ion* și de căciulă nu conferă valoare artistică unei lucrări. Răspundem fără întîrziere, că nimeni nu mai știe să scrie și că Academia și presa trec printr'o criză de gîndire, comparabilă numai cu deprecierea valutei.

A scrii începuse să aibă un înțeles înainte de 1916. A scrii *b...a=ba*, *b...e=be*, *b...i=bi* este a scrii, evident, dar a scrii așa sau a rincheza sau a umbla pe bicicletă e cam acelaș lucru. Când oaia zbiară se scrie, desigur, oaia zbiară, dacă verbul e corect și în București și la Năsăud, și a scrii că oaia zbiară nu este literatură și nu este artă. Căci, a scrii e mai mult decît funcția de a învîrți litere și de-a zgîria cuvinte, și cine îndrăznește să facă literatură trebuie să se obrăznicească până la artă, căci într'altfel zbiară.

Știm, fără îndoială, că anume critică este satisfăcută numai de faptul că-i vei vorbi de oaie și de brânza ei; dacă oaia paște lângă un sat din comitatul Brașovului și brânza ei se vinde în Banat, prestigiul celui ce-o spune prin scris, și nu într-o scrisoare de negoț, dar într-o carte, sporește.

Literatura e un adaos, nou în permanență, la materia primă, oferită de-a gata în natură; scrisul este menit să complinească materia cu un accent personal, să o transforme, să facă din oaie altceva decât oaie și din brânză să scoată mai mult decât brânză. Ne ținem la oaie și brânză, ca să fim în cadrul autorului lui *Ion*. A scrii ca d-l Rebreanu nu este câtuș de puțin a scrii, este a lipi cu pap pe geamuri, ilustrații din „Universul literar”. Omul ia foaia, foarfeca și papul, și lipește. Proza d-lui Rebreanu și proza ușierului de redacție sunt la fel, plus gramatica și punctuația -- și din nefericire, tiparul. Mă rog, o mostră luată la întâmplare:

Ion nu răspunse. Amândoi tăcură apoi multă vreme. Calul se opinea, iușea pașii câte o postată bună, pe urmă se oprea singur și răsufila pornind iarăș singur înainte.

Țăranul, pe marginea șoselei, mergea cu pași mărunți, învărtea biciul deasupra capului și indemna calul din când în când cu câte un «hi, cinoș, hi!» dar fără să se mai uite la învățătorul care, cu un zâmbet înghețat pe buze, clipea des din ochi, cuprins de o nedumerire apăsătoare.

Din vârful dealului se deschidea o priveliște măreață.

Valea Bistriței se deștepta...

Jos în față...

Așa e scrisă toată cartea pe unde apuci să intri, și asta se chiamă literatură. În rândurile citate, ingerul bleg care le poartă, nu are o tresărire, o enervare; el trece cu mâțele tiriș prin praf și doarme.

Un scriitor nu scrie că Valea Bistriței se deștepta; căci așa au scris toți proștii și el știe că a repeta prostiile nu este a scrii. El nu scrie priveliște măreață și nu scrie că această priveliște măreață se deschidea, pentru că atunci când scrie el e înfrigurat, pasionat și nu se mulțumește să îmbăleze natura. Țăranul, pe marginea șoselei, mergea cu pași mărunți...

Platitudine de plăcintărie și mediocritate totală. Ochi mort, minte somnolentă. Un artist se spânzură și nu dă la tipar asemenea rezultate. Demnitatea literară îți impune un rol

activ în spectacol, o atitudine în cuvinte, o frântură în imagini, o iuțire și o abreviere lapidară, un ritm — o mie și una de sarcini pe care trebuie neapărat să le răstoarne scriitorul. Ceva să umble prin fundul cuvintelor, să le reîn-suflețească, să le croiască un destin, să le stăpânească și să le comande. Limba nu poate să fie o magazie și un depou de unelte sterpe ca dicționarul, decât în cărțile proaste.

O carte în care ți-e cu neputință să treci peste 27 de pagini câte am avut puterea să îndurăm, în *Ion*, nu este cartea unui scriitor. O carte în care de-a lungul acestui imens număr de pagini nu găsesc o invenție, o surpriză, o lumină, nimic care să mă intereseze cu toată marea mea bunăvoință, e-o carte de funcționar de registratură, nu de scriitor. Și sunt dator să-i cer ceva scriitorului, de vreme ce însăși găina și însuș puricele izbutesc să mă intereseze. Dacă vrabia îmi provoacă o infinitate de surprize prin ți-nuta, prin chochetăriile ei, măgulind un bălegar, să nu-i cer măcar cât ei scriitorului, care clocește un roman și este distins cu un premiu de către Academie? să știe să se întoarcă în vocabularul și în subiectul lui?

Țăranii pe care-i exploatează pana inferioară a d-lui Rebreanu au cântece, au cuvinte, au duh, au cuțit și fluier la brâu. Ia pune-i să povestească și vezi-i așa se comportă ei în znoavele lor, ca niște mortăciuni? Cuvântul lor e atât de incolor, atât de molău, atât de fără mizgă, și se întinde așa, ca o ninsoare de țărățe infinită? Nu are zdruncinuri, concentrări, raccourci-uri și sărituri? Așa trebuie să se scrie după războiu, așa literatură să se facă? Autorul lui *Ion* a căzut într-o puțină cu clei în care se zbate și când vrea să iasă cade înapoi și reîncepe. *Ion* merita un titlu mai adecuat: *Musca și sosul*.

Cineva cu care stam de vorbă, enervat de nămolul și drojdiile literare ale d-lui Rebreanu, cineva care pretindea că avusese răbdarea să citească ambele volume — ceeace cred că nu a izbutit să facă nimeni din câți au aplaudat pe autor, cu atât mai vârtos Academia — singurii cititori integrali ai lui *Ion* au fost, cel care l-a scris, și cel mai mult, încă unul, Fanny — acel cineva mi-a dat sfatul scabros să citesc romanul întreg, socotind că dacă m'aș obicinui să mănânc mălai prăjit pe băț de chibrit asta ar însemna că mălaiul la chibrit e delicios.

În toată arta lucrurile se petrec însă ca în piață, pe gustate; îmi ajunge un vârf de cuțit ca să judec despre burduful întreg, fără să fiu obligat să îngurgitez tot conținutul.

Scriitorul care nu este în stare să facă ce face negustorul, ca să-mi placă marfa lui dela gustare, — nu e un scriitor — și dacă gustarea e proastă, cum a fost cazul cu d. Rebreanu, totul e netăgăduit prost.

Nu mai pomenim mirosul de șoareci care te desgustă din primele pagini nici de gândacii pe care i-am simțit pe limbă, morți în tocătura d-lui Rebreanu.

Ni s'ar face imputarea unei severități exagerate. Ni s'ar putea răspunde, că odată ce d. Rebreanu e Român iar eroul lui, Ion, calitățile sunt suficiente pentru mulțumirea sufletească a cititorilor și pentru încoronarea autorului. Măcar munca de-a fi tăvălit prin cerneală 552 de pagini trebuște răsplătită. Dacă nu l-am consacra, columba d-lui Rebreanu n'ar mai încasa nimic, ghișeul său sufletesc ar rămâne gol, ca într'o gară rurală și ar fi păcat să nu ne folosim de clientela țărilor alipite ca să vindem literatura chelnerilor noștri literari. Dacă se va mai adăoga că autorul are nevastă și copii, nu mai rămâne decât să scoatem batista și să ne pornim cu toții pe un mare hohot de jale. Partida e în felul acesta câștigată și... hai, băeți, să scrim și să tipărim și să ne facem limba de ocară!

Țăranul, el, are o limbă; poporul românesc are o literatură, a lui, orală, de-o exemplară frumusețe. Dacă scriitorii români nu pot să scrie mai bine decât vorbește și cugetă săteanul, literatura lor e cu totul de prisos. Să le cerem mai puțin; să se așeze măcar la nivelul artistic la care stau cântecele, basmele, Țoalele și urcioarele lui; ceea ce nu însemnează de loc că arta scriitorului Român consistă în a face în scris pe Brumărescu și în a ismeni și reproduce. Măcar atât spirit de invențiune cât are săteanul, care nu candidează la Academie și nu-și face din distracția lui o profesiune și un ifos, trebuie neapărat condiționat scriitorului român, pentru ca acesta să parvie să scoată *altceva* din limba lui decât țăranul.

Când iei căruța din Obor și te duci să cumperi ovăz pe Ialomița, străbați un șir de sate și o gloată de situații foarte interesante, care sunt viață și nu literatură. Până la Panteleimon, pe o distanță de 2—3 kilometri, ai citit 20 de volume în genul Rebreanu, față de care tomurile d-sale se prăpădesc ca un scrum. Dacă literatură s'ar numi numai actul de-a aglutina priveliști și personaje și de a le pune într'o carte, literatura ar fi numai decât dedesubtul realității, pe care

copistul și anecdotistul le adună în sac, private de viața lor. Și aci încep, ni se pare, și vocația și talentul și arta: să substitui vieții materialelor în libertate o viață esențială, concentrată, compatibilă cu constrângerile și disciplina artei. În dozajul acestei vieți, în felul cum o dozează, în abilitățile, violențele și farmecile pe care le pune în joc, se vede artistul și în raport cu această singură muncă de zămislire, care n'ar fi nici numai decît o muncă și ar fi mai mult inspirație subită, se cunoaște artistul.

A umbla haplea după subiect și a-l infățișa pe sutele și miile de hectare, unde el trăește slobod, este a scrii 500 de pagini și a face literatură ca d-l Rebreanu. În acest caz, e mai plăcut, mai sănătos și mai recomandabil să iei o brișcă din Obor și să dai o fugă până la Bojdani.

Incapacitatea de-a inventa, de-a vedea strâns și de-a reproduce viu sau a crea din nou, a dus pe contemporanii noștri mai tineri la o formulă de concesiuni reciproce, într'adevăr comodă: a scrii românește. Nu importă cum scrii, este destul să scrii românește ca să fie bine. Formula se mai poate simplifica: este de ajuns să scrii cu cerneală roșie.

Înțelegeți ce gras pulsează lașitatea autorului când toate dificultățile acestei arte, pe cât de delicată pe atât de tragică, a scrisului, se elimină și se rezolvă în ușurința grafică de pune slove pe hârtie. Prostului și mediocrului i-a venit în ajutor—crede el—și starea de spirit a Românului de după războiu, justificată de situații precise, de-a naționaliza proă dusele și de-a iubi mai de aproape ceea ce este românesc.

Dar cărbunele și petrolul pe care le scot din pământul patriei mele, au caloriile și densitățile valorificate pe toate piețele și în toate laboratoriile lumii, iar grăul meu românesc la Marsilia, la Rotterdam și New-York este primit ca un bun obștesc. Pământul românesc își face toată datoria, el este și românesc și și-a câștigat și-o autoritate universală. La ce mi-i bună însă o literatură care, deși românească, produce gogoși și muște? Această literatură a limbii noastre, trebuie să meargă, în liniile ei verticale, de concert cu literatura mondială. Bălbăiții și gângavii literilor noastre trebuiesc, n'am zice aruncați afară din grădinile limbii, dar înfricoșați, ca să cugete mai bine când scriu și să nu ia cuvântul în deșert, căci loc pentru deșertăciune și afaceri nu este în artă nicăieri.

Numai prostimea culturală își închipuia că arta e o cra-

vată și literatura o umbrelă; și numai industrializarea prin tipar și expediție a cărților, dând autorilor puțința să trăiască din scrisul lor într'alte țări, a stricat concepția profetică și călugărească a literaturii. Artă fără suferință nu există și trebuie bine lămurită starea de declasare socială în care se așează benevol artistul, pentru ca începătorii să nu sufere decepții prea tardive, la o vârstă când schimbarea macazului din fuga trenului cere un eroism excepțional — și pentru ca scriitorii înărăviți să-și modereze instinctul de-a culege bancnote pe dira imaculată a razelor de lună.

Tendința de-a degrada rolul aproape mistic al artistului în lume, de-a-l încuraja să calce cu nesocotință răsadele îngrijite de geniul artiștilor cu o sfințenie veche—va fi energic reprimată în revista de față. Ne însărcinăm să salvăm din haosul de banalitate literară actuală, noțiunile ce se sting și așezându-le la o laltă să facem din ele o constelație ce nu trebuie pierdută niciodată din vedere. Și dăm toată asigurarea că ne luăm rolul în serios.

Este o probitate literară cum este și o probitate comercială. Literatura limbii românești nu are ce face cu lipsa de respect și de religiozitate a calfelor și ucenicilor ei. Și a fi bun Român în literatură este a scri frumos românește — și original.

T. A.

TEATRU

Hamlet

Intr'o sală cu stăruință plină la toate reprezentațiile, se iscă întrebarea: Place atât de mult și de ce poate anume să placă *Hamlet*?

Probabil că publicul nu-și pune asemenea întrebare; ca în toate celea, el urmează dăra. Cititorul de ziare, fie că-l rostește Șexpir sau Shake Speare—e adevărat că ar fi putut să fie și mai lung—știe că autorul lui Hamlet nu-i contestat de nimeni și nici pus, barem, la îndoială. El a fost recunoscut pe deplin de toți criticii de artă, de la d. Iosif Nădejde până la d. Prodan, și întemeiat astfel, pe autorități, spectatorul merge la teatru ca glonțul, sau după o ortografie mai veche, ca glonte.

Apoi, piesa e spectaculoasă și sensatională. Fantoma grăitoare a Regelui Danemarcei, înmormântarea Ofeliei, teatrul din sala Tronului, duelul—și unde mai pui că urmărești, în viața lui intimă, pe un rege în carne și oase, foarte interesant într'o democrație, chiar la începuturile ei. Și cam toată piesa se petrece, relativ la culoare, la uniformă și la lume multă, ca o Bobotează din vremurile bune.

Publicul intelectual, care s'a învățat să citeze proverbiale nerozie „To be or not to be” ca Uite popa, nu e popa, își satisface la rândul lui, și grăunțele de morbidetă cu silueta albă, cu flori pe brațe, a Ofeliei, bolnavă de alienație mintală, în contrast cu silueta neagră a lui Hamlet, literat și improvizat nebun.

Dar nimic mai misterios ca pricinile succesului. Are succes o piesă pentru că nu s'a mai jucat și are succes altă piesă pentru că de 300 de ani este jucată mereu! Și ce s'ar face omenirea fără divinități literare!

Fie-ce epocă are un Hamlet, după cum fiecare județ un Prefect. Hamletul epocii noastre ar fi d. Aristid Demetriad, despre care am auzit că este cel mai tare dintre Hamleții români din ultimii 20 de ani.

— Să-l vezi pe Demetriad în Hamlet!

— Dacă nu l-ai văzut pe Demetriad în Hamlet n'ai văzut nimic! Pentru provincialul venit în București, d. Demetriad este ca un tutun superior și ca o Bodegă cu electricitate.

Asemenea exclamații te primeau, profesor sau colonel, ori decâte ori soseai în capitală cu ordin de serviciu sau din indemnul lui Cupidon. Și Hamletul d-lui Demetriad ajunsese foarte celebru și uzual. Un om mai slab de înger decât artistul nostru și-ar fi identificat, într'o criză supremă de conștiință de sine, rolul cu ființa lui civilă și ca d. Grünberg—Ruleta, ar fi semnat Hamlet Demetriad.

Dar interpretul Prințului Danemarcei nu e dintre aceștia. El a continuat să-l joace cu o modestie admirabilă și să dea numai pe

departe să se înțeleagă că ar fi cea mai perfectă întrupare a numelui Prinț. Ceeace-i într'adevăr, bizar și nu lipsit de un comic savuros, este tocmai această facultate, cerută actorilor, ca o condiție neapărată, de către orice critică respectabilă, de a se confunda cu personagiul inventat de autori—și care s'ar numi sinceritate. Într'un teatru de pisici acel motan va fi mai talentat care va lătra mai exact, ca personagiul câinele.

N'aș putea jura de ce ne-a plăcut și de ce ne-a plăcut Prințul d-lui Demetriad, căci, ca să ne exprimăm cu o nuanță, fără să riscăm o părere precisă, din care s'ar putea ghici sau că ne-a plăcut sau că nu ne-a plăcut, ne-a plăcut până la plăcere și ne-a plăcut până dincoace de senzația deplină...

Un mare critic teatral, care odată cu posibilități critice incomparabile, a introdus în viața artistică obiceiul agreabil ca direcțiile să plătească ziariștilor specializați în arta dramatică bacșișul, scria nu de mult, despre D-na Marioara Voiculescu în *l'Enfant de l'amour*:

«D-na Marioara Voiculescu a suferit înaintea noastră umilințele, disperările, spaimile amantei și mumei cu accente și schimbări de fizionomie, cărora nu se poate rezista. Puterea sa de emotivitate, am putea spune, e în creștere și fizicul marchează turburările lăuntrice prin aspecte care înfloară, cu o precizie ce ține de virtuozitate».

Evident că nu știi ce să apreciezi mai mult: limba românească sau expresia elogiilor din acest extras. Dar nu de asta e vorba. D-na Voiculescu pare, în rândurile criticului, că a jucat nu atât *l'Enfant de l'amour* cât *La Mère la Colique*.

Ce să spunem? Nefiind critici, nu am putut urmări la Hamlet poziția și dimensiunile intestinelor și ne găsim cu totul afară din criteriu. Tot ce anatomiceste am fi putut observa la d. Demetriad, este poate că membrele D-sale inferioare—are și d. Demetriade ceva inferior—erau cum să zicem? O lecută cam strâmbe. Dar la actori totul este posibil.

T. A.

CITIND PE ALȚII...

„Moralitatea în județul nostru, în urma măsurilor sanitare luate, a scăzut simțitor”. (Steaua. Chișinău).

Critica.

Două afirmări categorice într-una și aceeași chestiune. E vorba de *Pleacă Berzele*, piesa d-lui Minulescu:

Prima: „*Desigur că d. Minulescu nu-și revendică nici meșteșugul de autor dramatic, de a cărui lipsă păcătuiește într-o largă măsură, de la primele replici până la ultima cădere a cortinei*”. («Indreptarea» 12 Ianuarie 1921).

A doua: „*Un singur lucru nu i se poate contesta: ...că are însușirile tehnice depline cari caracterizează un mare talent de teatru*”. («Steagul» 12 Ianuarie 1921).

Reportaj literar.

«Schije de fier au retezat complet capul nefericitului șef de atelier și, lovindu-l cu putere de perete, l-a sfărâmat, împrăștiind creierii pe jos. Corpul fără cap s'a sbătut aprox. un sfert de oră, până a intrat sub înghetul morții». («Cu-căntul» Brăila 1 Ian. 1922).

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Literatura relativității

Lorentz, Einstein, Minkowski.
Das Relativitätsprinzip (B. G. Teubner, 1920. Lipsca. 146 pag.) Redactorul revistei „Mathematische Annalen” Otto Blumenthal, a avut nimerita idee de a strânge într’un volum memoriile științifice fundamentale în care și-au găsit pentru întâia oară expresia lor, principiile relativității. Primul memoriu este extras din „Teoria fenomenelor electrodinamice în corpurile mobile” publicată de fizicianul olandez Lorentz în 1895 și care e punctul de plecare al cercetărilor teoretice actuale. În al doilea memoriu publicat în 1904, datorit tot lui Lorentz, se găsesc, sub o formă aproape completă, toate faptele analitice concentrate în grupul lui Lorentz și interpretarea lor fizică (contractiunea și timpul local).

Urmează apoi memoriile fundamentale ale lui Einstein: „Zur Elektrodynamik bewegter Körper” din 1905, care conține principiul relativității restrânse și apoi lucrarea completă „Die grundlage des allgemeinen Relativitätstheorie” publicat în 1916, amândouă în *Annalen der Physik*.

Uvrajul mai conține încă câteva mici articole ale lui Einstein precum și vestita conferință a lui Minkowski, ținută în 1908 la Congresul Naturaliștilor germani din Colonia, în care Minkowski arată pentru întâia oară forma analitică elegantă a teoriei relativității restrânse, dacă se ia drept cadru al fenomenelor Universul în loc de spațiul absolut al lui Newton. Pentru a fi completă, colecția ar fi trebuit să conțină și memoriul publicat de Minkowski în „Göttinger Nachrichten” și „Mathematische Annalen” asupra teoriei electrodinamice și a optice.

Cartea are un caracter exclusiv de specialitate; analiza ei exterioară dă însă un istoric riguros al teoriei relativității.

H. Weyl. *Raum, Zeit und Materie*. (J. Springer. Ediția IV-a, 1921. 198 pag. Berlin). Lucrarea profesorului de la Școala Politehnică din Zürich trebuie, desigur, considerată ca lucrarea de ansamblu cea mai de valoare care s’a publicat până acum asupra noilor teorii relativiste. Începând cu studiul critic al geometriei și cu expunerea geometriilor neeuclidiene și în par-

ticular a ideilor geniale ale lui Riemann, care sunt cea mai bună introducere în mecanica relativității, autorul expune întreaga mecanică newtoniană și aceea a fenomenelor electromagnetice, prezentând în sinteze admirabile teoriile lui Maxwell, Lorentz și Mie pentru a ajunge la ultimele teorii ale lui Einstein. Cartea este înțesată de fapte și rezultate: teoriile moderne ale tensorilor, cu numeroase exemple alese din ramuri variate ale Fizicii matematice, sunt expuse fără prea multă sistematizare pedagogică, dar cu mână de maestru specialist. Cartea conține și o expunere a cercetărilor originale ale autorului, asupra legăturii dintre metrica universului și Electricitate, analoagă cu aceea stabilită de Einstein între gravitație și aceeași metrică.

E păcat însă că uvrajul se resimte prea mult de caracterul său original de „Vorlesungen”. Cartea trebuie lucrată cu creionul în mână și cu multă osteneală. Ea conține tot materialul necesar unei inițieri serioase în teoria lui Einstein, e însă departe de a prezenta o sinteză științifică, menită să însemne o dată în desvoltarea științei.

A. Eddington. *Times, Space and Gravitation.* (traducere franceză; ed. J. Hermann, Paris 1921, cu o prefață de P. Langevin 250+150 pag.) Cartea tânărului profesor de la Cambridge a fost primită de întreaga lume știin-

țifică, drept o adevărată revelație a unui talent literar și filosofic de primul ordin. Ea e împărțită în 12 capitole și un prolog și conține o expunere de înaltă vulgarizare științifică a noilor idei relativiste. Eddington este un relativist convins; el a fost acela care a organizat și condus faimoasele expediții astronomice din Brazilia și St. Re spre a verifica una din consecințele noilor teorii. Spre deosebire de cartea lui Weyl, opera lui Eddington poate fi citită și de un intelectual având însă o cultură științifică și filosofică generală.

Prologul este o convorbire între un fizician experimentat, un matematician pur și un relativist și tratează despre geometrie. Din discuțiunea generală reiese că noțiunile de lungime, de spațiu și de timp au un caracter net subiectiv și că exprimă anumite raporturi între materie și om.

În primul capitol, care are drept motto, celebra frază a lui Descartes „Que pour examiner la vérité, il est besoin une fois en sa vie de mettre toutes choses en doute autant qu'il se peut”, autorul examinează prin exemple numerice experiența lui Michelson și relativitatea timpului.

Capitolul al doilea tratează despre relativitate și are tot caracter filosofic. În capitolul al III-lea, autorul introduce noul invariant al universului „intervalul” și dă oarecari informații

asupra diverselor sisteme de coordonate întrebuințate în matematici. În capitolul următor, intitulat „câmpurile de forță” Eddington expune principiul delicat al echivalenței care este la baza relativității generale. Capitolul al V-lea face o expunere a diferitelor feluri de geometrii puse în legătură cu metrica universului. În celelalte capitole până la cel din urmă, autorul intră în detaliile tehnice ale Mecanicii noi, expunând și teoria lui Weyl. Ultimul capitol intitulat „Asupra naturii lucrurilor” este o încercare filosofică personală asupra naturii uni-

versului, la lumina noilor idei.

Cartea este atrăgător scrisă. Traducerea franceză făcută de D-l Rossignol este excelentă și a fost însoțită de un adaos analitic în care se găsesc expuse, sub formă tehnică, detaliile matematice ale teoriei. Ideea d-lui Eddington de a despărți expunerea în două părți, una scrisă în limbaj curent, iar cealaltă cu ajutorul stenografiei matematice, este cât se poate de ingenioasă și bine venită pentru marele public. Adaug că partea doua nu se găsește decât în ediția franceză.

Tr. L.

Revue de France 15 Decembre 1921. — *Marcel Prévost* sfârșește *Billet à Françoise* început în No. trecut și intitulat: *Crise de pudeur ou crise de morale?* Fin și cu libertatea elegantă de spirit și de stil care constituie gloria moralistilor francezi, Causeria lui Prévost are o nuanță ușoară de scepticism relativist, gen Montaigne. Prévost discută pentru Françoise — o prietenă, imaginară poate, din copilărie — tema de mai sus, propusă de dânsa, alarmată de „... discontinuitatea creiată de război între tradiția părinților și tendințele copiilor”.

Datorită condițiunilor actuale de viață, fetele capătă, de timpuriu, o precisă cunoștință de viață — fie și numai teoretică; ele sunt pe deplin edificate de

atâtea lecturi și spectacole revelatoare, iar gustul lor pentru dansuri, sporturi și costume... revoluționare nu mai aduce roșeața n' obraji decât doar murelor cu concepții înapoiate. Constituie această stare de lucruri o simplă criză de pudoare, sau chiar o criză de morală?

După ce distinge *pudoarea de virtute*, ilustrând copios perpetua mobilitate în timp și spațiu a celei dintâi (anecdota cu tânăra indigenă din Egipt care „...neavând altă haină decât o cârpă ce-i acoperea șoldurile, se grăbea, la trecerea vre-unui European, s'o întrebuințeze pentru a-și acoperi fața...” — autorul ajunge la următoarele concluzii:

1) În epoca noastră se manifestă, incontestabil, o criză de pudoare.

II) Pudoarea e variabilă, virtutea e imutabilă. O criză de pudoare deci, nu implică, în chip necesar, o criză de virtute.

III) Alarma mamelor nu-i justifică. Tipul „tinerei ignorante” și al convențiilor de modestie și de „sainte-nitoucherie” a dispărut. Pudoarea devine din ce în ce mai *realistă*, nerespectând decât *esențialul*.

Fernand Vandérem, în obișnuita sa cronică *Les Lettres et la Vie*, discută condiția cerută pentru decernarea premiului Nobel, partea literară: „Va fi dat aceia care va fi produs opera cea mai înaltă în sensul *idealist*” — și socotește că fondul acestei expresii echivalează cu „exaltare binefăcătoare a sufletului”. În legătură cu A. France, analizează cartea lui *Paul Gsell: Propos d'A. France. Les matins de la villa Saïd*, manifestându-și, evident, preferința pentru capitolul în care A. France are în față pe un convorbitor ca Rodin.

Urmează o analiză elogioasă a romanului, delicat și viguros, al lui *Louis Hémon: Maria Chapdelaine*, smuls din viața franceză a Canadei.

Despre *Vestigia Flammae*, ultimul volum de versuri al lui *H. de Régnier*, spune: „Cu toate inegalitățile sale, ne arată pe poet așa de stăpân pe arta sa și cu atâta vitalitate în inspirație, încât ar putea fi invidiat de mulți dintre cadeții săi”.

Pentru *Aimer*, piesa lui *Gé-*

raldy, numai elogii entuziaste.

Revue hebdomadaire (17, 24 și 31 Decembre 1921) conține primele trei capitole din studiul lui *Albert Thibaudet* asupra lui *Flaubert*; lecții făcute la Upsala, Geneva și Lausanne.

În primul capitol (17 Dec.) cercetează minuțios condițiunile de mediu oferite copilului, în vecinătatea continuă a cadavrelor ce se perindau la spitalul din Rouen; sprijinit pe citate din bogata lui *correspondență* (parte inedită), analizând influența lui Musset Chateaubriand, Michelet, Byron etc. în scrierile lui de tinerețe și la formarea spiritului său, Thibaudet reușește, cu mijloace simple și fără prestigiul științific din studiul lui Emile Hennequin de pildă, să reconstituie și să urmărească evoluția sufletească a lui Flaubert. Toată desnădejdea și disprețul lui de viață de pildă, ca și infinita lui adorație pentru artă se văd, perfect sintetizate, în aceste rânduri scrise la 13 ani: „Si je n'avais dans la tête et au bout de ma plume une reine de France au XV-e siècle, je serais totalement dégoûté de la vie et il y aurait longtemps qu'une balle m'aurait délivré de cette plaisanterie bouffonne qu'on appelle la vie”.

Ceeace mi se pare însă nou în acest început de studiu este tocmai analiza operelor din tinerețe — azi uitate — conținând, în germene și cu exploziuni juvenile, oroarea lui Flaubert pen-

tru „burghez” și chiar pentru viață. (Les Baladins”, „La peste à Florence”, „Agonies”, „La danse des morts”, „Mémoires d'un fou”, prima redacțiune, din 1843/5, pentru „Education sentimentale” etc.).

În al doilea capitol (24 Dec.), Thibaudet ne dă un studiu episodic asupra femeii care a întârziat mai mult în viața lui Flaubert, Louise Colet. Cu 11 ani mai în vârstă, frumoasă și ambițioasă, dar cu un fond de vulgaritate, după credința lui Du Camp, ea întâlnește pe Flaubert la 1846, în atelierul sculptorului Pradier, de-abia sosită la Paris... pentru exploatarea unui talent sărac de muză de provincie. Literata însă era *femme*, și încă pasionată și absorbantă, iar Flaubert, care curând își «literarizează» iubirea, ar fi dorit ca Louisa să fie „un hermafrodit sublim”. De aci, scene penibile și un desnodământ dureros cu ocazia căruia se deslănțuie tot ceea ce era brutalitate în Flaubert și meschinărie în Louise Colet.

Al treilea capitol (31 Dec.) tratează despre prietenia statornică a lui Flaubert cu Louis Bouilhet — autor de poeme elegante și de drame onorabile, de la finele romantismului — despre prietenia șubredă cu Maxime du Camp — inteligent, seducător și voluntar, apoi despre nелеsemnate — ce-au precedat călătoria lui Flaubert în Orient

și, în fine, locul pe care această călătorie îl ocupă în viața și opera lui.

La 1845 sfârșise *Éducation sentimentale*; întreg anul 1846 va fi întrebuințat pentru o bogată lectură, mai ales clasică; Flaubert studiază, sârguitor, stilul clasic, al lui La Bruyère în deosebi, pătrunzându-i tainele, însușindu-și-l. Stilul acesta, laborios și personal, se recunoaște de îndată în „Voyage de Bretagne”, rod al călătoriei cu Du Camp în Bretania și al colaborării lor. Scrie, într'un elan de inspirație, *La tentation de Saint Antoine* și vede năruindu-se visul lui de artă în fața desaprobării categorice a celor doi amici ai săi. Cam în aceeași vreme ideea din *Madame Bovary* apare: vestea sinuciderii unui doctor Delamarre — elev al Doctorului Flaubert — înșelat de nevasta lui neurastenică. Această temă îl pasionează; o visează continuu, străbătând, cu Du Camp, Egiptul, Palestina, Siria, Grecia și Italia. Foarte chinută călătorie, cu nostalgia vieții sedentare dar studioase de la Croisset, cu veșnica schimbare de decor, neprielnică visului și cu nepotrivirea, mereu mai gravă, cu vioiul și adevăratul călător Du Camp. Visând la pacea laborioasă din Croisset, scrie plictisit lui Bouilhet: „Je continuerais à vivre comme un ours, me moquant de la patrie, de la critique et de tout le monde”. Și, ca să se vadă mai

bine starea sufletească a meditativilui rătăcit în inima prea coloratului Orient, să cităm și următoarele rânduri din «Amin-tirile» lui Du Camp:

„A la deuxième cataracte, il s'écrie: J'ai trouvé. Euréka! Euréka! Je l'appellerai Emma Bovary. Et plusieurs fois il répète, il dégusta le nom de Bovary en prononçant l'o trèsbref“.

No. din 24 Dec. ne aduce și «Discursul pronunțat la inaugurarea monumentului lui Flaubert» (în grădina Luxembourg) de către Paul Bourget. Autorul studiului pătrunzător din *„Essais de psychologie contemporaine“* nu se mulțumește cu un simplu panegiric entuziast, conform clișeului, ci stabilește și ilustrează notele esențiale ce alcătuiesc fondul sufletesc al lui Flaubert: avântul liric al sensibilității, pus în slujba scalpului analizei. Următoarea frază este de cel mai bun și mai exact Bourget:

„A cette besogne de laboratoire qui transforme la sensibilité même en outil d'intelligence, quel genre littéraire se prêterait, sinon le roman?“.

Dar liricul, sufocat, va geme din când în când: „De l'air, de l'air“. Crezul estetic al lui Flaubert, consistă — după Bourget — în 1) Știința compoziției, 2) „Prezența“ adică viața proprie a personajilor și 3) Stilul, minuțios și de-o puritate ce nu mai există decât la clasicii secol. XVII-lea.

Maurice Barrès și „intelligența franceză“.

Maurice Barrès, care în anii din urmă, s'a afirmat și ca stăruitor om de acțiune în serviciul propagandei naționale și culturale (un fel de d'Annunzio mai pozitiv și mai puțin bellicos...), a ținut într-o ședință a Camerei (Ianuarie 1921) un discurs de natură a revolta, prin... bizareria lui, mentalitatea obișnuită a Parlamentului nostru, dacă—ferească Dumnezeu!—i-ar fi dat să asculte ceva analog.

Romancierul a înțeles că există mijloace mai proprii chiar decât cele strict literare, pentru o acțiune în mare, folositoare națiunii și, implicit, civilizațiunii.

Convingător și cald, Barrès protestează împotriva nedreptei distribuțiuni a bugetului, în dauna laboratoarelor și cercetătorilor științifici; pledează pentru acordarea de mijloace de către particulari, în folosul a cât mai multe, mai variate și mai bine distribuite instituțiuni de cultură. Savanții, modești și timizi—când sunt veritabili—n'ar mai dori nostalgic Parisul, ci și-ar stabili activitatea în colțul care i-a născut, radiind lumină, înălțând „media umană“ și ameliorând anonimii. S'ar crea astfel adevărate familii științifice.

E un detaliu din palpitanta luptă de întrecere—pe toate tărâmurile—ce se dă, după război, între Franța și vecina ei. (*R. hebdomadaire*.—31 Dec. 1921).

V. M.

BIBLIOGRAPHIE

- Bertrand Thompson. *Le système Taylor*. Paris, Payot, 1920, in-16, pag. 153. 4,50 fr.
- Jean Friedel. *Personnalité biologique de l'homme*. Paris, Flammarion, 1921, in-12, pag. 250. 7,50 fr.
- Paul Gautier. *Anthologie de l'Académie française. Un siècle de discours académiques*. (1820-1920). Paris, Delagrave, 1921, 2 vol. in-18, pag. 463 et 439. 14 fr.
- Ernest Seillière. *George Sand, mystique de la passion, de la politique et de l'art*. Paris, Alcan, 1920, in-16, pag. 456. 10 fr.
- Albert Lantoin. *Paul Verlaine et quelques-uns*. Paris, le Livre mensuel, 1920 in-12, pag. 136. 5 fr.
- Camille Pitollot. *V. Elasco Ibarra, ses romans et le roman de sa vie*. Paris, Calmann-Lévy, in-18, pag. 327. 8 fr.
- M-me Saint René Taillandier. *Madame de Maintenon, l'énigme de sa vie auprès du Grand Roi*. Paris, Hachette (1920), in-8, pag. 288, 15 fr.
- Georges Mathias. *Le mouvement scientifique contemporain en France. I. Les sciences naturelles*. Paris, Payot, 1921, in-16, pag. 160. 4 fr.
- Leo Spitzer. *Studien zu Henri Barbusse*. Bonn, Cohen, 1920, 8°, pag. 96.
- Raymond Poincaré. *Les origines de la guerre*. Paris, Plon, 1921, in-16°, pag. 282. 10 fr.
- André Lironde. *La poésie lyrique russe (XIX-e siècle), avec introduction, traduction et notes*. Paris, la Renaissance du Livre, in-16.
- Henri Focillon. *L'art bouddhique*. Paris, H. Laurens, in-8°, pag. 180 et 24 pl. 12 fr.
- Benedetto Croce. *Aristotele, Shakespeare e Cornelle*. Bari, Laterza, 1920, 6°, pag. 286. 16,50 Lire.
- George R. Havens. *The Abbe Prévost and English Literature*. Paris, Champion, 1931, in-8°, pag. 135.
- J. M. Burton. *Honoré de Balzac and his figures of speech*. Paris, Champion, 1921, in-8° pag. 98.
- Benedetto Croce. *La poesia di Dante*. Laterza, Bari.
- L. Sainéan. *Le langage parisien au XIX-e siècle*. in-8°, 590 pag., Paris, E. de Boccard, 1920.
- Vendryès. *Le langage*. Paris, Renaissance du Livre, 1922, in-8°, 420 pag.

SUMARUL

C. R.	Cugetul Românesc.
Alex. Macedonski	Noaptea de August (versuri).
N. Iorga	Criza morală mondială.
Ion Pillat	Bătrânii (versuri): <i>Așteptându-i, Dosoftei, Ghenadie Cozianul.</i>
Const. Diamandy	Amintiri din viața diplomatică: <i>În drum spre temnița de la Petropavlovsk.</i>
Ion Minulescu	Strofe pentru lumină (versuri).
T. Arghezi	Cronica informativă: <i>Cazul D-rului Pușureanu.</i>
Horia Furtuna	În sârmele ghimpate (versuri): <i>Pe insulă răsundă... Orazului Stralsund. Noaptea de Crăciun.</i>
Em. Antonescu	Justiția în România mare. (Un proiect de reformă).
V. Voiculescu	Reîntoarcere (versuri).
Al. Alimăneștianu	O datorie.
V. Munteanu	Călătorim, Călătorim... (versuri).
Ion I. C. Brătianu	Pagini vechi: <i>Opșteasca lănguire.</i>
Sextil Pușcariu	Probleme noi în cercetările lingvistice.
Prof. Dr. N. Leon	Știință: <i>Despre moartea aparentă și diversele forme ale Fricii. Moartea aparentă accidentală. Moartea simulată și reflexă. Frica fizică. Frica morală și superstiția. O concepție despre moarte.</i>
Francisc Șirato	Pictură: <i>De ce moare impresionismul.</i>
Dr. Marius Georgescu	Medicină: <i>Putem întineri?</i>
T. A.	Literatură: <i>Cum se scrie românește. Teatru: Hamlet.</i>

Cărți, Reviste și Ziare. — Bibliografie.

Din sumarul numerelor viitoare:

Anchetă asupra problemei religioase în România Mare: catolici, ortodoci și protestanți. — Anchetă asupra ideii de Stat românesc la minorități. — Curentele democratice și noile partide politice în România—Școlile socialiste. — Scrisori culturale din: Bulgaria, Yugo-Slavia, Ungaria, Ceho-Slovacia, Polonia, Rusia, Grecia și Turcia.

Prețul: 10 lei numărul.